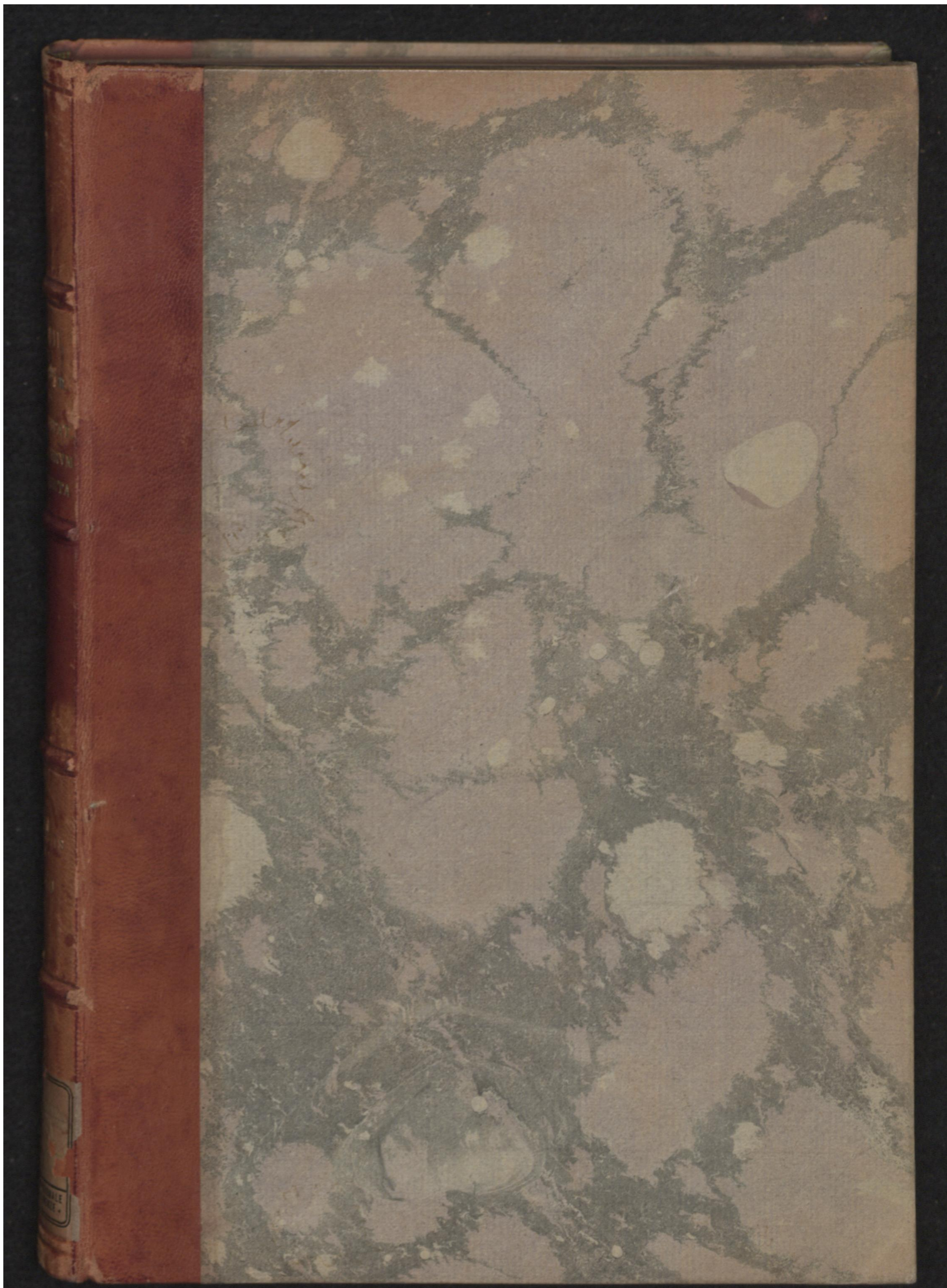
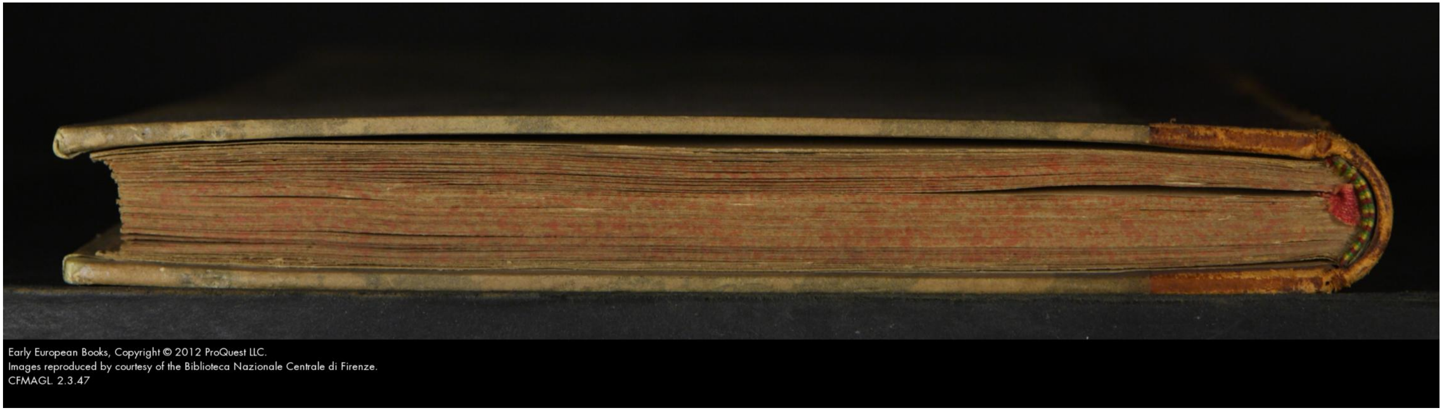

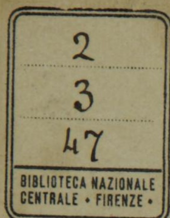

ALLATII
ANIMADVER
IN
ANTIQVITAT
ETRVSCARVM
FRAGMENTA
PARISIIS
1640
2
3
47
BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE • FIRENZE •

2
3
47
BIBLIOTECA NAZIONALE
CENTRALE • FIRENZE •

LEONIS ALLATII ANIMADVERSIONES IN ANTIQVITATVM ETRVSCARVM FRAGMENTA AB INGHIRAMIO EDITA.

PARISIIS,
Apud SEBASTIANVM CRAMOISY Typographum Regis ordinarium, viâ Iacobæâ, ſub Ciconijs.

M. DC. XL.

ILLVSTRISSIMO SVPREMI SENATVS GALLIARVM PRINCIPI D. D. NICOLAO LE IAY COMITI CONSISTORIANO ET EQVITI TORQVATO S. P. D.

Sebaſtianus Cramoiſy.

Vàm pronum ſit humanum genus in ſupponendis, ſubſtituendiſque titulis atque inſtrumentis ad res ſuas amplificandas comparandáſq; diuitias alieno damno & periculo: teſtis ipſe es omni exceptione maior (Illuſtriſſime Præſes) *qui à primis Adoleſcentiæ annis per varios magiſtratuum & dignitatum gradus quaſi per totidem trium-*

phos deductus; experiri potuisti quàm multa ab hominibus quotidie supponantur testamenta, quot debitiones pecuniarũ supponantur, quàm frequenter corrumpantur chirographa, quàm sæpe sigilla ipsa regia & sacra adulterentur! Auarorum hoc crimen est, & eorum qui per fas & nefas colligendis & corrogandis opibus student. Mirum autem est scelus hoc cadere etiam in eos qui nulla lucri cupiditate ducti, nulla auaritiæ macula sordidi traducunt hoc vitium in bonas litteras, & innocentes musas hoc velut latrocinio infamant. Superiori sæculo Annæus *quidam* Viterbiensis *inaudita hactenus fraude, vt compararet sibi apud Posteros famam & gloriam ausus est nescio quæ ingenij sui lasciuientis deliria* Berosi antiquioris scriptoris Chaldæi *nomine euulgare.* Carolus *quoque* Sigonius *re-*

conditæ eruditionis vir & Tullianæ elo-quentiæ eximius imitator, orationem Ciceronis de Consolatione *fæturam ingenij sui tanquam germanum & genui-num præstantissimi illius Oratoris opus obtrudere conatus est. Ecce nouissimè non absimili Sycophantia* Fragmenta quæ-dam Antiquitatum Hetruscarum *à duobus (si dijs placet) annorum millibus sepulta, fortuitòque effossa* homo Flo-rentinus *nobili alias stirpe oriundus, & bonarum artium non imperitus in lucem produxit, velut rudera primo-rum sæculorum & monimenta certissima veteris historiæ non Etruriæ modò ac Italiæ, sed orbis totius; quasi illa scripta sint & composita Syllanis temporibus vt eo vetustatis aucupio artificióque fi-dei eorum & autoritati lenocinaretur.*

Cum subolfecisset dolum Leo Allatius *emunctæ naris vir & in lectione veterum Græcorum ac Latinorum versatissimus temperare sibi non potuit quin detracta larua & remoto fuco tam insignem fraudem omnibus patefaceret singulari libello quem offerendum dicandúmque nomini tuo* (Vir Illustrissime) *constitui. Eius exemplar manuscriptum cum ad me peruenisset nescio quo fato & fortuna; officij mei esse duxi ad multorum animos grauissimo errore liberandos atque exsoluendos, typis illud committere & ad gratiam illi auctoritatémque conciliandam tibi consecrare. Dudum est quod testari animum meum erga te propensissimum aliquo publico monimento gestio. Et cum in summa illa honoris dignitate, ad quam gradatim noua semper meritorum acces-*

ſione conſcendiſti, virtutes tuas venerarer colerem humanitatem erga me tuam: quærebam argumenta officij & obſequij noſtri, quibus innoteſceret Poſteris me citra ſuſpicionem corruptæ integritatis tuæ potuiſſe Summum Iuſtitiæ Præſidem *aliquo munuſculo demereri. Hæc dona ac munera ſunt, in quæ neque fraus neque crimen repetundarum cadit. Cætera vel leuiſſima dum accipiuntur à Iudicibus, eorum manus polluunt & contaminant. Munerum hoc genus vt Innocentes adoritur, ſic facit integros. Nemo Iudicem propter hoc facinus poſtulauit vmquam iniuriarum. Tam excelſa eſt tua virtus, tam inclyta & illuſtris; vt plurimos inuitet ad eiuſmodi munerum oblationem: cumque ſciant clauſas tibi eſſe manus ad aliorum donorum captio-*

nem, apertas ad effuſionem; confugiunt ad hanc donationis ſpeciem, ex qua longè plura & potiora in erogantes quàm in accipientem deriuantur. Hac ſpe dulciſſima allectus plurimum à te fauoris & gratiæ conſecuturum me ſperabo; ſi, pro tua ſolita humanitate & comitate patrocinium huius opuſculi ſimul & munuſculi ſuſceperis. Etenim præter ſummum beneficium quod in me locaturus es; cum docti omnes hiſtoricæ veritatis amantes & cultores viderint probari à te Animaduerſiones iſtas: *ſtatim intelligent ſubreptitia* Hetruſcarum Antiquitatum fragmenta *ſupremi Senatus Galliarum, cuius Tu* Caput, Dux & Princeps *exiſtis, ſanctiſſimo decreto damnari. Vale pridie Idus Iul. anno ſalutis* CIↃ IↃC XL. *ex typographeio regio.*

LEONIS

LEONIS ALLATII IN ANTIQVITATVM ETRVSCARVM FRAGMENTA AB INGHIRAMIO EDITA ANIMADVERSIONES.

Ex Opere eiusdem LEONIS *non edito, De Libris Apocryphis.*

I. VIX me, & non ſine ſtomacho, à logis ſiue ridiculis, ac meris nugis expedientem, nouum Augiæ ſtabulum, maleolentiæ, ac flagitij plenum, retardat. Repentinò enim neſciounde irrepentia *Etruſcarum Antiquitatum fragmenta*, amica titulo, argu-

mento concupita, nouitate rara, & ſuo decore, ornatúque deſiderabilia, vix ſatis otium ſtudio meo ſuppeditarunt. ſed heu miſeram rerum humanarum conditionem! Annon modo magis, quam vſquam aliàs appoſitè dixerim, *magnus liber, magnum malum?* Venenum ſub melle eſt: tribuli, & rubi vbique. Audi Dametæ Virgiliani monitum;

Qui legitis flores, & HVMI NASCENTIA *fraga,*
Frigidus, ô pueri fugite hinc, latet anguis in herba.

Decliue nobis, & Cæcinæ fluminis ripæ. Euge Menalca.

Parcite oues nimiùm procedere, non benè RIPÆ
Creditur: ipſe aries ETIAM NVNC VELLERA *ſiccat.*

Lapides, etſi nigerrimi, apponuntur. O catè dictum Alcæi, & Nicandri. ὑπὸ παντὶ λίθῳ σκορπίος, *ſub omnem lapidem ſcorpius*, φράζεο μήποτε βάλῃ, *caue ne te feriat*. An non ego ſtultus, & improbus, & in me ipſum, eo etiam, qui ludificat, inclementior, ſi toties ab eo in ipſa Operis fronte admonitus, vt caueam, *Caue*, *Caue*, *Caue*, mihi non cauero, ſed rebus propoſitis adeo inauſpicatò conſenſum præbuero?

II. Verum enimuerò, antequàm rem ipſam agam, omninò mihi ſuperioris, noſtrique ſeculi malitia, calliditas, ac ſumma improbitas deplo-

randa est, qua non tantùm disciplinæ omnes, & quidquid in posteros à benemerentibus progenitoribus, non exiguo cum commodo, multo verò labore, & perpetuis per manus, vt ita dicam, traditis vigiliis propagatum fuerat, sed ius etiam humanum, diuinumque violatum, atque imminutum: Hinc scelere, & perfidia humanitatem, pietatem, religionem, templa ipsa, & quidquid sanctiori quodam consilio antiquitas venerabatur, immutari, ac turbari temerè cœptum est à nonnullis. Sola nobis integra, vt videbatur, Historia sacrilegos conatus effugerat: ast hisce seculis ea quoque Historiolis quibusdam ex peruerso hominum genio natis, non sine ingeniorum discrimine nutauit: & quæ iam post primos impetus sapientum perspicacia in vado esse cernebatur, nouis renascentibus machinis in dubium venit: &, ni saniorum consilio, homines, non ita oculati ad omnia, prudentiores effecti, rabiem vitent, in periculum vertetur. O callida pectora! ô fæcundas hominum mentes, sed in perniciem, & ruinam? ô sudores, & vigilias, sed inanes, sed perditas! An non satis erat humano generi cum tempore ipso colluctari, vt sibi Patrum memoriam illibatam conseruaret, ni vna cum ipsa vetustate multi, sed ad fraudem ingeniosi, veritatem nouis figmentis de medio tollerent? Tam

immanem, tam fædam peſtem ab aris, à focis, & à iugulis noſtris, non ſecus ac ſanæ, diuinæque doctrinæ violatores, ferro, flammaque prudentiſſimis Principibus, pro ſecuritate veritatis, quæ ante omnia præ oculis haberi debet, depellere laborandum eſſet. Quantum porro in Hiſtoriam auſus ſit Collector harum antiquitatum, qui ſe Proſperum, ſed haud proſpero Reip. litterariæ omine, nuncupat, ex his, quæ infra dicemus, liquidò patebit.

III. Animo igitur illud primum reputemus, quomodo fieri potuit vt ſimiles Etruſcorum Antiquitates, ſcriptioneſque in eodem argumento, dum illi opibus, & imperio anteirent, multæ omnino, ac variæ, ſi vera ſunt, quæ Luſor imponit, adeo in angulis, & ſacris penetralibus latuerint, vt tanto temporum interuallo effugerint Romanorum manus, ſilentioque præter rem inuolutæ, à nullo fuerint commemoratæ? cum illæ & Romanorum Originem, & Vrbem ipſam conditam, multò quam Romani dicerent antiquiorem, & ante Romulum, Remumque multos, & non incelebres Reges indicarent, atque adeo non ingratæ, neque illaudabiles acceſſiſſent. Studium in illis perquirendis, & Romanorum operam, Romani ipſi nobis, dum minima quæque hinc, & illinc ex traditione non firma colligunt, & ſcripto man-

dant, satis abundè demonstrant. Non defuit ergo desiderium, non facultas, qua vel exhibitores, ac benè meritos remunerarent, vel contumaces, quemadmodum heri seruos, & captiuos plecterent; ab inuitis etiam per vim extorquerent. Idque faciliùs obtigisset, cum scripturæ illæ, ac rerum memoriæ, eædem, vel aliæ non vno in loco, aut ciuitate, sed pluribus diuersæ, ac sparsæ paterent singulis.

IV. Adde Etruscorum in illis asseruandis paruam, aut nullam, vnam si excipias Prosperi, diligentiam, illisque cuilibet concedendis, aut exscribendis liberalitatem. Pag. 2. *Prospero concessum est à sanctißimis Auguribus, vt secum, quas vellet scripturas, deferret, qui sæpiùs huc illuc multas detulit, paucasque præ illis, quæ Vulterræ in Gordo custodiebantur, illi restabant.* Et pag. 216. *Concessum illi est, vt Augurum scripturas, quas ipse vellet in arcem deferre, nec alicui exemplar transcriberet sine consensu Collegij.* Ergo cum consensu Collegij, exemplaria petentibus transcribebantur, & huc illúcque non tantum copiæ, sed autographa etiam transferebantur. Quomodo itaque Romanos fugere potuerunt? quomodo custodes illi tam multi tam varij ex ingenio Prosperi fuerunt, vt omnes Romanis inuiderent? Aliquis ex Augurum illo tam

ſacro Collegio diceret. O ſanctam, ô religioſam ſcribarum cuſtodiam, nullo auaritiæ, nullo indigentiæ crimine, nullo fauore interpellatam! An vbi culpam etiam ingenui admittere potuerunt, ſoli ſcribæ erunt innoxij? ſi Feſulanus ipſe non fuit, qui in gratiam Amici, Pag. 13. iuſtam legem tranſgreſſus eſt, & aſſeruata Augurum Collegio, & quæ nulli fas erat videre, nec reuelare repoſuit, ideoque honorem ſuum, poſtquam eum legis violatione contaminauerat, amico commendat; quid ab alijs, quorum minus intererat, expectandum erat? Quid à ſeruis non ſemper bonis, ſed vt plurimùm ad comminiſcendas fraudes aptiſſimis, ſubdolis, aſtutis, perfoſſoribus parietum, furibus, perfidis, ſacrilegis. Quorum malitiam Pag. 114. Feſulanus quoque deteſtatur: en verba. *Qui aurum forſitan poſt mortem meam aut ipſi diripient, quod potiùs vellem, aut Romanis tradent, quod iniquiſſimum, & immane ſacrilegium: licet ſacramento promiſerint, tamen ſeruis non credo. quare hunc librum multò precioſiorem auro, quod tibi neceſſarium aſtra promittant, ſolus in viſcere terræ benè obſignatum conijciam.*

V. Solent Magiſtratus Vrbium, & Principes multa imperij ſui, quæ ipſi vocant arcana, non omnibus, neque cuilibet proloqui; ſed quædam

consilio sanctiori, alia nonnisi ex intimis amicis, plurima etiam sibi reseruare. Ea namque cum periculum sibi, at regno, si palam omnibus innotuerint, afferre possint; vel commoda, quæ inde proueniunt, deturbare, pro incolumitate sui, atque imperij, silentio obtegenda sunt: eodem conatu, & quæ hostibus prodesse possunt, regno consulentes suo, tacent. Ast vbi vel conditio illa temporis cessit, vel rerum status immutatus est, parum illis curæ fuerit, si, quæ ipsi occultarant, palam in aures omnium veniant. Inter ea & Historiæ nonnulla pars locum habebit, si quid fortè, quod Principi non arrideat, in se continet; quæ etiam, mutata rerum facie, sine suspicione volenti patet. At omnes vnius regni scripturas, at Historias, & secreta artium, perpetua diligentia, in latebris, ac munitissimis carceribus mancipasse, ita vt nullo tempore, etiam longissimo, lucem viderint, neque Augures ipsi dicent. Scripturæ, quas hic reposuit Fesulanus, (de Historijs loquor, nam de alijs nugis, nugax ipse essem, si negotium Lectori darem) quid vtile Romanis, quid Etruscis damnum important? Annon summæ Etruscorum gloriæ erat, apud omnes monstrarier, & dicier, Hi primi post aquas, regno, eoque præclarissimo potiti sunt, & genus humanum adeo propagarunt, vt non in Italiæ

tantùm partes, ſed longiſſimas etiam Orientis, atque Occidentis plagas, colonias deduxerint; Hi inculta, atque horrida, nouarum artium, & diſciplinarum inuentione molliêrunt; Hi Romanis antiquiores, Romanis ipſis nomen, & imperium propagarunt: & tam multa alia, quæ Luſor congerit? Annon vice verſa Romanis, de orbis imperio, cum orbe ipſo decertantibus, ſummæ ignominiæ erat, ab alijs originem ſuam cognoſcere, ab alijs etiam nomen mendicaſſe, ab alijs Reges ſuos expulſos recuperaſſe, ab alijs, quidquid ipſi præclarum obtenderent, accepiſſe? Dionyſius Halicarnaſſeus, Romanum ſermonem, & regionis literas edoctus, per annos duos & viginti, partim ex doctiſſimorum hominum colloquijs, partim ex laudatorum virorum Commentarijs, quos ſuperiora tulerant tempora, Porcij Catonis, Fabij Maximi, Valerij Antiatis, Licinij Macri, Ælij, Gellij, Calpurnij, aliorumque non ignobilium ſcriptorum, Hiſtoriam Romanarum antiquitatum concinnauit: is ſimiles Etruſcorum antiquitates, aut non vidit, aut non audijt; vel viſas, & auditas tamquam futiles, nulliuſque auctoritatis ſcriptione, vti nonnullas alias, omnino laudaſſet, vel contempſiſſet. Quod de Dionyſio dicimus, de alijs etiam rerum Romanarum ſcriptoribus affirmamus.

Hæc

Hæc itaque ſcripta, vel ſimilia, qualia multa fuiſſe veroſimile eſt, nullus ex Romanis, nullus ex Græcis, nullus ex alijs Hiſtoricis, vidit, aut laudauit, neque Etruſcorum Imperio florente, neque eo exciſo: probabiliſſima illa cauſa erit, quia ea tempeſtate non fuerunt.

VI. Et vt magis vrgeam: Etruſci ſi ſeruandum ſibi quicquã conſtituiſſent, nihil aliud maiore vi, & opibus cariùs cuſtodiſſent, quam ipſam vaticinandi artem, qua cæteris nationibus præcellere ſe exiſtimabant; ea namque multa ſibi cõmoda, hoſtibus diſcrimina comparaſſent. Pag. 1. *Verum inter ea, quæ natura homini præſtitit, primas habent auguria. nam ex his, quid Patriæ, quid nobis, quid amicis, quid filiis, parentibus, & alijs, & iam poſt mille annos, & plures, futurum ſit, nouimus: Quid aſtra, quid cœli bonum, aut malum portendant: & Dij ſæpe per aues ſuam voluntatem palam faciunt. Non tamen cogunt hominem augurio; nam Maximus Eſar, cum hominem creaſſet, eum ſuæ voluntatis liberum poſſeſſorem conſtituit; vt quid mali aſtra, cœli, fulgura, fulmina, aueſque aut beſtiæ demonſtrant, prudens poßis tua voluntate vitare; verũ ſi quid boni promittũt, te tua nequitia, & ſtultitia priuabis.* Quis adeo intemperans fuerit, quis adeo ſibi, ſuiſque malè volens, vt exteris, &

quibuſcum magnas rei familiaris controuerſias exercet, tam pretioſum effunderet, nullo compellente patrimonium? Et tamen Etruſci Romanis effuderunt. Diuinandi quippe artem, augurandique diſciplinam ab ipſis Romani imperij incunabulis Romani ex Etruſcis πολλῷ τῷ μείζω hauſerunt, & Luſoris ipſius ætate hauriebant. Alij nimiùm tinniant. Ego ex Cicerone de Diuinatione lib. 1. & 2. De Legibus lib. 2. Seruio in 3. Virgilij. Feſto Pompeio lib. 18. Ouidio metamorphoſeon lib. 15. Valerio Maximo lib. 1. cap. 1. & recentioribus Roſino, Dempſtero, Briſſonio, ab Alexandro, Tiraquello, Calcagnino, & alijs, apud Romanos ſicut iura dare, & ſapere, ita & diuinare Regum munus fuiſſe, & à primo ortu Vrbis, eoſdem Reges, & Augures, qui futura prædicerent, & iura darent: Denique Romulum hoc ſacerdotio præditum optimum augurem aſſero: idque ex more aliarum gentium didicerunt Romani. Nemini Regem Perſarum eſſe licebat, qui non ante, vt Cicero teſtatur, Magorum diſciplinam, ſententiamque percepiſſet: ſicut & Scythæ olim Reges, & Sacerdotes ex præſtantioribus Philoſophis ſecretorum naturæ gnaris creare conſueuerunt. Annon item proditum eſt, Romæ Optimatum filios ſex, vt Cicero, vel decem, vt Valerius ſcribit, Etruriæ populis, vt augurandi artem

edifcerent, ex decreto fenatus in difciplinam tradi folitos, vt Romæ augurandi fcientia, & ars innotefceret, quæ quidem incredibilis, & planè diuina Fefulis præcellebat, vbi domicilium Augurum effe fatebantur, quod ex veteri lege fancitum erat in hæc verba. *Prodigia, & portenta ad Etrufcos Arufpices, fi fenatus iufferit, deferunto: Hetruriaque principes difciplinam difcunto, quibus diuis decreuerint procuranto iifdem fulgura, & oftenta pianto, aufpicia feruanto, auguri parento.* Cic. 2. de Legibus. Liuius lib. 9. de M. Fabio Cæfone, fiue de C. Claudio. *Caue educatus apud hofpites, Etrufcis inde literis eruditus erat: linguamque Etrufcam prope nouerat. Habeo Auctores, vulgò tum Romanos pueros, ficut nunc Græcis, ita Etrufcis literis erudiri folitos.* Fruftra hic aliorum teftimonia emendicamus pag. 126. Præfectus Scornellianæ Arcis vniuerfo populo, & feminis ipfis tamquam rem notam, & certiffimum id idem proponit. *Vt vos omnes fcitis, ipfi Romani hoftes noftri, quamuis femper curauerint, & curent nos, noftramque gloriam deprimere, ad difcendas fcientias huc conueniant.* Ab antiquo itaque æuo inter Etrufcos, Romanofque non negotiorum tantùm, fed & difciplinarum, & præcipuè augurriorum commercium interceffit, à quibus diui-

nandi artem,& munera ſibi conquirebant,neque ex iis aliquid Romanis denegabatur; quæ & opere,& ſcripto Romani ipſi profeſſi ſunt:nec eorum notitia aliunde quam à Romanorum ſcriptis haberi poteſt. Num ergo Hiſtoriolas, quas hic congeſſit Luſor, vel ſimiles rerum narrationes è Romanorum manibus exemiſſent? ſi tunc temporis erant, profectò Romanos non effugiſſent; & Romani ipſi eorum potiti, dum antiquorum Hiſtorias recenſerent, eorum quoque vel tacito, vel expreſſo nomine, mentionem feciſſent.

VII. Sed quid moror? publicas Hiſtoriarum editiones, tritaſque omnium manibus ex Luſore ipſo colligo pag. 221. ait namque primos Collegij Augures pro excitanda ſopita poſterorum ſobole ad virtutis ſemitam, ſtatuiſſe, vt Magiſtri eligerentur,& quæ Magiſtri poſtea propoſuiſſent in libros referrentur: ideoque Etruſci ipſi in Latinam eorum linguam vertebant, ne tam præclara Etruſcorum monumenta perirent,ob iacturam, quam patiebatur Etruſca lingua pag. 104. & 14. Aulus Cecina ædificationem, cum arx, vt ipſe ait, à Lucio Sylla diruta eſſet,ne periret Latinis literis ſcripſit,& Collegio Augurum donauit,& pag. 19. Elbius Maurus Etruſcorum egregia facinora, ex diuerſis antiquorum monumentis & Hebraicis, & Hetruſcis breuiter Latinis literis in compen-

dium redegit, ne Etruſcorum gloria penitùs euaneſceret: Nolo hic Luſoris pag. 104. malè comptam argumentationem exagitare. Auorum enim virtutes, quibus poſteri ad gloriam excitantur, non in theſibus, ac ſententijs lingua tenus prolatis, ſed facinoribus egregiè pro Penatum, ac Patriæ ſalute, necnon incolumitate imperij præſtitis, conſiſtunt. At hic, quæ præcipua erant ſilentio inuoluit, reliqua minoris conditionis, Magiſtrorum nempè ſententiolas in libros digeri, à Collegio tradit imperatum fuiſſe. Si dicat etiam Hiſtorias, & Auorum præclara facinora in libros digeſta fuiſſe, quibus poſteri virtutem ediſcerent, nil refert. Illud tantum neceſſariò concludo, Libros hoſce, ſiue de Hiſtorijs, ſiue de ſententiis compilatos, ſine vllo diſcrimine volentibus patuiſſe: vt earum lectione poſtremi homines ad virtutis gloriam inuitarentur, haberentque maiorum geſta, quæ cum opus eſſet, poſſent æmulari. Quæ itaque omnino communia erant, quomodo Romanos, cum inter eos, & Etruſcos continuæ, ſeueræ, iocoſæque congreſſiones eſſent, & communitas vitæ, atque victus, latere potuiſſent? Reclamitat, vt finiam, iſtiuſmodi antiquitatibus Bonauentura Caſtillioneus in Gallorum Inſubrium antiquis ſedibus, qui ait, in Caſtro Septij marmora eſſe, characteribus, vt

ipſe arbitratur, Etruſcis inſculpta, quæ nullum in præſentem vſque diem intellectũ admittunt. Ea ab aliquo Etruſco Aruſpice appoſita fuiſſe, non tamen ab illis, qui ante Bellouesum hic regnabant, vt aliquorum erat opinio; quando fidem omnem excedat marmor ab illis ad hæc vſque tempora durare potuiſſe. Galli verò in Italiam Priſco Tarquinio Romæ regnante, ſub Belloueſo, ac Sigoueſo Ambigati ſororis filiis, circa annum ab Vrbe condita 157, mundi 3407. ante Chriſtum nempe 595. Æræ Vulterranæ, 2263, cum non integra, neque inuiolata, ſed confecta iam ætate, imperium illud ſeneſceret, tranſierant.

VIII. Quemadmodum ergo planiſſimè demonſtratur, has ſcripturas nullas, temporibus, quibus finguntur, fuiſſe, euidentiſſima quoque ratione confirmatur non fuiſſe, vt Luſor fingit, rerum plurimarũ plures compoſitores, ſed vnum compilatorem, qui omnia iſta eodem genio, & ſermone dictauerit, ac calamo ſcripſerit. In illis enim nulla ſtyli diuerſitas, nulla ſententiarum varietas, nulla inuentionis, nulla denique ipſius compoſitionis differentia: quæ hominibus longo temporum interuallo diſiunctis, tempeſtatum ipſa conditio, & rerum publicarum ratio, & doctrinarum tenor immutatus non concedit modò, ſed leniter, & mutatione haud percepta ingerit. Ali-

ter enim res pertractabant, dictionisque alia nota exprimebant, si rerum harum peritis credere non abnuimus, qui ante bellum Peloponnesiacum, & aliter, qui post illud prælium, & aliter qui temporibus Christi, aliter qui temporibus Iuliani, & aliter qui subsecutis temporibus, ne singula recenseam. Imo quantum abest à Varrone Cicero, Cæsar à Cicerone, à Sallustio Liuius, Liuius ab Hircio? & tamen vna omnes ætas tulit. In recentissimis à principibus Italæ linguæ Boccatio, & Petrarca ad hæc nostra tempora, quanta linguæ, quanta characterum mutatio facta est? Sanè primi illi, si recentiorum scripta percurrerent, nescio an sententiam planè intelligerent, & alia se lingua locutos absque dubio faterentur. Ioannes Isacius Pontanus Appendice ad itinerarium Galliæ Narbonensis part. 2. tradit Gallos gentium barbararum influxu, & Francorum dominio, non cõmunione solùm imperij Romani, sed etiam leges eorumdem & linguã amisisse, & linguam potissimùm, quam à Romanis acceperant, ita genium, pristinumq; vultum perdidisse, vt assumpta peregrina tum inflexione, tum phrasi ipsammet peregrinã, & nouam censeri. sic enim factum est, vt quod annis ferme quingentis, Romanis præeuntibus, benè didicerant Galli, tunc dediscendum, & ad priscam illam, & primoge-

niam ſuam, ſi flexionem conſideres, loquendi normam tanti poſtliminio temporis, ipſis reuertendum fuerit. Id idem de Italica quoque & Hiſpanica ſtatuit, quæ antiqui modo Latij nothæ ſunt filiæ Germaniſmo, Gothiſmoque variè obfuſcatæ. Vide eundem Originum Francicarum lib. 6. cap. 24. De literis, atque characteribus Afrorum variè ob externarum gentium inuaſiones immutatis, ac planè abolitis, vide Ioannem Leonem Africanum in Deſcript. Africæ lib. 1. Vt enim clauus clauo truditur, & veterem hominem ſemper nouus expellit, ſic & locutio recentior vetuſtiorem è commercio hominum excludit; quam deinceps & vigilijs, & ſudoribus inexhauſtis, dum reparare conamur, fruſtra operam ludimus. Non potuit ergo Etruſcorum locutio ſemper eadem, dum cætera illorum aliam faciem induerunt, perſiſtere. Et quemadmodum ex Hebræa in Etruſcam, & ex Etruſca in Latinam, ita & ex Latina in eandem Latinam, ſed longè diuerſam, neceſſitate quadam, ac viciſſitudine rerum humanarum debuit commutari.

IX. Cum enim conſuetudine, & progrediente vſu res humanæ perficiantur, & ſingulis diebus alium, atque alium hominum arbitrio proſpectum induant, haud fieri potuit, vt res quàm maximè conſueta, & quotidianis viciſſitudinibus

obnoxia,

obnoxia, immutabilis permaneret. Hinc Victorinus Afer lib. de Orthographia *Antiquitatem*, aiebat, *posterior consuetudo vicit*. Et Quintilianus cap. 8. *Orthographia quoque consuetudini seruit, ideoque sæpe mutata est.* Vnius, illiusque probatissimi scriptoris Polybij testimonio probabo: hic namque lib. 3. fœdus inter Romanos, & Carthaginenses ictum consulatu Iunij Bruti, Marci Horatij interpretans, tantam inter eam linguam, ab illa, quæ suo tempore in vsu erat, diuersitatem fuisse refert, vt non nisi à peritis, ijsque vix etiam intelligeretur. Τηλικαύτη γὰρ ἡ διαφορὰ γέγονε τῆς διαλέκτου καὶ παρὰ ῥωμαίοις τῆς νῦν πρὸς τὴν ἀρχαίαν, ὥστε τοὺς συνετωτάτους ἔνια μόλις δι' ἐπιστάσεως διευκρινεῖν. *Veteris sanè linguæ, etiam Latinæ, tanta diuersitas est ab illa, qua hodie vtuntur, vt vel peritissimi nonnulla ægrè, vbi animum attenderint, explanare queant*. Et notanda sunt illa verba Καὶ παρὰ ῥωμαίοις, *etiam Latinæ*. in alijs nempe id euenisse affirmat, ab eoque Romanam etiam ipsam non fuisse immunem. Plurimis argumentis idem corroborat Celsus Cittadinus, Libello de linguæ Italicæ Origine. & potissimum de Poëtica, & Medicina satis eleganter. Gilbertus Gaulminus epistola Præfator. in Theodori Prodromi lib. de Rhodanthes, & Dosiclis Amor. scribit enim non Populorum modo, ac linguarum, sed artium etiam

finem esse: crescere cum imperijs ingenia, adultaque, euectaque ad fastigium occidere. *Adeo quidquid est, ideo quia fuit, aliquando non sit oportet.* Ludunt ergo nos qui in hisce Etruscis antiquitatibus tot Historicos *Lidoum Felsinium, Lampridium Senensem, Antium Gredonium, Ennium Dandolium, Elbium Vulterranum, Mutium Moriconium, Lucium Volumnium, Amuccium Volusium, Alcum Filaccum, Policratem Licinium Arretinum, Aulum Quintilium, Macenam Cacinam, Elbium Maurum, Aruntem Petronium, Cranum Massum, Titum Aulicum, Allum Moriconium, Aulum Flaccum, Lucium Arcianium, Lucium Velium, Ancum Cacinam, Alcum Dorium, Inum Pauium, Herculanum Maurum, Prosperum Archium,* & ante alios *Prosperum Fesulanum* obtrudunt, licet aliis, atque aliis temporibus vixerint, vnum ab alio disiunctissimum, eadem dictione, atque charactere omnia enarrantes, & sui semper simillimos; & forma pari; vt Mater ipsa non internoscere posset, quæ mammam admouerit. nisi hoc inter regni Etrusci miracula, in gratiam Prosperi Fesulani, accensere velimus. Natura certè sermonis id ferre non potuit.

X. Ne dicas argumenti similitudine id conti-

gisse, cum argumentum multiplex sit, & quod vnam dicendi formam vix nisi per nefas admittere posset. Alio enim sermonis genere nos ipsi vtimur, dum Historiam scribimus, alio dum epistolas dictamus, alio dum sententias cudimus, & alio dum sacra recensemus: & hæc eadem argumenta, vel his similia, aliter, atque aliter à linguæ magistris pertractata sunt. Aliter enim Cæsar, & Sallustius narrant, aliter declamat Quintilianus, aliter philosophatur Seneca. Quid multa? Auctores apud Macrobium minimè pœnitendi Saturnalium lib. 5. cap. 1. aiunt Mantuani facundiam multiplicem, & multiformem, dicendi genus omne complecti: & in tanta omnium dissimilitudine vnum omnino inuentum esse, qui eloquentiam ex omni genere constru-xerit, & admirabilem in oratione multiplici, numeris dissimiliter emodulatis, concordiam fecerit. *Ignoscite*, subdit, *nec nimium me vocetis, qui naturæ rerum Virgilium comparaui. Intra ipsum enim mihi visum est, si dicerem decem Rhetorum, qui apud Athenas Atticas floruerunt, stylos inter se diuersos hunc vnum permiscuisse.* Ipse eloquentiæ pater Tullius, si doctissimo, ac eloquentissimo Tarquinio Gallutio fides habenda est, vt sanè haberi debet, De Virgilij Allegoria vniuersè orat. 1. plura simul dicendi

genera admirabili modo temperauit. Ille nempe, vbi res, & causa postulat, nunc breuis, & paruus, nunc gracilis, & pressus, nunc varius, pictus, ac floridus in rebus pro dignitate comendis; & pro materiæ norma orationem informat, dumque alia, atque alia tractat, multùm à se ipse differt, scriptores tantùm Etruscarum antiquitatum nulla in re absunt. Semper enerues, languidi, concisi, incompti, balbi, nisi vbi garrulitas locum habet, barbari; semper timidi ne errent, nullo antiquitatis, nullo vetustatis succo pingues, aut conspicui.
XI. Nec eos excusat Interpretis munus, quo se nonnulli fungi profitentur. Eadem sententia omnium est. Idem dicendi modus. Noui sæpissime ab eleganti scriptore, minus elegentem interpretem, elegantem factum. At pumex non dat aquam, quam non habet; neque argumentum aridè scriptum, Interpretem constituit disertum. Siccitas in his monumentis à primo Auctore est, non ab Interprete. An fortè meliores sunt Interpretibus, qui Latinè scripsere, & inter eos Fesulanus? nugæ. Et hoc est, quod dixeram, ab vno fonte hos riuulos corriuatos fuisse: vnam radicem tot protulisse surculos: & vt nobis imponat, diuerso scriptorum genere circumuestisse; id fortè in animo habens, scriptorum copia, atque antiquitate, quasi multorum testium dicto, parùm

cautos obruere. Apud quos plurimùm valet scribentis authoritas. Saluianus Episcopus Massiliensis epist. ad Salonium. *Omnia enim admodum dicta tanti existimantur, quantus est ipse, qui dixit: siquidem tam imbecilla sunt iudicia huius temporis, ac penè iam nulla, vt hi, qui legunt, non tam considerent, quid legant: nec tam dictionis vim, atque virtutem, quam dictatoris cogitent dignitatem.* Hæc styli ratio tanti semper fuit apud bonæ notæ scriptores, vt ab eo solo, & parentum opera legitima à spurijs distinxerint, & tempus, quo scriptor viuebat, non ambiguè, sed digito monstrantes repererint. Auresq; assuefactæ inter genuina ipsa opera insulsa additamenta, exigua licet, internouerint. Quemadmodum hoc æuo accuratissimus Virgilianæ maiestatis æstimator, ac vindex Lælius Giudiccionus carmina illa quatuor, quæ præponi solent Æneidi, dictionem eorum cum reliqua diuini operis dicendi structura conferens, non sine Romanorum ingeniorum admiratione è politissimo opere erasit, Epist. ad Bernardinum Stephonium cum eiusdem Italicis carminibus edita. Vide quæ super hoc adnotabamus in Dissertatione Rhethorica, de erroribus magnorum Virorum in dicendo.

XII. Stylus itaque dicendi, Character idem omnium est; sed fortè elegans, purus, acutus, qua-

lem nobis illius æui ſcriptores informant? nihil minus. Rubeta ſunt, ſpinæ; & locis in omnibus ementita dictione oratio ſyluesſcit. quòd, ſi quando è ſomno excitatus paululum ſe erigat Lutor, & dictioni operam det; Deus bone! quæ congeries verborum, qui garritus, quæ barbaries, quæ glacies? Vno, eodemque tempore legentibus miſerandus, & ridendus, lacrymas, & cachinnos ciet. Licet animus ab re abhorreat & à ſimilibus colligendis abalienetur, tamen vt Lector veritatem inſpiciat, pauca quædam ex infinitis, quibus ſcatet liber iſte, ineptijs, decerpam. Miſeret ſanè me mei, qui ſtercora, dum alij è ſtercoribus flores colligunt, quando iam ita neceſſum eſt, legam. Et ne longè à principio Libri abeamus, quaſi aliquid ſit in libro, in quo non deprehendatur barbaries, ex ipſa prima operis Pagina exordiamur, ipſius Proſperi Feſulani, qui meliori illo latinæ linguæ ſæculo, quo ſcripſiſſe fingitur.

XIII. *Ne ignores eum, qui multa à te inuenienda repoſuit, hanc Epiſtolam repono.* Quis hic non videt leuem argutiam à recentioribus petitam, & ſententiam, quæ nihil antiquitatem ſapit. Vtinam, mi Auctor, ita ignoreris, vt ignoras! *Igitur ſcito* Idiotiſſimus. At quæ multa præmiſerat, vt periodus hæc per *Igitur* initium duceret? Feſula, Vulterra, antiquorum auctoritati repu-

gnant, qui Fesulas, & Volaterras dixere. *Volumnia*, &c. *mihi mater*; non hæc illius sæculi Latina locutio. Quid sibi vult illud, *Quæ, vt me primum natum peperit, statim interijt?* Primum natum, ergo & alios habuit; at quomodo, quæ alios habuit natos, statim post primum interijt? si verba, *vt me primum*, aliter interpreteris, quid opus est voce natum? num parere potuit non natum! Annon hæc ipsa dicendi forma barbara est, & minime Latina? *Quæ omnia hominum causa fecit.* Vulgariter, ac plebeiè dictum. sic illa, *post mille annos & plures. Quid Cœli bonum, aut malum portendant.* Nunquam apud probatos Latinitates Auctores, Cœli plurali numero reperies. Et antiquum optimi sæculi Auctorem obtendis, mi homo, ista tam impura lingua? Rudimenta repete, ne rudis sis. *Eum suæ voluntatis liberum possessorem constituit.* Quæ hic Latina locutio, nisi è triuio Causidicorum quæsita? Par huic est dialectus illa, *Te tua nequitia, & stultitia priuabis. Temeritas non est prudentia.* Ædepol, sententia è Delphico Oraculo eruta! *sub Anci Fesulani Patrui sum potestate relictus*; puerilis verborum collocatio in hoc orationis membro. *Docuit omnes scientias; nam omnium scientiarum*, &c. Scientias nusquam apud probatos Auctores plurali numero leges. *Quod scriba affectus fue-*

rim, pergratum fuit mihi. inepta verborum collocatio. *Tum ipsius Collegij, quod scriba,* &c. Videant viri docti in tota hac periodo vsque ad verbum, *Demulcent,* qui sensus sit, & quæ structura verborum, & risum teneant, si poterunt. *Chartanicæ.* Quæ vox ista, Oxa, an Etrusca? *Partim coherentium, partim non coherentium. Vt ipsam vitam pro ipsarum incolumitate perdere concupiscam.* inepta, & fœda dictio. *Pars autem reliqua asseruatur in Gordo,* &c. *& est locus ad custodiam Librorũ destinatus.* Nomen, Gordus, seu Gordum, quod à te videmus nouiter pro Bibliotheca vsurpatum, affine est alteri, Gurdus & cum eo fortasse idem, quod quidem apud Latinos antiquum est, quamquam vulgare, stolidum significans, ex Hispanica voce deductum, Quintiliano lib. 1. cap. 5. teste. Non igitur mirum, Prosperum, & reliquos in hoc libro tam fatuè loqui, quorum Bibliotheca stoliditas est. *Illum inimici iterum persequuntur, quare arma sumere cogitur, vt se defenderet.* intempestiua, imo & ridicula tẽporis mutatio in hoc membro. *Me Magistri Equitum, & senatus vulterrani, quibus teneor.* Barbarismus cum idiotismo in hac significatione verbi *teneor. Fæsula deprædata.* Boni Auctores habent verbum prædari, non deprædari; & hoc ipsum si concedendum

sit,

ſit, haud paſſiuè obſeruandum. *Nihil epiſtola mea operata eſt. Diſſenſionibus plenus.* idiotiſmi. *Nec Præſidens erat*; nomen præſidens pro ſubſtantiuo recentiſſimum. *O, ſi liceret, ſacramenta edicerem.* Forma è recentiorum locutione. *Pecuniam in Arcis ærario conſtituunt.* barbarè dictum. *Vt quæ obſeruare iurauit, obſeruaret.* Quàm plebeia, & fæculenta! item & ea, *Multas alias ſcripturas reponendas habet*, &c. *Sed etiam ſcito, quod ſi tu, amicus, & Pater*, &c. *Scito quod.* Elegantiſſima Ciceroniani ſæculi locutio! Dij te perdant, imperite. *Semper viueres infelix, & ille moreretur ſubita morte.* Plebeia locutio, & è fæce vulgi. *Id ex tunc noſtræ familiæ* cognomen. Ex tunc barbarum eſt; quod Tullius, & verè Latini Auctores ſemper *iam tum* dixerunt. *Vt videri eſt. Vt videre eſt* apud Latinos habetur. Piget plura perſequi in tam humili, ac Lutulenta ſcriptione; quæ tantùm abeſſe dignoſcitur ab aureo illo ſeculo, quo Proſper iſte ſcripſiſſe fingitur, vt eius vel minimum quemq; noſtri ſeculi, Hiſtoricum, pudere poſſit; adeo ineptè pleraque, ac ruditer habita, verba, locutio, periodus, ſtructura, dicendi formæ, ſententia, ac ſtylus ipſe totus. Et quidem quam hæc vera ſint, nouerint, qui in bonis Latinitatis Auctoribus verſati, eloquentiam è verò antiquitatis

fonte, non è tabularum cœno hauſerunt. Bartholomæus Tortoletus purioris elegantiæ, & priſcæ literaturæ conſultus, vt audijt has Antiquitates pænes me eſſe, auidè earum inhiauit lectionem, & deuoraſſet vtique. Verumtamen vix, & non ſine cordis cruciatu Feſulani immani, atque intolleranda barbaria emenſa non potuit continere iracundiam ſuam, quin Endecaſyllabos hoſce, quamuis ipſe ingenio mitiſſimo ſit, effunderet.

At hunc Dij malè perduint Sophiſtam,
Quicumque impoſuiſſe ſe Mineruæ
Confidit Latiæ, ſolóque Tuſco,
Cum iuſſit loculis agreſtis oræ
Tot effœta latere paginarum
Inuolucra, & Adulteros labores,
Queis Etruria priſca continetur,
Et quæ ſicut ab inferis redire
Nunc audent, ſimulacra mortuorum.
At qui ſic Ciceronis hoſpitatur
Linguæ lautitias politioris
Et puros latices vigentis æui,
Vt diſtet benè ſeculis ab illo.
Sed viden, Leomi, viri venuſti
Aſtus, ingenium, ſales, leporem?
Obliquè, & malè ſcripſit, impudenter
Ratus ſcilicet hoc probare poſſe

Pagellæ titulum vetustioris.
O excors veterator, atque ineptus,
Cuius iura character imperitus
Necnon barbara dictio tuetur:
Quem ni ex Aonio fugas theatro
Irascar calamo, tuisque Musis.

Nec mihi Nugator hic pro antiquitatis exemplo dictionem ex his aliquam ex Accio, Næuio, Pacuuio, & his similibus petitam obtendat (si modo aut hos nouerit, aut id poterit) nam ætas Latinæ linguæ melior, frequenti scriptione non fæces, sed puram locutionem vsurpabat: quæ quàm absit à toto hoc libro, qui barbariæ, ac vulgaribus formis vndique scatet, esto æquus arbiter Lector ipse.

XIV. Præter orationis structuram, Annon etiam Orthographia, planè bonorum omnium ignari seculi est? Scribebatur à Syllano tempore vsque ad deperditæ eloquentiæ ætatem, *Tyrannide* non *Tirannide, cohærentium* non *coherentium, Fæsula* non *Fesula*: *Thraces* non *Traces: Cyrenæi* non *Cirenei*: *Bythinia* non *Bithinia: Phryges* non *Phriges*: *Etrusci* non *Ethrusci*: *Etruria* non *Ethruria*: *Tusci* non *Thusci. Brutia* pro ipsa prouincia in substantiuo non habetur apud probatos Auctores, vt hic vsurpat. Nomina etiam, vt pleraque alia Etruscorum oppidorum

plurali numero ferebantur, *Grauiſcæ*, *Frigenæ*, & quod omnium caput eſt *Volaterræ*, quæ omnia ſingulari numero Feſulanus profert, qui nec Regiæ Vrbi pepercit, cum Volaterras, & Volaterranam maieſtatem in *Vulterram*, & Vulterranam detruncat. *Proſperus* item ipſe nouus eſt, nec ab antiquitate, & decore Romano. & ſexcenta alia. ex quibus pauca hæc pro communi, illiúſque ſeculi locutione ſufficiant. Vnius ſcholæ, ſiue recentiorum ſexcentorum teſtimonia non id efficient, vt peculiares dictiones Proſperi communes, elegantéſque, & Syllani temporis ſint. Dicent, non fuiſſe veteribus eandem Orthographiam, neque eandem in ſcriptura conſuetudinem, neque eos omnes eadem conſenſione in ſcribendo conſpiraſſe. Nemo id inficias iuerit, hæc enim dudum confeſſa ſunt omnibus. Percurre Varronem de ling. Lat. lib. 6. Gellium Noct. Attic. lib. 5. cap. 12. Valerium Maximum lib. 10. Marium Victorinum lib. 1. Ioſephum Scaligerum in Varronem, & alios. Quid tum? An ideo Feſulani improba ſcriptio, recta, & quam nec ſequiora ſecula vſurpaſſent, barbaries, peruerſaque verborum tractatio, propter immutatam ſæpius Orthographiæ rationem, accommoda, puraque iudicabitur? In Chreſtornathijs hiſce colligendis diuturna mora callum iam obduxi

ſtomacho meo, non ita tamen, vt non nauteam bibere malim, quàm eas audire, à quibus tamquam ab angue abhorreo. Verborum enim illa portenta, an monſtra ſunt? *Scarith, Caris, Mor, Turg, Aſgaria, Vlerda, Dorchethes, Lartes, Saph, Roith, Ochincres, Brocon, Spugi, Barconictus, Ancironæ, Schilia, Cronuethia, Scheſia, Procrauia, Ocalia, Dantelia, Bentia, Porachal, Balth, Rebalth, Rurerebalth, Voſgaria, Onebræ, Enebræ Inurnes.*

XV. Quid hic referam ſententiolas argutas, & Apennina glacie frigidiores, necnon à grauitate Romana diſiunctiſſimas? Pag. 1. *Nam temeritas non eſt prudentia*. Pag 19. *Omnia tranſeunt, omnia pereunt, ſola virtus manet*. Pag. 51. *Nil prodeſt tardum auxilium*. Pag. 272. *Chartam non poſſum habere obſidione premente*. Pag. 234. *Ægritudines cordis aut ſunt malegiæ, aut purgeniæ*. Pag. 106. *Mutius ex caſtro Scornelli, quod eſt oculus dexter Vulterranorum, ſicuti alter oculus eſt Caſtrum Vultrai. & alia.*

XVI. Et ridiculè nimis diceretur Etruſcos eo tempore non alia ratione locutos. immo etiam ſimilia data opera procuraſſe Romanis infenſos. Romanorum odia non id efficere potuerunt, vt Etruſci eſſe, & haberi barbari apud exteras nationes elegerint. Nemo ſibi ob inimicorum odia

ignominiam comparat. Immo, Romanis inuitis, ipſi, vt gloriam ſibi, illis dedecus conciliarent, ſumma ope eloquentiam procuraſſent. Sed demus tempora Proſperi adeo infelicia fuiſſe, vt propter Romanorum odium dictionem peruerterint, (ſtultam ſanè rem) veluti qui ſeruus ad Domini damnum oculum ſibi effoderat; ideone & Proſpero multis annis antiquiores eiſdem intemperijs actos dicemus? O Anticyram! ô Elleborum!

XVII. Res etiam ipſæ, & ritus, nouitatem ſapiunt, nihilque antiquum præ ſe ferunt. Luſor vt noua nobis proponat, aliquid ſæpe de ſuo addit, vel detrahit; & oculatus Lector inuertentem deprehendit, & nugas ridet. Et vt etiam ipſe rideas, lib. 3. vbi Leges, & Etruſcorum ſtatuta digeruntur, id ita eſſe demonſtrari poteſt. Ne ſingula referam, quæ ex religione Chriſtiana, vel ex Iudeorum lege paucis immutatis in lutum, ac cœnum Etruriæ, ac perditæ religionis delata ſunt. Pag. 175. Vetatur Pontifici, & aliis, ne templum ingrediantur, *niſi prius aqua Roith loti fuerint.* Pag. 176. *In nullo alio loco quam Vulterræ maximo Eſari templum dicabitur ſi verbum aliquod in Penates contumelioſus protulerit, lingua ſacrilega ei amputetur. Singulis annis ſupra mortuorum ſepulcra ſolemnes Ochineres cele-*

brentur. Non dedicentur templa, aut altaria, nisi ſenatus, Lucumon, & Pontifices aſſentiantur. Pag. 178. *Qui dies feſtos, non obſeruauerit, aut ciuis, aut peregrinus, è ciuitate eijciatur. Qui nouos ritus attulerit, vel de noſtris Dijs aliquid indecens locutus fuerit, capite damnetur. Nemo eodem tempore duas axores habere poſſit, alioquin vt adulterus puniatur.* Pag. 181. *Vulterra in hoc tantum concilio non ſubijciatur, eo quod ſit aliarum mater, & caput: ſed ſententiæ, & iudicia Vulterrani Lucumonis ab omnibus obſeruentur.*

XVIII. Subſcriptiones item, quibus vbique Lectorem occupat, & tantopere ſimiolus iſte inſoleſcit, recentioris moris ſunt. Neque enim in tota antiquitate ſimiles inuenies. Sanè è penu Notariorum, & ſtylo ſequioris ſæculi eas promanaſſe, nemo, dummodo ſapiat, inficiabitur: quemadmodum & reliquas notariorum formulas ad faſtidium vſque exaggeratas. Tene riſum, ſi potes. *Ego Oſnus Pauius Pontifex maximus ſubſignaui.* Pag. 212. Pag. 219 *Ego Aſcus Cronius primus ſares, vt ſupra ſcripſi.* Pag. 216. *Magiſter Equitum concedit ipſi Proſpero vt præſtito prius iuramento coram ſenatoribus prima die ſecundi menſis ſuſcipiat cuſtodiam ſupradictæ Arcis.* Pag. 164. *Ego ſagus Thuiſco Armenius affir-*

mo hæc ſupra ab Aruno ſcripta nihil ab eis, quæ Dodaimus ſcripſit differre. Pag. 165. *Ego,* &c. *his omnibus Peruſij preſens fui.* Pag. 166. *Quæ cum exemplari Ethruſco & Hebraico collata conuenire affirmamus.* & alia, ne omnia exſcribam. Et vt euidentiùs rei nouitas inſpiciatur, ſubſcriptiones illas primis nominum, & cognominum literis contemplare. Pag. 251. *C.O.V.P.M.* loco illius, *Caius Orbianus Vulterranus Pontifex Maximus.* Pag. 265. *P.F.A.S.A.C.* Pag. 48. & 272. *P. F. A.* quem ſubſcribendi morem eſſe antiquum nemo hercule dicet. Et quando iam de ſubſcriptionibus Sermo eſt, vidi hominis procaciſſimi ingenium; cùm in marmoribus, alijſque priſci æui reliquijs Græcis, Luſor animaduertiſſet, eſſe literas quaſdam, quæ à forma *Quadratæ* dici poſſunt, cum literæ, quæ circulari figura nunc ſcribuntur ibidem quadratæ conſpiciantur, ipſe ne alijs minor haberetur, & antiquitatem etiam hoc argumento diuenderet. Pag. 212. introducit Oſnum Pauium Pontificem Maximum ſubſcribentem ſe literis Latinis quadratis, non capitalibus, in quibus id commodiùs, aut minùs abſonè fieri potuiſſet, ſed minuſculis, & quibus nos ſcribimus. Quæ cum formam illam non paterentur, monſtra, non literæ in inſcriptione illa nata ſunt. Ite nunc vos antiquæ erudi-

tionis

tionis lumina, & hisce formulis vestris neglectis, chartas implete. O scribam sacri Collegij planè puerum! ô scurram inficetum!

XIX. Adde Oppidorum nomina recentia, quæ hìc tamquam antiquissima memorantur; & ne minutiora perquiramus, primam, quæ sese offert pag. 15. Senarum ædificationem examinemus. Eam Vrbem ait ortum habuisse à sex pagis in finibus sex Tuscarum Ciuitatum positis, hoc est, Vulterranensium, Arretinorum, Clusinorum, Russellanorum, Fesulensium, Populonensium: & Senam dictam, eo quod à sex pagis, & à sex dominis condita sit. Quæ sanè vanissima sunt, & præter historiæ fidem. Senarum quippe originem multò recentiorem esse tradunt, non exteri tantùm, sed Senenses ipsi Historici. Neque ideo probo Blondi Flauij sententiam, qua Ciuitas hæc nouissima, tamquam quæ nulla in Veterum monumentis reperiatur, asseritur; eamque Carolum, cui cognomen à malleo fuit, condidisse: traditq; se Venetijs apud S. Georgij de Alga celebre monasterium in libro peruetusto legisse, Ioannem Romanum Pontificem, nominis ordine duodeuicesimum, acceptis de Perusina, Clusiensi, Arretina, Fæsulana, Florentina, & Volaterrana Diocæsibus sex Plebatibus, Ciuitatem hanc ædificasse, quæ ab ipso sex Plebatuum numero Sena

fuerit appellata. (Annō ex his vides vnde ſua partim ſurripuit Fæſulanus?) Sed Blondi dictum, & rationibus, & antiquorū, qui illius meminerunt, teſtimoniis acutè refellunt, Volaterranus, Leander Albertus. Bartholomæus Benuoglientius, & alij. Neque etiam placet eorum opinio, qui antiquiſſimam illius memoriam non vltra Iulium extendunt. Pari itaque ratione, & recentiſſima iſta, & antiquiſſima illa Feſulani reijcienda ſunt; nobiſque ad magis certas illius origines, vt ſic Feſulani nugamenta explodantur, recurrendum eſt. Ea enim, quod ſcriptorum plurimi tradunt, à Gallis Senonibus ſub Duce Brenno condita fuit, & nominata: deinceps calamitatibus, quibus Vrbes exhauriuntur, afflicta, & penè deleta, in Coloniam à Romanis deducitur. Hoc ego, ſemper illius Vrbis admirator, veroſimilius iudico; certumque, ne à ſcripturis Feſulani diſcedam, Pag. 176. *Galli Senam, & Sartiaſam ædificant.* Pag. 279. *Sena Gallorum, Colonia Romanorum conſtituitur.* Quomodo ergo, quæ à Gallis Senonibus ædificata eſt, tamdiu ante, cum nondum erat, Senæ nomen à ſex pagis, vel ſex Dominis habere potuit? Quod ſi eorum opinionem ſequi volumus, qui eam Iuliam, ſiue à Iulio, ſiue ab Octauio dictam tradunt, quomodo potuit à Feſulano, quæ poſt Feſulanum condita eſt, commemorari?

XX. Quid de Farneta, quid de Pomarancio dicerem? Moue ociùs te Vultraium, Vulterranorum ocelle. concede ad dexteram tu Scornellum, oculus dexter. quò hinc vos agitis? paulisper pedem sistite. Vah, quam malum vos nunc tam duró esse animo! cæcæ Vulterræ vestræ, quæ numquam oculis suis quidquam vidit, misereat tandem aliquando. Nolo tamen propter vnius nebulonis affanias Oppidorum, ac Ciuitatum antiquitates, quas illis nemo inuidet, in ius vocare, & quæ propter Italiæ nostræ dignitatem digna sunt, quæ silentio tegantur; palam omnibus edicere. dignus certè est Fesulanus, in quem vrbes omnes, & oppida iram, dentemque exacuant, cum eas deliris suis figmentis de dignitate, locoque, quem sibi temporis beneficio vindicant, deturbat. Dum enim falsa appingit, vera, quæ ipsæ possident, in controuersiam vertit.

XXI. Adde tandem Familiarum cognomina, &, quod potissimum est, Ciuitatum Insignia, vel ex cerebro Lusoris conficta, vel ea ipsa esse, quæ in hunc diem apud populares in vsu sunt. & suppono iam apud eruditos Viros maximam esse inter signa, siue Insignia, quas vulgo *Impresias* dicimus, & signa, quæ *Arma*, differentiam; quam doctissimi viri commentarijs editis, eluendo dubia, & difficultates, constituunt. si libet,

percurrere poteris, Herculem Taſſum, Pompeium Rochium, Petrum Gritium, & reconditæ doctrinæ, ac diſciplinarum peritiſſimum Ioannem Baptiſtam Perſonam, qui in iſta alea, non ſine laude deſudarunt. Signa verò tot Vrbium à Feſulano malitiosè propoſita, non alia eſſe, quam *Arma*, fundus ipſe, ſicuti forma ſcuti, & modus res in ea apponendi dilucidè ſatis demonſtrant. ſed quamnam nobis tunc antiquitatem hæc ſigna prætendunt? ſententiæ diſſident. ſunt qui nullam redolere antiquitatem exiſtimant. Ante alios Budæus, Romanos, dicit, Inſignium vice, imaginibus fuiſſe vſos; nos loco imaginum ad oſtentandam nobilitatem inſignia geſtare. Imagines ex Polybio lib. 6. hominum nempe illuſtrium effigies, coloribus depictas, in celebriore domus parte affigi, quæ nonniſi à nobilibus viris vſurpabantur. De armis neque in antiquis ædificiis, neque in veteribus numiſmatis vllum apparere veſtigium, quæ ſi Romanorum tempore cognita eſſent, profectò alicubi aut affixa, aut depicta conſpicerentur: Romanis, qui Imaginibus, tamquam nobilitatis nota, vterentur, ſuperflua arma fuiſſent. Ij etiam, qui de nobilitate ſcripſerunt, nullam armorum fecerunt mentionem; & concluditur, longè poſt Reip. Romanæ excidium huiuſmodi inſignia originem habuiſſe. Alij, cum

apud Virgilium legiſſent, *Clypeoque inſigne parentum*; *Parmaque inferius alba*; *Capulo ſigna ſui generis*: Plutarchum de Alcibiade, *in Clypeo nullum inſigne Patrum geſtaſſe*: Plinium, *Scutis, quibus apud Troiam pugnatum eſt, continebantur imagines*, vſum armorum antiquiſſimum opinantur. Alij, ne præter inſtitutum meum in re clariſſima nimius ſim, Regibus Ægyptijs, illiſque vetuſtiſſimis, vt ſe inter pugnandum ab alijs; Alij Hiſpanis ſub Iuliani deſertoris imperio, cum ea regio Maurorum prælijs exardeſceret, vt nobiles ſe ab alijs diſtinguerent: Alij Hunnis ad pompam, faſtumque, cum Italiam inuaderent: Alij Arturo Britanniæ Regi, cum militaris illa nobilium virorum diſciplina vigeret: Alij Carolo Magno: Alij Federico Barbaroſſæ, inuentum, acceptum referunt. Alij denique Ægyptios non armorum, ſed inſignium, & figurarum, quæ poſtea arma condecorarunt; Hiſpanos armorum ſimplicium, & colorum; Hunnos figurarum coloris, ſiue rebus proprij, ſiue aliunde ex arbitrio quæſiti, rebus tamen ipſis, quas pingebant, alieni, inuentores fuiſſe tradunt; Anglos corporis, areæque ſcuti colores determinaſſe, quos poſtea Galli propagarunt, & militiæ gloria per totum terrarum orbem diſſeminarunt; Federicum vt iura eorum in hæredes, ac ſucceſſores deſcenderent, ſtatuiſſe.

XXII. Sed quidquid ſit in tanta ſententiarum varietate, illud certum eſt, eos, qui armorum vſum antiquiſſimum faciunt, & ad Troiana tempora vſque amandant, Inſignia cum armis graui lapſu confundere. Quamuis enim veriſimile ſit, quamplurimos, ad aliquid, quod animo conceperant, oſtendendum figuris, aut imaginibus, vſos fuiſſe, non id tamen euincitur, quæ nos dicimus arma, & ab Inſignibus, quibus Ciuitates antiquitus etiam non caruerunt, varia ratione ſeiungimus, fuiſſe, quæ recentiſſima ſunt, & multum poſt Feſulani tempora vſurpata. Quomodo itaque anno Vulterrano 1734, ante Syllana tempora 1062, qui fuit mundi 2878, ſignis Ciuitates in vniuerſum vti, & ſtatuta ſubſignare potuerunt?

XXIII. An Inſignibus etiam in annulis, vel alijs in rebus, vti nos ſueuimus, ſagaces illi homines vtebantur? Eloquere Feſulane, ſi non erubeſcis. Vtinam tandem erubeſceres, tuique temet pœniteret. Non dubito quempiam pro Feſulano multa collecturum, quæ apud veteres Auctores ſparſim inſeruntur. in ſignandis nempe rebus, ſigillis vſos. Io Inachi filia pro inſigni habuit vaccam, Stephanus. Hinc fabularum deliria eam in vaccam deformarũt. Auguſtus apud Suetonium in Diplomatibus, libelliſque, & epiſtolis ſignan-

dis initio Sphinge vſus eſt; mox imagine magni Alexandri: nouiſſimè ſua, Dioſcoridis manu ſculpta; qua ſignare inſecuti quoque Principes perſeuerarunt: apud Ciceronem in Catilinam, Lentulus ſigillum habuit, in quo erat inſculpta imago Aui ſui: apud Plinium lib. 37. cap. 1. Plutarchum in vita Syllæ, Valerium Maximum lib. 8. cap. 15. Sylla Dictator ſigillum, in quo Imago Iugurthæ vincti. Mæcenas præterea referente Plinio, ranam in ſigno habuit: Pompeius Magnus Leonem Enſiferum inſculptum in gemma, vt ſcribit Plutarchus: Galba ex Dione ſignatorium habuit annulum maioribus ſuis familiarem, cuius erat ſculptura Canis è prora ſe proclinans. In Saleuci annulo Anchora efficta viſebatur, cuius imago in femore paſtoris familiæ natiua apparuit. Tradit Ioſephus Antiq. Iudaic. lib. 12. cap. 5. Darium Aquilæ ſigillo draconem vnguibus tenẽtis vſum fuiſſe. Macrianorum familia Alexandri Magni; Reges Perſarum Cyri, aliquando Darij; Epicuro addicti, Epicuri imagines in anulis habebant. Plinius Iunior quadrigam ſe in ſignum adhibuiſſe ſæpius memorat. Illa etiam antiquiora, Dauid, vt Gregorius Tholoſanus ſcribit, lib. 6. de Republ. cap. 16. Leonem in anulo inſculptum geſtauit, quem poſtea Reges Iudæ ſecuti ſunt. De anulo ſignatorio Ioſephi, vide Gretſerũ de cruce tom. 1.

lib. 4. cap. 8. Seruianorum, Dardanorumque Regum insigne olim fuisse caput Apri sagittam mordicus tenentis, Stephanus Zamosius in Analectis Lapidum Vetustorum. & quàm plurima alia.

XXIV. Sed quid hæc ad rem? Imagines illæ in annulis, vel sigillis exsculptæ, non erant Arma, neque Arma à parentibus accepta, quæ postea successoribus, hæredibúsque traduntur, sed ex arbitrio vtentis ad varias animi sententias exprimendas, tantummodo pro eo tempore signa vsurpata: idque ex iisdem Historicis, qui similia referunt, ne desipere velimus, colligi manifestò potest. Et Georgius Longus, Libello satis erudito de anulis signatoriis, ex Plinio, Macrobio, Meursio, aliisque colligit, in anulis antiquorum primùm nudas literarum notas, mox in vsu sculpturam fuisse in ipsa materia, non in gemmis; sed luxu succrescente, obsoletis literis, Gemmas sculpturam passas esse: primúmque superiorem Africanum in Sardonyche auro inclusa, quòd sola gemmarum ceram non auferret, stylum exacuisse tradit; licet hac nostra ætate & Achates, & Onyx, & Sarda, & Adamas, in quo primus Iacobus Treccia, si non fallit Antonius Gueuara, gentilitia stemmata Philippi Hispaniarum Regis insculpsit, incidantur. Vidit etiam Claudius Minois De symbolis, qui ait, pro maiorum imagi-

nibus

nibus posteriora secula habuisse sua illa, quæ *Arma* vocitantur, idest Insignia gentilitia: *quæ vt ad honorem, & gloriam veteribus vsurpata sunt, sic certè vti credibile est, fuere postea virtuti præmia, & rerum præclarè gestarum aperta testimonia.* Plura antiquorum insignia recenset, iconibusque exprimit è penu antiquitatis eruta Siluester Petrasancta in laboriosissimo opere de Tesseris Gentilitijs cap. 3.

XXV. Illud etiam obserua vsum eiusdem sigilli per tot secula in iisdem Ciuitatibus continuatum, nisi vbi Lusor ea vel omninò, vel parte in aliqua, ne tam apertè nugas agere videretur, immutauit. Ideo hic habemus Equum Arretinorum, Gryphem Perusinorum, Dimidiam Lunam Fæsulanorum, Vulterranam Aquilam, Serpentes Mediolani, aliaque quamplurima: quorum tamen maiorem partem heri, aut nudiustertius, vt ita dicam, scimus in vsum hominum irrepsisse. Ne singula examinem de origine signi Mediolanensis serpentis tortuosi, ac puerum euomentis, ab Othone Vicecomite, Duce Sarracenorum extincto, erepti, quidquid alij dicant, videatur Carolus Sigonius lib. 9. de Regno Italiæ, Alciatus de singulari certamine cap. 43. Iouius de Principibus Mediolanensibus, Torquatus Tassus Hierosolymeidos cantu primo. Otho enim pri-

mus in ea familia, ſerpentem, dum vixit, ſibi adſciuit, & poſteris inſigne laudis gentilitiæ prodidit, *Ea re poſt domi comperta*, ſunt verba Sigonij, *Mediolanenſes publico decreto ſanxerunt, vt ad perennem clariſsimi viri memoriam, ne poſthac caſtra Mediolanenſis exercitus locarentur, niſi ſigno vipereo ante in aliqua arbore conſtituto.* Neque à noſtra ſententia alienum iudicamus, ſi cum Franciſco Petrarcha ſtemmatis huiuſce exordium ad alium referamus. Libro enim 4. rerum memorabilium ſcribit. *Alo Vicecomes, qui deinde Mediolani principatum obtinuit, magni animi iuuenis, patris iuſſu cum copijs tranſmiſit Apenninum. In ea expeditione cum fortè, deſcendens equo, requieſcit, ingens vipera, nullo aduertente comite in galeam Principis iuxta poſitam irrepſit: quam cum mox capiti reponeret, famoſo quidem, & horrifico, ſed prorſus innocuo lapſu per genas Ducis interriti fluxit. Eam à nemine lædi paſſus adoleſcens ille animoſus, ad omen geminæ victoriæ traxit. Hincque factum tandem, vt ipſe pro ſigno bellico vipera vteretur.* Idque dum Bononiæ Petrarcha ipſe adoleſcens ſtudijs operam daret, ſe ſæpe audiuiſſe tradit. Idem pænè Gabrielem Simeonem Italum, eo compendio, quod lingua patria edidit, de Ducibus Mediolanenſibus, retuliſſe fa-

tetur Claudius Minois in Alciati. Emblem. 1.

XXVI. Et si libet ad antiquissima cum Pontio Virunio referre, non vltra Theodosium Imperatorem antiquitas extendetur. Is enim ad Antonium Vicecomitem Epistola, Grammaticæ Græcæ præfixa, Draconis παιδοβόρου imaginem Stiliconi refert acceptam; *Vt post imagines antiquæ prosapiæ, quæ à Stilichone cum Dracone infantem deuorante in Vice-Comites sui supersit initium; vnde Claudianus;*

Ignaraque Virgo,
Cui simplex calet ore pudor, per singula cernens,
Nutricem cõsultat anum, quid fixa Draconum
Ora velint, ventis fluitent, an vera minentur
Sibila suspensum rapturi faucibus hostem.

Et in Commentarijs nostris ibi multa diximus. Et post corporis bona, atque fortunæ, sola virtute maiorum tuorum contendis. Et vt propiùs rem tangam, quis Aquilam Vulterranorum insignibus in tanta antiquitate non miratur, sine ratione appositam? Nemo ante Guelfos, & Gibellinos, Aquilam in insignibus sibi adsciuit; cum ea primùm illæ factiones, quam in partem propenderent, indicarent; nam qui Imperatorem sequebantur, Imperatoriam Aquilam insignibus addiderunt. Quare & Volaterrani Imperio addictissimi, Insignia sibi Imperij vin-

dicarunt. Nisi etiam id affirmare velimus, tunc Volaterras Aquilam Insignibus appinxisse, cum Philippus Ciuitatis Episcopus à Carolo Imperatore Anno 1355. Vicarius Imperij per totam Tusciam declaratur. Tunc enim, simul cum auctoritate, Imperij quoque insignia induisse, nec immeritò, videtur.

XXVII. Insignia itaque Ciuitatum, quæ hic comminiscitur Fesulanus, nulla tunc temporis fuere; quod si etiam fuissent, non ita facilè credi par est, mutata toties Reipublicæ forma, nominibus etiam vnà cum ipsis Vrbibus obliteratis, Insignium in tanta antiquitate incorruptam fidem perdurasse. Pudet dicere, sed tamen dicam. quotiescumque Volaterranensium Magistratuum insignia prospicio, & literas ibi aggestas attentè considero, iuramento contenderem, Lusorem hunc Fesulanum mercaturæ, aut Notarij exercitationi operam dedisse, & ex illo penu hæc tam pulchra, augustáque Etruscorum Antiquitatum fragmenta hausisse.

XXVIII. Scripturæ item ratio, quæ in hisce chartulis conspicitur, si cætera deerint, fraudem euidenter aperit. Nullus enim, qui vel summis labris antiquitatem degustauerit, affirmabit, Syllanis, vel etiam superioribus temporibus, characteres, quibus nunc vtimur, & quos propter ve-

locitatem, currentemque calamum in illis expediendis, *Cursiuos* appellamus, in vſu fuiſſe; quod Inſcriptionibus, & nummis antiquiſſimis, quorum non pauci præ manibus omnium teruntur, manifeſtum fit. Et ſtultum eſſet dicere, eam ætatem alios in exſcribendis libris, alios in Inſcriptionibus, & nummis vſurpaſſe; cum manifeſtè videamus, deſipiente ſæculo, characterum omne genus, & potiſſimum, qui præ manibus erant in Inſcriptionibus, & Nummis introductum. Arduum eſt, cum in Archiuio Feſulano tot *chartæ chartanicæ* ſimilibus characteribus inquinarentur, in tota reliqua antiquitate nullum eiuſmodi rerum apparere veſtigium.

XXIX. Vide etiam Pancirorum Rerum memorabilium lib. 1. Tit. 44. Non me latet nonnullos, & inter eos Cæſarem Dominicum Romanum de Orthographia Tract. 2. cap. 2. impensè illud inſinuaſſe, alijſque etiam demonſtrare conatos, Veteres Romanos alias in Inſcriptionibus, vt rebus magnificentiam, atque ſplendorem, alias dum priuatim ſcriberent, vt celerius rem expedirent, literas vſurpaſſe: Neque eorum ſententiæ Marmora, Inſcriptioneſque antiquas contrafacere. Tum enim & ipſos vſurpaſſe, quemadmodum & nunc nos vtimur pro libitu ſcribentium, & rei opportunitate, quandoque etiam in eadem ſcri-

ptura, modò Capitalibus, modò minutis, non tamen quadratis, ſed quas *Curſiuas*, aut *Cancelareſcas* vocamus: Capitalibus etiam plerumque minutiores propter loci anguſtiam adhibuiſſe, non tamen quæ ab artificio illo caderent. Neque probabile videri, antiquos & ingenio, & iudicio non minus recentioribus præditos, commodiorem hanc, & velociorem ſcribendi formam non exercuiſſe: & Libros, quos proferunt, Capitalibus ſcriptos, nihil euincere. Illi namque ad magnificentiam, & faſtum ſcripti, non alijs potuerunt, nec debuerunt, quàm magnificentioribus characteribus ſcribi: Autographum tamen non fuiſſe iiſdem exſcriptum. Quod ſi quis vnum, aut alterum protendat ita exaratum, aiunt ſe multò plures, alia, atque alia forma literarum ſcriptos, poſſe producere. Hæc ſententia confirmari quoque poterit verbis Petronij Arbitri in Satyrico. *Ad ſiniſtram intrantibus non longe ab hoſtiarij cella Canis ingens catena vinctus in pariete erat pictus, ſuperque quadrata litera ſcriptum. Caue caue canem.* Si eo tempore nullæ aliæ erant literæ præter quas vocamus Capitales, & Quadratas, non videbatur operæ Petronium, adiuncta voce illa Literas quadratas in pariete ab alijs ſeiunxiſſe. Georgius Erhardus in locum dictum Petronij notat, Petronij, & ante il-

lum temporibus inuentas fuiſſe alias literarum formas, teſte Quintiliano lib. 1. cap. 7. inter quem, & Petronium non adeò multum æui interfuit, vt non earundem literarum formis vti potuerint, quæ formæ erant quadratæ.

XXX. Pontius Virunius Præfat. in Erotem. Guarini, licet videatur dubitare, An Maro, Ouidius, vel Cicero maiuſculis, vel minuſculis, vt nunc facimus, vterentur; eam tamen amplectitur ſententiam, eos aliter, ac nos ſolemus, ſcripſiſſe. Probatque ex Autographo Ruffini, quod tunc in fano D. Ambroſij Mediolani extabat, peiori quadam ratione, & ipſis Longobardorum characteribus antiquis inconcinnius conſcripto, vt ipſe illarum formarum non ignarus multas paginas voluerit, antequam aliquid cognoſceret; nec minus id colligit è Tabulis publicis Rauennæ ſub Adriano Auguſto in papyro, quæ haud intelligibiles erant, deſcriptis. Et poſt nonnullorum Codicum antiquorum enumerationem, concludit; *Cum autem nuſquam in marmoribus antiquis, niſi maiuſculæ reperiantur, erant tamen certò & aliæ formæ literarum, ita vt ſi manus Maronis, Ciceronis, & Ouidij, & illorum temporum nunc eſſent, non cognoſcerentur, & ſi inter viuos reuerterentur illi beati manes literas iſtas non cognoſcerent, quantumuis venu-*

stas, & nec nos illorum. Quas in his antiquitatibus Fesulanus, & multò ante Fesulanum alij literas descripserunt, eodem, ac nostras, negotio legimus, & nostras ille, absque vlla difficultate, quando eædem cum illis sunt, intelligeret. Parum itaque referret ex sententia Virunij, si alijs à Capitalibus antiqui illi literis scriberent, dummodo illæ à nobis neque intelligi, neque percipi, quemadmodum & nostræ ab illis, possent. Et concluditur omnino alias à Fesulanicis hisce formis literarum in vsu fuisse: & fucum nobis facere Fesulanum, qui literis eiusmodi tantam antiquitatem vindicare sibi conatur.

XXXI. Iosephus Antonius Gonzales, in eundem locum Petronij, An literæ Plauti *longæ* eædem essent cum Petronij *quadratis* dubitat: dein, vt ipse ait, per somnum cogitabat, an hacce, vel simili forma quadratæ illæ figurarentur CAVE CAVE CANEM, quemadmodum in nummis antiquis literæ illæ spectantur. Sed enim cùm literas minusculas, quibus hodie vtimur, & olim in vsu fuisse certum sit, haud ineptè Petronium, vt maiusculas, aut capitales denotaret, addidisse, quadrata litera titulum fuisse scriptum. Et literarum minuscularum, inquit, fidem faciunt veteres inscriptiones, quarum copia apud Gruterum non minima; obseruauitque

Scaliger

Scaliger cap. 19. suorum ad ipsas Indicum: & præter assignatas à Scaligero, alias quoque ad ipsum adstruentes reperiri, quod ille priùs non animaduerterat, quando apud Vouerium suadebat, Quadratas literas omninò quærendas. Inscriptionum verò, quas notat Scaliger, pro minusculis literis asserendis, prima est Diuionensis pag. 185. 3. ex Ioanne Riccardo; secunda pag. 652. 2. ex Scaligero; tertia Romana pag. 882. 7. ex Imetio.
XXXII. Quidquid tamen sit, Capitales, non minutas hasce nostras fuisse apud Antiquos, & Syllanis potissimum temporibus manifestissimè docet Plinius lib. 7. cap. 58. *Veteres Græcas, fuisse easdem penè, quæ nunc sunt Latinæ, indicio erit Delphica tabula antiqui æris, quæ est hodie in Palatio, dono Principum Mineruæ dicata in Bibliotheca cum inscriptione tali.*

ΝΑΥΣΙΚΡΑΤΗΣ ΤΙΣΑΜΕΝΟΥ ΑΘΗΝΑΙΟΣ ΚΟΡΑΙ ΚΑΙ ΑΘΗΝΑΙ ΑΝΕΘΗΚΕΝ.

Approbat Tacitus Annalium lib. 11. *Formæ literis Latinis, quæ Veterrimis Græcorum.* An hæsitandum igitur fuerit literas eas fuisse Capitales, cum similes Græcis haud esse possent, nisi Capitales essent? Firmant dictum Iustus Lipsius, de pronunt. Ling. Lat. cap. 8. de I. sermonem habens, *Quæ sola inter grandes & Romanas illas literas, nam hæ minutæ ignotæ olim, super cate-*

ras eminuit, & forma ipsa pensilem pratulit, & porrectam. Famianus Strada Prolus. Academio. Plaut. 2. *Primos acriter insectatur Justus Lipsius tamquam oblitos Romanorum moris, apud quos olim minuscula, quibus nos vtimur, vsurpata non fuere nota. Sed immerito eos carpit, mea quidem sententia, neque enim ignorauerunt illi, vnum Quiritibus fuisse scribendi genus: sed cum scirent illud potuisse aut produci grandibus, & maximis literis, vt ait Cicero, & cubitum longis vt ludit Plautus, aut minutis litterulis, vt loquitur idem Tullius existimarunt Plautinum iocum ad aliquam ex litteris cubitalibus esse referendum.* Vide etiam, si placet, Iustum Reinhartum Robbigium, De rebus Criticis lib. 1. cap. 2. Dixit vero Plinius *Pene:* Quædam enim ex Latinis diuersis effictæ figuris, cum Græcarum figura non consonant: vel disparitas illa, & discrimen non ea sunt, quæ illas omnino diuersas efficiant, & Latinis oculis peregrinas. Sententiæ meæ calculum addit Priscianus lib. 1. *Apud Antiquissimos Gracorum non plus, quam sedecim erant litera, quibus ab illis acceptis Latini, antiquitatem seruauerũt perpetuam. Nam si verißimè velimus inspicere eas, hoc est sedecim, non plus quam duas additas in Latino inueniemus sermone.* Si literulis nostris scriptitas-

ſent, antiquitatem illam, quam perpetuam vult Priſcianus, violaſſent. Et deſiperet omninò, qui Priſcianum de Vncialibus, & quibus ad magnificentiam vtebantur, non ad vſum communem, literis intelligerent. Grammaticum, non Architectum agebat Priſcianus, & pueros in ſcholis ingenuos ſonum, & formam, non in impluuijs ex fæce iuuenes ſcalpentes erudiebat.

XXXIII. Michael Thomaſius Epiſt. ad Antonium Perenotum Cardinalem, Lactantio Firmiano præfixa; tradit exemplar Lactantij, quod in bibliotheca S. Saluatoris Bononiæ viderat, literis maiuſculis (vt vocant) ante octigentos, aut etiam mille annos exaratum; *Illarum enim literarum, quas maiuſculas vocamus, Libri, ſicut ex collatione multorum Codicum comperimus, ante Gothorum in Italiam irruptionem, fuerunt ſcripti.* Vides multorum etiam Codicum collatione, quos vtinam nobis manifeſtaſſet Thomaſius, comperiſſe ante Gothorum in Italiam aduentum, literis capitalibus libros ſcribi ſolitos fuiſſe? De eo Codice cum conſuluiſſem Virum, quem nunc ob linguarum peritiam, ac diſciplinarum, ad excolenda humanioribus ſtudijs ingenia, Illuſtriſſimus Bononienſis ſenatus, ad ſe honorificentiſſimè aduocauit, Ioannem Argolum, An adhuc in ea Bibliotheca extaret, inter cætera

hæc quoque respondit; *Lactantium præterea Firmianum inspexi, capitalibus, quibus aureo illo eloquentiæ tempore scriptitare vnà omnes sueuerant, scriptum capite tamen ipso mutilum, toto enim primo titulo, ac principio secundi mancus est. Cæterum non scriptione modò, sed Orthographia antiquitatem præse fert Codex boni, & absolutißimi commatis. Sæpißimè enim*, intellego, intellegit, *prout in vsu nunc est*, intelligo, & intelligit *habet quem scribendi ritum Politianus in antiquis Codicibus se obseruasse fatetur.* Et sanè grandiores, seu capitales literæ antiquiora, & vetustiora prodere volumina multi seuerioris literaturæ Viri adnotarunt. Nicolaus Rigaltius obseruat. ad Auct. finium regundorum, Siculi Flacci partem in complures diuisam lacinias ait se ex peruetusto Codice Ioannis Arcerij, per Iosephum Scaligerum descriptam, habuisse. Eumque Codicem grandioribus literis hoc vno cæteris præstare. Nicolaus Faber Peiresius immaturius nobis ereptus, & nobilissimo Academicorum Humoristarum Romæ, dum hæc scribo, funere honestatus, Hieronimo Alexandro scripserat, Kalendarium à Salmasio laudatum vetustissimum esse, mole exiguum, vnaque cum Medea Ouidij, alijsque scriptoribus in antiquissimo Codice grandioribus hisce literis descriptum re-

periri. Literis item maioribus, & cubitalibus in Libris deſcribendis Romanos vſos eſſe, & quibus omnium vetuſtiſſima manuſcripta exarata ſunt; cum alij calamo exarati; & qui in Bibliothecis exiſtunt, literis Longobardicis, & minoribus vulgo ferè, hodieque vſitatis perſcripti, nonniſi initio verſuum, vel periodorum Romanis illis grandibus, præſtant aſſerunt Godeſcalcus Sceuicchius Quæſt. in Apul. lib. 5. de Aſin. Gaſpar Sciopius de Arte Critica, & alij. Verba item M. Antonij Mureti in illa Senecæ Epiſt. 40. *Nos etiam cum ſcribimus*, &c. attentius conſideranda ſunt; *OMNIA ſcribebant veteres ijs literarum formis, quas hodie maiuſculas vocamus*. Ianus Mullerus Palmerius Spicileg. ad Ioan. Fichardum, ex quo ſua deſcripſit Ioſephus Laurentius Polymathiæ lib. 1. diſſertat. 20. tradit antiquitùs Maiuſculis, quibus nunc in capitibus propriorum nominum, & verſuum initijs locus eſt, totos libros perſcribi: & quæ de literarum forma Quintilianus, & Plinius dixerunt, niſi de maiuſculis noſtris intelligi non poſſe. Minuſculas vero nonniſi negotioſis, & occupatis indulſiſſe Papyrianum. Sed de his Notariorum Minuſculis infra. Et licet hic rumpatur Feſulanus, illud ipſe addiderim Longobardos, ſeu Gothos, antequam ad minutas haſce, de quibus ſermo eſt, literas gra-

dum facerent, siue ex prima sui institutione, siue etiam aliarum gentium morem secutos maiores, atque à se inuicem disiunctas, nec distinctione vlla interpellatas, in priuatis etiam scriptionibus vsurpasse; ni fallit nos, vt certè non fallit Commentariolus in literis Gothicis, à Bonauentura Vulcanio cum rerum Gothicarum scriptoribus editus. & eas Romanis, aut Etruscis Syllano æuo in tanta copia, vt nunc fit, interstinctas tribuemus? πολλὰ μὲν ἄλλα ætas illa vidit, τοῦτο δὲ οὐδέποτε.

XXXIV. Et ne longius abeam, Pandectæ Florentinæ dicto fidem faciant, quas archetypas esse Politianus; Antonius Augustinus emendat. lib. 1. cap. 1. Franciscus Balduinus in Prologom. de iure Ciuili, & alij, non ita antiquas esse opinatur: Ex Maioribus, capitalibus scilicet characteribus, nullisque interuallis distinctionum, nullis item compendiarijs notis scriptæ sunt. Et quamuis Augustinus asserat, post aliquot annos quam Iustinianus è vita migrauit, ab aliquo studioso menda sublata, atque correcta ad alterius exemplum, nihilominùs si Politiani acerrimo iudicio standum est, asserentis, *quibusdam etiam saltem in præfatione, velut ab Authore planè, & à cogitante, atque generante potius, quam à Librario, aut exceptore inductis, expunctis, &*

superscriptis cum Græca Epistola, Græcoque etiam hoc Epigrammate in prima fronte; colligo ad Iustiniani etiam tempora non ex scriptoribus tantùm, sed meditantibus, & generantibus literas Capitales, non quas nunc nos frequentamus, in vsu fuisse. An etiam Trebonianus, vel Iustinianus ipse, cum meditata chartis tradebant, ad fastum, & munificentiam scribebant? tantùmque otio abundabant, vt, quod vnius horæ curriculo exarare cum minusculis poterant, diei potissimam partem in capitalibus hisce effingendis consumerent?

XXXV. Præterea tot exscriptorum errata, tot literarum, tot nominum in antiquorum monumentis mutationes, si ingenuè agimus, à nullo alio, quam à capitalibus hisce corriuarunt, ob literarum similitudinem, quam inter se capitales, non autem minusculæ seruant. Exemplis, sed paucissimis ex aliorum animaduersionibus, ne ipse curiosiùs ista perquirere ab inficeto, nescio quo, dicar. Iosephus Scaliger in Varronem de Re rustica lib. 2. cap. 3. Mediam, non Meliam dici propter familiarem veteribus comutationem τῶ L in D. vt Melicæ contra Gallinæ dictæ, quæ Medicæ dici debebãt. & alibi Librarios imperitos sæpè pro I, I, & contra scribere Godescalcus Sceuicchius in lib. 1. Apuleij, sæpe in mutuum locum immigras-

se has literas D & T: & in lib 5. causam depauandi sententiam asserit similitudinem literarum B. & P: nam & has, vt & R non semel ex affinitate commutatas testes Quintilianum, & Plinium adducens, quorum verba, & monita de maiusculis, & Romanis literis accipienda, quod ijs antiquis in libris describendis vsi fuissent. Ioannes Isacius Pontanus in Glossario Prisco-Gallico non in dissimili argumento B & P mutationem, solemnem metastasim vocat. Scioppius de Critica, tradit, exemplisque ex varijs auctoribus fusè probat C in G: D in L: F in E: P in B, & R; & viceuersa L in D: E in F: R, & B in P ob similitudinem commigrasse. Affinitas ista atque similitudo literarum, si minusculis vtaris, non erit tanta, vt exscriptorem fallere possit: quid enim commune est l cum d: i cum l: d cum t: b cum p: c cum g: e cum f: p. cum b, & r, si hastulas, & literarum, vt ita dicam, oculos, sine quibus formari non possunt, excipias? & Ianus Mullerus Palmerius spicilegio ad Ioannem Fichardum, *id est cur E & F, C & G, P et R toties inuicem locum commutarunt, quod abfuisset, si minusculas vsurpassent.*

XXXVI. Formas porrò literarum, quas hic iam apud Romanos ætate Fesulani constituimus, antiquioribus temporibus alias, atque alias fuisse,

cum

cum arbitrio hominum ſubderentur, ideoque mutationi obnoxiæ eſſent, nullus dubito: cum & poſteriora deinceps tempora aliam, atq; aliam formam induxerunt, donec ad hanc noſtram ætatem, non dicam ſtetere (quî enim res tam volubilis ſtare poteſt?) ſed peruenere. De antiquiſſimis illis locutus eſt Quintilianus, non de recentibus, & ſua ætate vſurpatis, quidquid alij dicant, en verba. *Verum Orthographia quoque conſuetudini ſeruit, ideoque ſæpe mutata eſt. Nam illa vetuſtißima tranſeo tempora, quibus & pauciores literæ, nec ſimiles his noſtris, earum formæ fuerunt: & vis quoque diuerſa.* Innuitque ante Quintilianum Luccius lib. 7. *Lex vetuſta eſt priſcis literis, verbiſque ſcripta, vt qui Prætor maximus ſit, Idibus Septembris clauum pangat.* Exemplis ex priſcis hiſtorijs petitis, ne ipſe in eis repetendis faſtidio ſim abundè hoc idem confirmarunt, Priſcianus, Diomedes, Iulius Scaliger, Quintilianus, & alij. Formæ quoque mutari dicuntur, cùm à rudioribus ad elegantiores, concinnioreſque gradum faciunt. Quare omnino, ſi nos tantæ antiquitatis, ac venerationis Auctores non fallunt, concludendum eſt, Romanos Syllanis temporibus Literarum forma quàm ſimillima Græcorum ſcriptitaſſe, quæ nonniſi Capitalis eſſe potuit. Ea tamen vna, & eadem à quanti-

tate, vel modulo nomen ſortita, modo *Maxima* à Cicerone, *Grandis* ab Ouid. lib. 3. Triſt. *Cubitum longa* à Plauto in Pænulo, & rudente; modo *Minuta*, & *Minutiſſima* ab eodem Plauto in Bacchid. Cicerone apud Plinium lib. 7. cap. 21. Seneca Epiſt 95; modo *Rotunda* ab alijs; modo *Quadrata* à Petronio dicta eſt. Hinc ad *quadratam* Petronij literam reſponſio in promptu eſt. *Quadrata* ſcilicet ea vocabatur, quæ arte, & diligentia facta, & membris ſuis commenſurata, ſiue Maxima, ſiue Minuta eſſet, in Inſcriptionibus, quandoque etiam in libris, patebat omnium oculis, ſed ob diſpendia, & impenſas non omnibus obuia. *Rotunda* autem erat, non quæ in ſphæræ modum obuolueretur, à Capitali, & Quadrata diuerſa, ſed quæ ob artis contemptum, & celeriorem ſcriptionem, quaſi in globulos, ſed non eos perfectos, curuabatur, qualis eſt hodie in antiquiſſimis Virgilij Codicibus Vaticanis 3225. 3877. & alio ſimili, quem ipſe Heidelberga cum Palatina Bibliotheca in Vaticanam aduexi; ad cuius fidem antea Virgilij opera omnia in bibliopolio Commeliniano anno 1603. ſed non bona fide vulgata ſunt. Nec non in antiquiori etiam ipſo Virgiliano 3226. Terentiano Codice vaticano, à Fuluio vrſino eidem Bibliothecæ legato, qui antea Petri Bembi fuerat, cui *Codex*

idem carior auro, iubenti vt post eius obitum remaneret in suis; & pro cuius antiquitate nemo mihi Angelo Politiano potior erit, qui Codici præscripsit. *Ego Angelus Politianus, homo vetustatis minimè incuriosus, nullum æque me vidisse ad hanc diem Codicem antiquiorem fateor.* Rotundior porrò Capitalis, quo minutiòr fuerit, eò celeriùs, commodiusque scribitur. Sed cum literæ omnes vna ab alia seiungantur, nec calami tractu vniantur, numquam eas existimo ita celeriter, ac communes hasce nostras exarari posse; quibus nonnulli adeo celeriter scribunt, vt non tantum exæquent verba dictantis, sed etiam præuertant. Et mirabile dictu est; Annis elapsis cum ad Mineruæ, templum Diuæ Virgini sacrum, Sacrorum Ieiuniorum tempore concionibus habendis, nostræ ætatis in disciplinis omnibus portentum, Nicolaus Riccardius, totius Vrbis congressu fortunatè admodum operam daret, duos ex eodem instituto, stylo ex aurichalco producto, ne tempus in tingendis atramento calamis consumerent, in Libro ex lapide nigro fissili compacto, quem nobis Andegauenses, Rhenanique agri, montesque Ligures non tantum ad domorum tegulas, & parietes, sed ad tabulas etiam, & mensas prouidè, abundéque subministrant; & ex quo ipse spiræ, & Chij pleraque Ædium fastigia non

ſine oblectatione vidi, quod & alij de Vuormantia, & Moguntia fatentur; flumen illud numquam ceſſantis eloquentiæ, ac præpetes ſententiarum ex Patribus congeſtarum turbines commodè excipere, ſignare loca, lineas à capite ducere, quandoque etiam pauſam facere, & quodammodo reſpirare, ſine vllis notis, ſed hoc noſtro charactere, quo ſcribimus: & poſtmodum inter eos ſcriptione collata parum, aut nullum ineſſe diſcrimen. Idque non ſemel, ſed ſæpiſſime experti, ſemper verba ipſa, & ſententias concionantis habuere. Et qui verbis meis non tribuebant, ſenſibus tandem ſuis fidem præſtiterunt. Tantam in ſcribendo celeritatem cùm Romani ſcriptione illa ſua conſequi haud poſſent, ad notas confugerunt, quarum numerum ad quinque millia excreuiſſe, ſunt qui referant. Celeritatem ſcriptionis per notas examinat Hermannus Hugo De prima ſcribendi Origine cap. 18.

XXXVII. Eandem cum Latinis Literis Græcæ quoque ſortem nactæ ſunt. Hac ſiquidem ætate longè ab antiqua illa diuerſa, (vt hinc quoque argumenta ad refellendas Feſulanicas antiquitates deſumamus) ſcribimus magis currenti, & quæ literas ipſas vniat ad velociorem ſcriptionem, ratione, eaque tantùm ab antiquis illis deſciuit, vt ferè in aliam formam tranſlata videatur:

ideoque quò magis literæ Græcæ ad Capitales, Quadrataſque accedunt, ſi modo non ementiuntur, qui ſcribunt, eò iudicantur antiquiores. In illis etiam quemadmodum, & in Latinis erant, licet capitales omnes eſſent, quædam quadratæ artificio conſpicuæ, grandiores tamen, & minutiores; quædam non æquè quadratæ, ſed rotundiores, & quæ velocius expediebantur; aliæ capitales non tamen perfectæ, neque ſtudio, ſed lineis quoquo modo conſiſtentibus exaratæ. Quadratæ in Inſcriptionibus publicis habentur; rotundiores plures vaticanæ Bibliothecæ libri antiquiſſimi ſuppeditant; poſtremas accuratè nobis repræſentauit Tabula Marmorea, in qua ab Amphitryone Apollini Tripus conſecratur varijs figuris, icunculiſque exſculptis, exornata: in extremo Tabellæ tamquam in duabus columnis, Herculis acta, ac certamina deſcribuntur non quadrata Græcorum litera, ſed capitali incomptè, ac ruſticè delineata: quam mihi oſtendit antiquitatis optimæ optimus inſtaurator, ac vindex Eques Caſſianus à Puteo, vt ex eis quæ ſuperſunt, reliquijs excerperem, & antiquitatis fruſta reſtituerem. Priſcas porro literarum figuras capitales fuiſſe, fusè, eleganter, atque eruditè probat Ioannes Laſcaris Rindacenus Epiſtola præfixa in Epigrammatario Græco, ab ipſo capitalibus literis qua-

dratis edito Florentiæ 1484. ad Petrum Medici, quam vidisse operæ pretium fuerit. Annon ergo Fesulanus stultè nobis conatur imponere, dum Græca illa, quæ infra examinabimus, charactere, quo modò imperiti vtuntur, antiquitatem proponit?

XXXVIII. In scriptionibus adductis nihil probari argumento esse poterit, in tanta copia præter vnã, vel alteram duas nobis literas minusculas indicari, *t* nempe, & *b*: nam de Diuionensi quid sentiendum sit, alij dicent. Ego dicerem, postrema illius verba vt repræsentantur à Riccardo in Antiquitatibus Diuionensibus, cum nihil significent, alio etiam à Latino characterum genere, vel aliarum, atque aliarum nationũ notis commixto esse conscripta. de quibus sanè, ne multa somniẽ, prouinciam alijs relinquo. Vidi ipse sępissimè in antiquorum nummis, & phylacterijs literas, Græcarum literarum formis quàm simillimas; eas cum diutiùs meditor, & legere cogor, in nonnullas interiectas impingo, quæ legentem me detinent, & conantem verbum proferre prohibent, licet enim Græcæ videantur, Græcæ tamen non sunt. Sic quas hodie Rutheni vsurpant, primo aspectu Græcæ sunt, & Græcarum sonum referunt; inter eas tamen nonnullæ, cultu licet Græco, Græcitatem non habent. Gothorum ipsæ literæ, vt ex

proprijs etiam exempla promam, in has noſtras à priſtina ſua forma, nitoreque iam degenerantes, primo aſpectu Græcas capitales magis, quam Latinas repræſentant, cum tamen Græcæ minimè ſint. Adi, ſi placet, Commentariolum in literas Gothicas à Vulcanio editum. Idque vt magis habeas, Coptorum literas adi, quas optimè examinauit, & pene abolitas fortunatiſſimè reſtituit Athanaſius Kirkerus linguarum Orientalium hoc æuo promus, & condus. Literæ illæ Græcæ ſunt, habent tamen & alias Græcis ſimiles, à Græcis tamen diuerſiſſimas. Fruſtra itaque quia vt plurimum Græcæ literæ ſunt, omnes Græcas eſſe, eaſque in vſu probaretur. Eodem modo verbum Inſcriptionem claudens, primo aſpectu notas literarum repræſentat Latinas; ſi accuratiùs verò introſpicias, quantum à Latinis diſtant? Neque nouum eſt in Inſcriptionibus, & exteris potiſſimùm, non modò literarum formas diuerſas, ſed etiam verba, & membra immixta, quidquid illud in cauſa fuerit, extitiſſe. Bonauentura Caſtillioneus in Gallorum Inſubrium antiquis ſedibus, narrat in Sempronij monte prope vallem Oſcellæ, etiam num in montis fornice inſculptas ſaxo videri literas, notis quidem Græcis, ſed quæ intelligi nequeant, ob idioma ignotum, quod putat Burgundiorum eſſe, qui Græcis vſi chara-

cteribus linguam propriam retinebant: idque probat testimonio Cæsaris de bello Gallico lib. 1. cap. 29. qui scribit ad se perlatas tabulas, in castris Heluetiorum repertas, & literis Græcis confectas. Non me latet Franciscum Hotmanum, Ioannem Rhellicanum, Manutium, & alios, Tabulas eas, & literis, & vocibus Græcis conscriptas fuisse, nec absque ratione, credidisse: vt Glareano tamen & Lipsio assentiar, qui de nudis characteribus accipiunt, neque enim putant vsum illum sermonis Græcanici Heluetijs innotuisse, faciunt Inscriptiones, quas tradit Castillioneus in hanc vsque diem non potuisse intelligi, quod in tanta linguæ Græcæ peritia haud difficile fuerit; illeque vna cum alijs Inscriptionibus Græcis locum haberent. Cum ergo linguæ alio, atque alio charactere scribi, ac exprimi possunt, non est mirum, si sub vnius linguæ charactere, aut non omnino dissimili, externa lingua lateat. Vide quæ adnotauit Iodocus VVillichius Comment. in Cornelij Taciti Germaniam cap. 6.

XXXIX. Frustum alterius, quam viderat Smetius, vbi nobis *h* quater obijcitur, cum sequiori seculo exarari potuerit, quo minusculæ nostræ frequentarentur, non est quod ipse in illius expositione diutiùs morer. Tertia tantum ex Scaligero videtur negotium facessere, quæ & antiquissima,

&

& ante minuſcularum vſum ſcripta fuiſſe, non improbabili ratione videtur, in qua *t* noſtrum non ſemel cernitur. Dicimus T literam, vt in ea ſignata eſt, non eſſe noſtram minuſculam, ſed eſſe antiquiſſimam Romanorum, licet poſtea inter minuſculas noſtras locum habuerit. Auſonius.

Malus vt antemnam fert vertice ſic ego ſum t ſic enim vt mali vicem referat non cum capitali T, ſed cum minutiori calami currentis nota t conuenit: eiuſque à Græca diuerſam figuram indicat Tertullianus. *Ipſa eſt litera Græcorum* ταῦ, *noſtra autem ſpecies* t *Crucis*. Et vim aduerſatiuæ particulæ *Autem* nota. Quia tamen Crucis forma non vna olim fuit, quemadmodum ex Artemidoro, & Maximo Taurinenſi probat Lipſius de recta pronunc. Ling. Lat. cap 16. ita & de forma T non nemo poterit dicere, Tertuliani, Auſonijque verba intelligenda eſſe: concedam ipſe eo æuo apud nonnullos minutioris t vſum fuiſſe, quod ſculptor ille cum reliquis maiuſculis exſculpſit. Ratio tamen ipſa euincit, ſi reliquæ minuſculæ in vſu fuiſſent, quemadmodum & t, omnino & ipſarum in tanta, ac varia Inſcriptionum copia, ſi non omnium, maiorem ſaltem partem comperiremus. Fieri enim numquam potuiſſet, quin ab inuitis etiam, dum parùm cautiùs, ac negligentiùs aliò, atque aliò animum aduertentes ope-

ram impendunt, exciderent. Neque propterea id negamus, multas ex his minuſculis quadratis, & capitalibus ſimiles eſſe; inter quas potuit collocari t. Non enim hæ à grandioribus illis ita degenerarunt, vt aliam ſpeciem, ac formam induerint. Sed difficultas noſtra eſt, Num omnes iſtæ literæ, & ea ratione ita exararentur, vt modum noſtrum ſcribendi currentem æmularentur, & ſcriptionem vſitato à nobis modo redderent. Quod eo tempore non fuiſſe, niſi quis pertinacius obſiſtat, puto me comprobaſſe.

XL. Tandem etiamſi concedamus quidquid Aduerſarij prætendunt, Veteres nempe priuatis vſibus Minuſculis, publicis, & ad libros deſcribendos Maiuſculis vſos fuiſſe, non inde tamen colligitur, Minuſculas illas eaſdem cum hiſce noſtris fuiſſe, ſed adeo diuerſas, vt vix legi ſine labore poſſint: quod non mirum per temporis vices literis illis accidiſſe; cum hac etiam ætate conſpicuum ſit, eorum vſum adeo varium eſſe, vt ſæpe ſæpius ab omnibus non internoſcantur: alia namque ratione Germani, alia Hiſpani, alia Galli, cum tamen eædem omnium minuſculæ ſint, literas exarant, vt difficile ſit eas percipere: idque non è ſcriptorum ignorantia, qui illas effingere neſciant, ſed ex modo quodam, cuilibet Nationi proprio, quæ in notandi hāc potius formam, quàm aliam,

optimam tamen ab ipsis iudicatam, inclinant. Non fuit ergo, nec potuit esse vnus semper, ac perpetuus literarum efformandarum modus. Vidi ipse in papyreis Voluminibus Instrumenta variarum Donationum, ac Priuilegiorum descripta, quæ modo in Bibliotheca Vaticana seruantur, & inter ea vnum 3. Non. Ianuarij post Consulatum sexies Paulini Iunioris, qui est annus Domini 499. & aliud Donationis factæ eidem Ecclesiæ Rauennacensi duorum feudorum, tempore Paschalis primi Papæ: ac aliud cuiusdam donationis factæ eidem Ecclesiæ Anno 15. Heraclij Augusti: necnon fragmentum Epistolæ Agnelli Archiepiscopi Rauennæ, gratias agentis Augustissimo Principi Iustiniano Iuniori Augusto ob collata beneficia in Ciuitatem Rauennam, qui Agnellus viuebat Anno 558. Nec multum ab his neque tempore, neque argumento, neque scriptione diuersi exemplum se vidisse, antiquitatis, & linguarum peritissimus Lucas Holstenius asseuerat; quod improbo sanè labore, & postquam in quærendo literarum formas, expiscandoque ex ingenio characterum figuras, non paucas horas contriuisset, tandem prosperis cunctis succedentibus, quis enim eo in antiquitate pertractanda, aut fortunatior, aut aptior? in characteres nostros transmisit; vt facile cuilibet Instrumenti sententia pateret.

Hæc omnia adeo à nostro scribendi modo, licet literis minusculis scripta sint, diuersa spectantur, vt diu, antequam attentius res consideretur, inter literatos Viros dubitetur, an scriptura illa Latina sit? tandem vna, vel altera litera comperta non sine ingenti studio, ac labore formis illis deprehensis, voces etiam, & sententiæ exculpuntur. Et hæc antiquissima, si scripturæ vires expendimus, iudicantur. Vidi alia recentiora, ex quibus; ne omnia commemorem, quamplurima in Pergamena ex Archiuio, & Bibliotheca Basilicæ Principis Apostolorum, ostendit mihi humanissimè, vir in illis pertractandis accurratissimus, Ioannes Baptista Nardonus: inter ea præcipua referuntur, quæ annis 966. 990. 998. 1003. 1026. 1029. 1036. 1041. 1073. & 1093. Addi potest, quod antea mihi suppeditauerat eximia eruditione celebris Gabriel Naudæus, tempore Gregorij Papæ VII. confectum, qui sub anno Domini 1118. adeo ab his, quos vocamus minusculos characteribus diuersum, vt quidam parte auersa adnotarit de eo posse dici, neque id minus aptè de alijs dixerit, quod Accursius in Glossis, *Græcum est, non potest legi.* tantúmque à supra commemoratis Vaticanis differunt, vt ne literulæ quidem similitudinem habeant. In eadem Basilica Vaticana Bibliotheca, sua antiquitate conspicuum D. Hilarij de

ſanctiſſima Trinitate Codicem attentiùs conſideraui anno 15. Tranſmundi Regis, ante nempe ferè annos 1128. conſcriptum literis maiuſculis, quibus & minutiores hæ noſtræ, grandiori tamen forma, nec per omnia noſtris ſimiles pro ſcriptoris puto genio fuerunt admixta, tunc ſcilicet, cum Longobardorum fœculenta illuuie maiuſculæ in minuſculas ſenſim degenerabant: neque enim res adeo laudabilis è veſtigio potuit deteſtabili conatu nobilitari. Neque alterius conditionis ſunt, Auguſtini de Geneſi ad litteram contra Donatiſtas. S. Hieronymi aduerſus Iouinianum. S. Cypriani opuſcula S. Eucherij opera. Saluiani, & Ruſtici Presbyterorum Epiſtolæ ad Eucherium; quæ ipſe hic Romæ vidi apud alios. Quemadmodum & non multò his recentiora Volumina, quæ etiam Romæ conſpiciuntur. Ioſephi Antiquites & de bello Iudaico. Beda de geſtis Anglorum. Hieronymi in Epiſtolas Pauli. Auguſtini de vera Religione; de vtilitate credendi; ſoliloquia. De Diuinatione Dæmonum. De Natali S. Leontij ad Alypium. Regula Monachorum Ægypti à Io: Caſſiano Maſſilienſi Presbytero conſcripta, quam Eucherius Lugdunenſis Epiſcopus breuiore ſcripſit ſermone. His illud argumento eſt, eoque euidentiſſimo, Minuſculas in alias, atque alias formas longe diuerſiſſimas, prout ferebat

occaſio, abijſſe; &, ſi quæ æuo Ciceronis, aut Syllanis temporibus fuiſſent, multùm inter eas, & has noſtras interfuiſſe, quas ipſi nullo puto, aut immenſo ſtudio intelligeremus, vt alij quoque obſeruabant. Et Feſulanus iſte tam facili negotio ſuadebit eaſdem fuiſſe? Nihil vnquam vidi iniuſtius; ſi quidquid imperitus iſte facit, rectum id omne putandum eſſe contendatur.

XLI. Libri præterea, & monumenta Volaterrana in Gordo ad rerum geſtarum memoriam, futuris temporibus prorogandam, conſeruata, an diſtortiſſimis hiſce literis ſcribi debuerint, cùm aliæ Nationes, melioribus characteribus, ac præſtantioribus res ſuas ſcripto conſignarent, vt non tantum præclarorum facinorum gloria, ſed ſcriptionis etiam faſtu legentes ad ſui admirationem allicerent, dicat ipſe perſpicaciſſimus Feſulanus, qui minutiſſima præuidens, in potiſſimis adeò inconſideratus eſt, atque inconſultus.

XLII. Illud etiam ex his antiquiſſimis Inſtrumentis obſeruabam, licet characteres à noſtris eſſent diſiunctiſſimi, omnes tamen concinnè, aptéque digeſtos, & rectarum linearum ductu æquales, non in arcus, aut vndas decuruatos, vt Feſulanicos iſtos, ferri; quos vt quiſque viderit, ægrè nimis riſum contineat. Ego quoque ſæpius exclamaui; O Proſperi incuruo ingenio manum

non minus incuruam! O lituum Auguratus, ne tui forma amitteretur, tam multis, varijsque modis in hisce scriptis repræsentatum! Eat nunc Fesulanus, & recta de Cœli statu, Auiumque volatu iudicet, & rerum humanarum seriem à Vulterra, quam vocat, condita dirigat, tantopere & mente, & manu distortus.

XLIII. Imposturæ pariter in his Antiquitatibus non leue indicium ferunt literæ ipsæ distortæ, & quasi per vim à calamo extortæ: vt enim scriptura plurium Auctorum videretur, nec Lusor tot modis literas variare posset, vel sciret, eandem literam modò retrò inclinatam, modo ante nutantem, modò largiorem, modò angustiorem expressit. Hinc factum, vt rara linea sit, quæ recta ab vno latere in alium procurrat, sed pleraque in altiora, quam incæperint, diffugiunt, aliæ quasi vndæ, nec per totum sui similes, arcuantur, aliæ ad ima deflectunt: adeo vt alicubi in imo angulo sinistro præter numerum linearum vna, vel altera imminuta, quando in principio superior linea spatium occupauit, locum habeat. Sæpiùs vnà mecum risi, dum illas considerabam attentiùs, sæpeque etiam miseram Etruscorum, conditionem per tot sæcula continuatam deploraui; qui cum aliorum se profiterentur magistros tam distortis lineis, ac literis scripserint, vt planè iam pueri in-

cipientes discere videantur. Id verò cum falsum sit, & quemadmodum imperio, & disciplinis, ita etiam & literis exculti, celebresque esse debuerint, excellentia enim vnius artis reliquas etiam celebriores, cultioresque reddit; omnino affirmare debemus, Lusorem nugarum artificem, vt varietate characterum, varietatem quoque operum insinuaret, dedita opera literas ex vno calamo emanantes, inuita etiam Minerua corrupisse. Ne res fictæ & suo ortu nimium portentosæ pulchris characteribus exprimerentur, sed omnia & res, & dictio, & literæ, suæ deformitatis paritate dolum indicarent.

XLIV. Vt vero magis, ac magis Lusoris ingenium deprehenderetur, scriptores Romæ præcipuos, & qui in arte scriptoria primi habentur, & meritò, & inter eos præcipuos Horatium Felicem Romanum, & Leopardum Antonotium Auximatem, ne alios commemorem, aduocaui. Prius omnes separatim, deinceps simul scriptione inspecta, & maturè considerata, collataque vna pagella cum alia, sincerè admodum in vnum conuenere, omnem illam scriptionem, vel potissimam illius partem, etsi varia ob enormes, inuersasque literas videretur, esse omninò vnam, eandemque & ab eodem calamo notam. in qua manifestè scriptoris ingeniũ deprehenditur, qui

vt

vt characteres effingeret, fluenti ſcriptione neglecta, ad violentam quandam, & inſtar prodigij literam confugit. Multa illi ſententiæ ſuæ argumenta, & pares literas, verbaque non diſſimilibus expreſſa literis in diuerſis chartulis notauerunt, quæ ne nimius ſim in leuiſſimis hiſce, & manifeſtis prætereo. Illud vnum dixerim, characterum varietatem, quam Luſor in diuerſis ſchedulis, vt diuerſos ſcriptores aſſereret, eſſe manifeſtam prætenderet, in eadem etiam chartula, & in eadem linea, quæ nonniſi ab vna manu fluxiſſe certum eſt, ab eiſdem huius artis ſcitiſſimis, & quibus in hoc negotio tamquam doctis exiſtimatoribus, & intelligentibus fides habenda eſt, & habetur ſanè hic Romæ ab omnibus, repertam, obſeruatamque fuiſſe. Non arguit ergo characterum iſta varietas varietatem ſcriptorum.

XLV. Cum poſtmodum de hiſce cum Eccleſiaſticæ antiquitatis ſolerti indagatore Florauante Martinello ſermonem haberem, nil id mirum eſſe dicebat, quandoquidem more impoſtorum ita comparatum eſt, vt ipſi vna manu, eodemque calamo varias literarum formas, ac ſi à diuerſis ſcriptoribus exaratæ fuiſſent, effingant. Scriptionis enim illa varietate, ſcriptorum etiam ementita varietate ſignata parùm cautos deludunt, & multitudine opprimunt: idque Alfonſo Coca-

rello non dissimilibus flagitijs, mortis etiam genere ob eadem famosi, Autographo comprobabat: cuius hîc structuram, & res recensere non erit sine pretio operæ. Liber is, vt videtur, atramento iam euanescente, & marcessentibus, ac in extremo, iuncturis etiam, quibus colligantur, laceris paginis, quod eadem fraude factum est, satis antiquus. Literarum formæ variæ, nec ab eodem calamo, nisi introspiciantur, legentium oculis obijciuntur; plures in eo exscribendo operam impendisse, ipso primo aspectu dices: ast vbi censoria virgula oculum fixeris, fraus in propatulo fit; vnam nempe fuisse manum, eundem calamum, qui omnia illa descripserit; cumque vellet occultare dolum, in agrestes sæpissimè literarum figuras delapsum. Hinc lineæ distortæ, nec ad vnam normam diductæ: occurrunt namque inter variantes illas literarum formas eædem literæ, ac tractus calami exarantis, quos fraudis artifex, etiam si id conaretur, natura, habituque ita eos disponentibus, occultare non potuit: & his potissimùm dolus detegitur. Pleraque in ipso Libro Regum, Imperatorũ, ac summorum Pontificum, alijs, ac alijs Ciuitatibus concessa priuilegia. Vrbium diuersarum Chronicorum fragmenta; Antistitum, qui nullo modo apud alios reperiuntur egregia facinora; & alia, quæ Populis, & Ciui-

tatibus famam, & nomen non incelebre conciliarent. Hinc ille, vel ex se, quandoque etiam rogatus, nec sine spe lucri, & Familiarum stemmata, & Vrbium antiquitates, & Antistitum series, tamquam è fonte depromens, ea sciolis diuenditabat. Et dum illius Auctoris, vt supra diximus, volumina tamquam oracula apud vulgum lectitantur, diuina prouidentia factum est, vt Autographum hoc tandem aliquando in Bibliothecam Vaticanam conseruandum deportaretur; vt riuulos ex tali fonte corriuatos cati viri commodiùs dijudicent, & comperta fraude, explodant. Proh Deus, hominum audaciam, & inuersos mores! quantùm à perenni, contestataque virtute Maiorum deprauatæ voluntatis vitio degenerant!

XLVI. Illud etiam addam, hanc procuratam literarum deformitatem, & claudicantes literas in characteribus, quos ille vocat Etruscos, non percipi. quia præuidebat, legentes in non notas literas animum tam sedulò non applicaturos; in illis sanè, si benè considerentur, præter molis, & magnitudinis differentiam nullam aliam characteris diuersitatem agnoscas. Quod si omnia ista inter se benè, optiméq; cohærēt, annon lineola illa Græca in præfatione posita, nouitatem rei ostendit? Characteres illi, licet ad formam Græcorum efformati

videantur, attamen non alij ſunt, quam quos ho-dierni Itali, dum Græca ſcribere incipiunt, cum ductum, modumque exarandarum Græcarum literarum à Præceptore nondum perceperint, ſine vlla venuſtate ſcribunt; quos vbi poſtea didicerint, viri etiam, ſeneſque cum errorem non ita facile corrigere poſſunt, conſeruant: ſimiles literas, poſtquam in Italiam Græcæ literæ reduces, Latinis hominibus obuiæ factæ ſunt, ſimili tractu exaratas vidi Romæ ſæpiſſimè, & alibi.

XLVII. Sed ſit de literis; quid de ſententia Græca? Diſpeream, ſi quæ dicuntur Græca ſunt. tantum abeſt, vt Syllanis temporibus, cum Græcorum ſtudia florerent, ſcripta ſunt. Et ne nugax Luſor nugari nos dicat, en verba. Γερουσι. ἀλλὰ μνείας ἀντάξι . . . ——— Quartam, & vltimam ſyllabam tempus eroſit. Poſſem hic plura dubitare, an eo tempore accentus literarum eſſent in vſu; quod non video. & accentuum notulas nullas, aut raras in priſcis libris, non Latinis ſolùm, ſed & Græcis fuiſſe; & quæ ſunt in Inſcriptionibus in Domo Delphinorum, Agro, & via Præneſtina, eas imperitam aliquam ſculptoris manum, & malè curioſam ſcripſiſſe contendit Iuſtus Lipſius De pronunciat. Linguæ Latinæ cap. 19. Quemadmodum & ea, quæ in lapide quadrato Veſontione reperto dicitur, GEMINA'II IVLIA,

fabrile esse mendum scribit Ioannes Iacobus Chiffletius in Titulo sepulcrali Geminæ matris sacrorum.

Gulielmus interim Canterus Syntag. de rat. emend. Græcos Auctores cap. 6. probat, tum ex vetustis Codicibus, tum ex scholiastis, veteres Græcos nudas literas absque apicibus vllis pingere solitos fuisse; quod etiam sæpius asserit Politianus, sed potissimùm Miscellan. cap. 58. & 80. vbi carmina sine vllis accetiunculis scripta veteri more, affirmat. Ne tamen sine vlla distinctione omnia confunderentur, punctis verba, sententiasque disparabant, & continuam dictionem quasi interuallis, & signis discernebant: cum verò literarum lineolæ in tria spatia diuiderentur, supremum, infimum, & medium, hinc factum est, vt apud vetustissimos Græcos vario puncti situ, dictio ipsa, & periodus variarentur. Constantinus Lascaris, στιγμὴ ἐστὶ διανοί τελείας σημεῖον. διαιρεῖται δὲ εἰς τελείαν στιγμὴν, μέσην, καὶ ὑποστιγμήν. τελεία στιγμή ἐστιν, ὅτε ἡ διάνοια τελεία ὑπάρχει. μέση ὅτε ἡ διάνοια μεσάζουσα, καί ἀτελής. ὑποστιγμὴ ὅτε κρεμαμένη καί ζητεῖ τό ἐπίλοιπον.

Punctus est absoluta sententia signum. Diuiditur vero in perfectum punctum, medium, & infimum. Perfectus est, cum sententia absoluta, ac perfecta est: medius cũ quasi in medio rotans, nondum finem attigit: infimus cum pendeat ad-

huc, & subsequentem postulat. Et quamuis hîc non incongruè quæri possit, quænam apud antiquos interpungendi ratio fuerit? quam tamen aliquo modo fuisse, auctoritate Senecæ Epist. 40. Ciceronis in Oratore, & pro Murena, vbi *notas Librariorum, interpunctas clausulas in orationibus, & interpunctiones verborum, & scriptorum* legimus, nonnulli contendunt; quibus satisfit à Lipsio Epist. ad Hubertum Audeiantium; nihilominus nullam fuisse probat idem Lipsius: puncti namque solitarij verba singula, non membra, aut sensus secernebant. Hinc idem, notis in Senecam; *Notis post singula verba positis; neque enim alia adhuc interpunctio vsurpata antiquis.* Muretus; *Neque vlla ferè erant inter singulas voces interualla: punctis interiectis vocem à voce distinguebant, hoc modo. QVAM. QVAM. TE. MARCE. FILI.* Quod Pandectis Florentinis affirmat Lipsius, & Antonius Contius, Præfatione ad Lectores in Pandectas. Et primùm D. Hieronymum id in sua trãslatione Biblica attentasse, videtur affirmare Cassiodorus, de diuinis lectionibus cap. 12. *Meminisse autem debemus, memoratam Hieronymum omnem translationem suam in auctoritate diuina, propter simplicitatem fratrum, colis, & commatibus ordinasse, vt qui distinctiones secularium*

literarum comprehendere minimè potuerunt, hoc remedio ſuffulti inculpabiliter pronuntiarent ſacratiſſimas lectiones. In Demoſthene tamen & Tullio ante Hieronymum interpunctum fuiſſe tradit idem Hieronymus ad Paulam, & Euſtochium Præfat. in Tranſlat. Eſaiæ. *Nemo, cum Prophetas verſibus viderit eſſe deſcriptos, metro eos exiſtimet apud Hebræos ligari, & aliquid ſimile habere de Pſalmis, & Operibus Salomonis: ſed quod in Demoſthene, & Tullio ſolet fieri, vt per cola ſcribantur, & commata, qui vtique proſa, & non verſibus conſcripſerunt: Nos quoque vtilitati legentium prouidentes interpretationem nouam nouo ſcribendi genere diſtinximus.* Poſteà in Homerico Opere ſententias interpunxiſſe, cùm anteà nulla diſtinctione ſubdiuiderentur, Comatas neſcio quis, grammatico ſe faſtu gloriatur.

Εὑρὼν Κομητας τὰς Ομηρειὺς βίβλυς
Εφθαρμένας τε, κὐδαμῶς ὀςιγμένας,
Στίξας διεσμίλευσα ταύτας ἐντέχνας,
Τὴν σαπρίαν ῥῆξας μὲν ὡς ἀχρηςίαν.
Εντεῦθεν οἱ γράφοντες ὀυκ ἐσφαλμένας
Μαθηπιῶσιν, ὡς ἔοικε μανθάνειν.

Ex verſione Ioannis Argoli.

Cernens Comatas hos Homericos libros
Iam putrientes, nullibi & ſcriptos notis,

Punctis notatos ordinans, rectos dedit.
Marcoris ipsas abscidit putredines,
Ex quo periti non errantibus vijs
Discant, quod est par discere, & licet bonis.

XLVIII. Interpuncta verò, nonnisi puncta, alio, atque alio modo posita, diuersa à nostra distinctione, fuerunt. Punctum enim idem manebat, sed locis variabat, vt ex Lascari obseruabam, cui ad amussim consentit Isidorus lib. 1. cap. 19. *Vltima distinctio, quæ totam periodum claudit ipsa est* περίοδος: *cuius, vt diximus, partes sunt* κῶλον, *&* κόμμα: *quarum diuersis punctis diuerso loco positis demonstratur. Vbi enim in initio pronunciationis, nec dum plena pars sensus est, & tamen respirare oportet, fit comma, idest particula sensus, punctusque ad vnam literam ponitur, & vocatur subdistinctio ab eo, quod punctum subtus, idest ad vnam literam accipit. Vbi autem in sequentibus iam sententia sensum præstat, sed adhuc aliquid superest, de sententiæ plenitudine, fit colon, mediamque literam puncto notamus, & mediam distinctionem vocamus: quia punctum ad mediam literam ponimus. Vbi verò iam per gradus pronunciando plenam sententiæ clausulam facimus, fit Periodus: punctumque ad caput literæ ponimus, & vocatur distinctio, idest disiunctio: quia inte-*

gram ſeparat ſententiam: Nec diſſentit Diomedes lib. 2. *Diſtinctio quidem eſt apposito puncto nota finiti ſenſus, vel pendentis mora, quod locis ponitur tribus: ſummo, cùm ſenſum terminat, & vocatur* finalis *à nobis, à Græcis* τελεία: *Medio cum reſpirandi ſpatium dat legenti, & dicitur* media *Græcè* μέση: *Imo, cùm lectionis interruptum tenorem aliud adhuc illatura ſuſpendit, & vocatur à Græcis* ὑποστιγμή *à noſtris ſubdiſtinctio.* Similia repetit Donatus, & in Donatum Sergius; *Igitur Diſtinctio eſt punctum appoſitum ad caput literæ plenæ ſententiæ: ſubdiſtinctio, punctum appoſitum ad imam partem ſemiplenæ orationis: Media diſtinctio punctum appoſitum mediæ ſententiæ ſuſpenſæ propter reſpirationem.* Noſtro etiam æuo aliam veteres à noſtra diſtinctionem adhibuiſſe, & *Inciſum*, ſeu *virgulam*, ſeu *ſemicirculum*, & *duo puncta*, & *punctum cum ſemicirculo inferiùs ducto*: Recentiorum perfectiorem interpungendi rationem & pleniorem diſtinctionem eſſe docet Valerius Andreas libello de recta interpungendi ratione, & diſtinctionum notis. Punctis itaque quando reliquas proſodiæ notas in ſubdiuidenda ſcriptione recentiorum vſus induxit curſum remorabantur, idque in nonnullis editis, & potiſſimùm Concilijs Romanis obſeruaui; in quibus licet lineolæ illæ cur-

uæ, quas virgulas vocamus, irrepſerint, nullum tamen apud antiquos eorum vſum in diuidenda ſententia, cum locum illarum punctus in confinio ſuperiori verſus poſitus occuparet, reperies: conſpicies ὑποδιαστολὴν, ſeu ὑποστιγμὴν quam Latinè dixeris *diſiunctionem*, non ad diuidendam ſententiam, ſed quaſi parietem herciſcentem familiam, voces quæ temerè poſſent componi, diſtanti pronunciatione iubentē pronuntiari. Sergius in Donati primam editionem. *Diaſtole eſt nota contraria Gyphem; hac enim nota vitiosè iuncta ſeparamus, & ponitur ad imam partem literæ.* Figura illius, vt aduertit Scaliger de cauſis ling. Latin. lib. 2. cap. 57. erat virgula perpendicularis, nè tamen acciperetur pro vocali I, curuam pinxere, cuius cornua præcedentem complectendo dictionem præſcribebat ei notas quaſdam. Verumtamen cum Diomedes, Priſcianus, Donatus, & Maximus Victorinus aſſerant diaſtolem eſſe dexteram partem circuli ad imam literam, eam nonnulli diſiunctioni, quam in ſcholis hodie virgulam vocamus, ſimilem fecerunt, hac nota). Lipſius de recta pronunciatione ling. Lat. cap. 17. notam eius ait fuiſſe dexteram partem circuli ad imas literas depoſitam ſic (. Ne legeretur itaque *vrſus* in carmine, *in littore conſpicitur ſus*, voci *ſus* præponebant diſiunctionem.

Theodorus Gaza Iſag. Grammat. lib. 3. ἡ δὲ ὑποδιαστολὴ τὸ ἀνάπαλιν. διαίρεσις γάρ τις δυοῖν. *Subdiuiſio verò contra, diſſolutio quædam eſt duorum.* affert exemplum ὅς, τις. Plura huiuſce rei exempla comperies apud Euſtathium in Iliad. θ. pag. 701. & pag. 1170. & alibi. Tandem poſtremis temporibus illa puncti ſuperioris nota, non abſolutæ ſententiæ locum occupauit. De Accẽtiunculis, & voculationibus non inconcinnam, neque inuenuſtam lucubrationem ab ingenioſo, & literaturæ antiquioris inueſtigatore diligentiſſimo iuuene Carolo Morono in Auli Gelij cap. 6. lib. 13. qui ſedulus tanto Auctori operam omnibus proficuam nauat, expectamus. Quod de Græcis, & Latinis diximus, idem de lege Iudæorum aſſerendum eſt. Quamuis enim nonnulli non modò dictionum, & verſuum diſtinctionem, ſed etiam accentuum, punctorum, variarum lectionum, innumerabiliumque περιεργιῶν minutias per Kabbalam Moſis è monte Sina deriuatas eſſe contendunt; antiquiſſima tamen Iudæorum traditio, conſtanſque Rabinorum, & immota ſententia eſt, vt adnotauit prudens, & doctus harum rerum examinator Ioannes Morinus in exercitat. Eccleſiaſticis in vtrumque Samaritanorum Pentateuchum, exercit. 2. eam à Moyſe ſcriptam eſſe ſine punctis, ſine Paraſchis, ſine verſibus, & ſine

vlla dictionum à se inuicmdistinctione.

XLIX. Item in dubium verterem an Iota subscriberetur; quod paucis abhinc annis, vt ita dicam, in tanta antiquitate mos Iota subscribendi introductus sit, cum antea postscriberetur. si accentus erant in vsu, quare in γερουσι, & in ἀντάξι omissi sunt? si non erant quare in alijs additi? Tam onerosum erat illo sæculo quatuor verba Græca correctè scribere, & Fesulano potissimùm, qui Græcam linguam, vt ipse asserit, didicerat? Quid porro ipse ait? si ex sententia Latina diuinandum est, ita forte debuit scribi. γερόυσια, ἀλλὰ μνείᾳ ἀντάξια. quasi illud vellet, *vetusta hæc esse, sed memoria digna.* Sed quis illud docuit ἀντάξιον idem esse cum ἄξιον? licet enim apud Homerum inueniatur ἄξιον pro ἀντάξιον, numquam tamen viceuersa inuenitur ἀντάξιον pro ἄξιον. quod significat alterius rei instar esse. & tunc quæ verborum Græcorum erit sententia? Præterea si ἀντάξιον in eo significatu concederemus, quis illi dixit, iungendum esse cum datiuo, cum apud Auctores Græcos tam, ἄξιος, quam ἀντάξιος genitiuo construantur? quare debuit scribere μνείας ἄξια. Et barbaries ista, & solæca, & characteres claudi, nouissimique antiqua iudicabuntur? Debemus tibi plurimùm Fesulane, qui non plura Græca scriptitasti; nam vtique enecasses nos.

L. Et quando iam aliud ex alio incidit; Circum-

ſpice, Lector, animis, & cogitatione Feſulanum iſtum, qui nontantum augurandi artem, ſed cæteris etiam diſciplinis, &, quod magis eſt literis Græcis edoctum ſe fuiſſe diuenditat, pag. 1. Pater eum *non ſolam Ethruſcam, ſed etiam Græcam, & Hebraicam linguam docuit.* ex altera item parte perpende pag. 10. in Collegio Augurum, & in Curia antiquiſſima monumenta Hebraicis, Ethruſcis, Græcis, & Latinis literis. pag. 152. clariùs monumenta Thuſca, Græca, Hebraica, Vmbra, & Latina in Vulterrano Augurum Gordo, & in Aginaſth. adſeruata fuiſſe, ea nempè, quæ Feſulanus pag. 2. ſecum detulerat. Eſt quod ex Feſulano ſciſcitari volo. Monumenta illa Græca, atque Hebraica cui, vel vbi repoſuit? ſi repoſuit, vbi ſunt? ſi non repoſuit, facinus fecit indignum, qui Patriæ monumenta neglectui habuit, & Theſauros amico non integros conſeruauit. Seruauit, ſed nondum eruta ſunt; fortaſſe alias eruenda. Dum ſæpiſſime ſchedas Etruſcas cum Latinis confundit, interpoſuiſſet etiam & Græca, & Hebraica, vel eorum partem, quæ à ſcarith ſuis non exulaſſent. Sed quanam ratione, quæ non habebat, reponere poterat? ex Græcis, vel Hebraicis faciliùs Luſor innoteſceret, ad quæ componenda multò fortaſſe ineptior erat, vt ex quatuor hiſce voculis Græcis conijcimus. Hinc Etruſca ſua,

quæ nullus nouit, exaggerat, & Latina sua, quæ ferè omnes detestantur inculcat. Scio lepidè responsurum, quod sæpe solet. pag. 157. *Quare id ita scio ego Prosperus*, & pag. 179. *Quare id fecerim scio ego Prosperus*. Annon abundè respondit? satius certè respondisset, si nescisse etiam, quod fecerit, fassus esset. Sic enim apud probatos viros faciliùs fidem inuenisset, nosque à fastidio, illiusque refellendi pœna liberasset.

LI. Si quid porrò in ignotis nobis literis, Etruscis nempe, diuinandum est, omnino concludendum videtur, aut has literas Etruscas non esse, aut tabulam Eugubinam lingua Etrusca veteri, vt asseritur, perscriptam, & à Bernardino Baldo cum interpretatione, notisque Augustæ abhinc annos viginti quinque editam, falsam, ac suppositiam esse. neque enim fieri potest, vt & charactere diuerso, & ratione legendi diuersa, fere eisdem temporibus Etrusci illi vterentur. Eugubina Tabula, si quid est eruditissimi Baldi coniectura, scripta est post Carbonis Consulatum, ergo ante Fesulanum annos viginti duos, vel, si ad vlteriora progrediendum est, annos quinquaginta octo, cum Romanus Consul Carbonis nomine insigneretur. Quomodo ergo breuissimo tempore tanta literarum, & characterum mutatio fieri potuit? In Eugubina enim characteres omnes, licet inuersi,

merè Latini ſunt, & noſtris ſimiles vt plurimùm, vt ſingula examinanti patere poteſt. At quas Feſulanus appingit, licet in nonnullis videantur ſimiles, ſi tamen omnes conſiderẽtur, diuerſiſſimæ ſunt. &, quod non contemnendæ conſiderationis eſt, Eugubina, Hebræorum more, à dextra in ſiniſtram ſcripta eſt; Feſulanicæ à læua in dextram, Romanorum, Græcorumque more eguntur. Quod inde arguo; ſcriptiones enim omnes in ea parte, qua incipiunt, lineas omnes ad amuſſim vna ſub altera conformant, ita vt vna aliam non excedat, neque excedatur ab altera; quod in fine verſus, vbi finiunt, non ſemper obſeruant, ſed hanc longiorem, aliam breuiorem, pro vt ſeſe occaſio tulerit, & literarum connexus, relinquunt. Obſerua ergo in Hetruſcis hiſce ſchedulis à læua parte verſus ſemper æquales eſſe, literaſque ex eodem puncto moueri omnes, quod in dextera non fit; euidentiſſimo argumento ſcriptionem illam non ab alia, quam à læua incipere. idque euidentiùs colligo ex carmine Tragico, quod Iaſium vocat pag. 260, cum ibi ex carminum fine longiori, & breuiori, vnde ſcriptio ordiatur, ſine vlla hæſitatione habeatur. Et vt Feſulanus finem faciat blaterandi, vide ibi notas carminibus præpoſitas, aliquando etiam iteratas, quibus loquentium nomina notari neceſſe eſt,

omnes in parte læua: at similes notæ non in fine, sed in principio versus, vbi locutio incipit apponuntur. An dictionibus puncta, quæ semper in fine dextro lineæ conspiciuntur, ingeniosissimi illi Etrusci præponebant? O præposterum Fesulani ingenium! si Fesulanus vt suas defendat, Eugubinam refellet, videbimus vnde nam Eugubini suam defendent. Si certa est apud Eugubinos illius Tabulæ antiquitas, habent quid in Fesulano irrideant, & nugacitatem tanti impostoris compescant.

LII. Oracula item, & Vaticinia postremum seculum redolent, ex Ioachimo, aliisque, sed infeliciter admodum, conficta. Illa penitùs ridicula sunt, quorum in eo sitam diuinitatem Auctor existimat, si, non more hominum, sed bestiarum loquatur. pag. 267. *Bos vt Leo rugiet. Leo comedet paleas, &c.* pag. 264. *Oculi mei mala audierunt, aures meæ peßima viderunt.* pag. 270. *Rugiet aqua, bibet Leo, Pisces Leonem deuorabunt, nec os remanebit.* pag. 271. *Ridebit lugens, destruens ædificat.* Eia age quod felix, fortunatumque sit. Vaticinare & tu Fesulane. *Qui dormit, vigilat, sic furem propellit. ô si non dormiret, fur furaretur.* Quid porro erit ineptire, si hæc vaticinia sunt, ipsis etiam antiquis ludibrio habita? Quamuis enim ea, & obscura, & difficilia,

lia, vt plurimùm, ſint, quo tamen extra ambiguitatem, clariorem ſententiam produnt, eò admirabiliora iudicantur. Quemadmodum illa ſpernuntur, quæ adeò clara ſunt, vt rem monſtrent quaſi digito, non prædiuinent. vt illa, pag. 3. *Verum quod maximè delectos ex Thuſcia poſt multa ſæcula eum naſciturum, cuius pater caſtri huius reliquias poſsidebit, hic habebit amicum fidelem. ipſe amicus, & pater antiquitatum ſtudioſi, hic ſcripturas inueniet. alius ſi forte inuenerit, eas tangere non audeat. alioquin ſuperum infernorumque Deorum iram expertus peribit infelix*. An clariùs quippiàm poſt factum ipſum, & ſcripturarum inuentionem, ſi res depingi debuiſſet, dici, deſcribique potuit? An ex Triſ-Megiſto Mercurio, ſybillinisque oraculis, & tota lege Moyſis, & Prophetis ſimile quid poteſt afferri; *Anno à Rege Iudeorum nunciato* CIƆIƆC XXII, *crucifixo* CIƆIƆXCI. &, *Fideles eius vitam inuenient?* Hoc eſt factum ſcribere, non futura præſagire. nimis aperta ſunt. credat qui volet in rebus abditiſſimis plus vidiſſe Feſulanum nebulonem, quam alios Prophetas, Deo dilectos, & ad id muneris ab eodem electos, & clariora enunciaſſe. Et quod intereſt, Myſterium abſconditum, à ſeculis, & generationibus, ante etiam Chriſti aduentum gentibus fuiſſe euidentiſſimè

reuelatum. Quid ergo pluris habebunt ſanctiores Chriſti diſcipuli, de quibus dictum eſt ad Coloſſen. 1. 26. *Nunc autem manifeſtatum eſt ſanctis eius.* & ad Rom. 16. 25. *Secundum reuelationem Myſterij temporibus æternis taciti.* Quòd etiam ſi Feſulanus iſte Balaamica aſina grandiùs inſtinctu diuino rudeat, haud tamen fieri poteſt, vt Regem Iudæorum & nunciatum, & crucifixum proclamet, ſed, quemadmodum alij eiuſdem hæreſis homines, quos ſancti Patres pro roboranda fidei veritate aduerſus gentes afferebant; neque ita ſonora, neque ita intelligibili voce enunciarat, ſed in re certiſſima veluti peregrinus balbutiat, & muſſet. Quomodo verò de obſcurciſſimo negotio palam effari potuit, qui de proprijs, & quæ iam iam impendebant, dubius, incertuſque pronunciabat? pag. 3. *Me autem Romanorum captiuum futurum, aut caſurum eſſe cognoui.* Ergo mortis genus ſibi imminentis prædiuinus iſte certò nō nouerat, ſed in ambiguo erat, an captiuus poſt bellum ſequeretur Romanos, an mortem obiret. pag. 4. *ſi antequam publicè omnibus exponas ſcripturas, moriaris, hæredes tui tuas vices ſuſtinebunt.* Et tamen vates qui tàm exquiſitè inuentionis huiuſce tempora præſcripſit, durationem vitæ inuentoris multò faciliùs præcognoſcere poterat. vel fruſtra ergo in

eius vicem, qui post scripturas publicatas superstes futurus erat, hæredes aduocantur, vel si certam mortem præuidisset, tunc non eo vti debuerat dicendi modo; *sed quando ante publicatas scripturas mortem obibis hæredes tui tuas vices sustineant*. Quid præterea tam prouidus Haruspex, & vates pag. 272? *Chartam non possum habere obsidione vrgente*. Tantum erat, qui momenta temporis Regis Iudæorum præuiderat, chartam præuidisse in ea obsidione defecturam. & potissimùm cum iampridem animum ad scripturas, quæ sine charta perfici non possent, & inclinaret, & æstuaret?

LIII. Materia præterea in qua scriptum est, forte antiquitatem scripturarum demonstrat? nihil minus. cum multò scriptore isto, & concinnatore, quem fingunt, recentior sit. Quis enim dubitat, aut dubitauit vnquam, dummodò rerum vsum percalluerit, An, in qua nunc scribimus Charta syllanis temporibus apud Romanos, vel exteras nationes in vsu fuerit, cùm post tempora Plinij cæpisse certo certius sit? Postremum siquidem id genus chartæ esse, quo nunc vtimur, ex linteis contritis, & maceratis, & eius Auctorem haud palam esse, tradit Polydorus Virgilius de Inuentor. Rerum. lib. 2. cap. 8. Guido Pancirolus Var. Lect. lib. 1. cap. 28. & de nouis repertis lib.

2. Tit. 13. & in eum Henricus Salmuthius. Alexander Tassonus Commentat. variarum. lib. 10. cap. 26. Matthæus Raderus, qui eius quoque conficiendæ artificium ex Poëta Germano descripsit, in Martial. lib. 14. Epigr. 7. eorum sententiam refellit, qui Basileæ autographum sancti Athanasij extare dicebant; quòd tempestate Athanasij nostras charta nondum fuerat reperta, & codex ille nostrate charta constaret. In actis etiam synodi Florentinæ, quæ Andreas sancta-Crucius olim digessit, Prouincialis contra Ephesinum, ad astruendam Manuscripti Codicis antiquitatem, firmissimo vtitur argumento; quòd is Liber in membranis, non autem in papyro, quam sumit pro charta nostrate, (nam si de Ægyptia papyro intelligeret, Liber ille siue in membranis, siue in papyro exaratus æquè antiquus existimaretur) descriptus esset, Collat. 17. *Ad factum Libri ita dicimus, quòd iste Liber de anno præterito Constantinopoli adductus est; & D. Nicolaus de Cresa portauit, & est Liber in membranis, non in papyro, & antiquissimus, ita vt secundum iudicium plurimorum, qui viderunt, visa antiquitate, videatur scriptus vltra sexcentos annos.* Thomas Demsterus in Glossas Institut. Iustiniani lib. 2. tit. 1. § 33. *Bombicæ chartæ paulo ante ætatem Accurtij excogitatæ sunt, vt ex Bi-*

bliotheca sancti victoris ad muros Parisiis liquet, & Iosephus Blancanus societat. Iesu in opere de recentioribus inuentis exequitur. Mattheolus in Dioscoridem lib. 1. cap. 98. *Antiqui ex papyro chartam factitabant, quemadmodum nos ipsam ex contritis linteis conficimus: vnde hactenus antiquam retinens nomen, etiamnum papyrus apud plerosque dicitur.* & *, papyri meminit Galenus lib.* 8 *simplic. Medicam. sic inquiens*, Papyrus ipsa quidem per se in vsum medicinalem non venit, at macerata, aut vsta vtilis, &c. *Cæterum animaduertendum est, quod nostri vsus charta, quæ ex veteribus conficitur linteis, iisdem non pollet facultatibus, quibus ea commendatur, quam veteres ex papyro arbore parabant. Quo fit vt dubium mihi sit, quonammodo parari possit illud Galeni, medicamentum, quod de charta combusta dicitur, vlceribus sordidis, ac sinuosis vtilissimum.* Vides hic scriptor nostram quæ ex linteis fit, à charta antiquorum, quæ ex papyro parabatur, separat. quam ætate Galeni qui post Plininm scripsit, non fuisse adhuc in vsu, ex his, quæ de charta combusta disserit ex Galeno, apertissimè confirmat.

LIV. Hæc dum mecum reputo, & antiquitatis graphicæ reliquias, vt vt tempus edax permit-

tit, inquiro, en venit in mentem B. Mariæ virginis Epistola ad Messanenses scripta, quam Melchior Incofer doctus equidem vir, & in disciplina iuris non minùs, quàm rebus Ecclesiasticis multùm, eruditéque sæpe versatus, ab impugnantium telis exemit, nutantem postmodum, & Maledicorum garritu iactatam Benedictus Seluagus, qui stirpis genus antiquissimæ, & scientias non elinques, & horridas, sed ciuiles fœcundasque cum pietate, & religione à puero coniunxerat, Apologia pro pietate Messanensi è discrimine eripuit. Hæc, inquam, Epistola poterat controuersiam non de characterum tantùm forma, sed de charta etiam dimouere. Quare curiosè ab eodem Incofero literis datis percontor, rogoque enixè, vt characteres mihi Epistolæ, chartamque describat. Quod ipse responsum tulerim ex eiusdem ad me Epistola Lector habeto.

Et hoc humanitatis tuæ est, præstantißime Leo, quod nostras de Epistola B. V. ad Messanenses Coniectationes inter eruditas occupationes admittas, & de argumento curiosè deliberes. Multa opinor tibi veniunt in mentem, quæ ex me quæras, sed paucis caput rei petis: quibus nempe characteribus ex Hebræa, vel Græca, Latinis ea reddita sit Epistola, quibus item libris, charta an membrana, aut aliquocumque id generis

exarata. Non ſubibo animum tuum; ſapis enim antiquè, non vt multi, qui pridiana priſca putant. Quod reſpondeam ſub manu eſt, vel ſi volumen benè magnum, quod pietati Meſſanenſium dedi, excipias. Exemplum eius epiſtolæ, quod hîc Meſſanæ ſeruatur, non eam fert ætatem, quæ vſum chartæ lineæ præuertat, nec characteres nouit antiquiores, quam qui Longobardorum in Italia dominatu vſurpari cœperunt, minutos ſatis, ac rotundis potiùs, quàm prætenſis apicibus, quos nos minuſculos nominamus, minùs graphicè formatos; ita quippe ea ferebant initia. Sanè quo tempore primitiuum Epiſtolæ exemplar Hebraicè deſcriptum fertur, noſtratis chartæ vſus tam fuit notus, quàm Pannonijs albus elephas; vtebantur verò papyro, membrana, quæ & Pergamena. Ante id vero Priſci ſcriptitarunt in palmarum, ſeu vt alij maluarum folijs, neque enim decerno, deinde quarundam arborum libris; poſtea monumenta plumbeis voluminibus, cœpere incidi, deinde ceris, aut linteis illaboratis inſcribi; non vtique minutis, quibus nos vtimur, ſed minuſculis, ſeu Romanis characteribus, quos quidem vnciales appellant. Horum ſpeciem hodieque marmora paulo vetuſtiora exhibent, præſertim quæ paßim mortuos loquuntur: vt argumento ſit, minutos apices no-

bis Europæis vsitatos, non à multis adeo sæculis repetere originem. Nonnescio aliquos abduci, quòd apud Varronem legant chartam, Alexandri Magni victoria repertam, condita in Ægypto Alexandria, sed ijdem facilè affirmabunt plumbeam quoque eo tempore repertam, cuius antiqui satis scriptores meminere, & chartam vocare soliti sint, quidquid codicibus aptum esset, siue cornu, siue ebur, siue quæuis alia in phyliras, & tabellas ductilis materia, quod genus Pugillarium est. Quamquam Vlpianus postea chartæ appellationem ad scriptile quodlibet folium retulerit, vt tamen & ipse longè secundum priscos nostratis chartæ vsum non nouerit: quidni enim si huius inuentio centesimum abhinc lustrum vix numerat? Qui ab hac opinione abit cum ego si non cum Aristophane Crunochij trolyræum, certè cum Athenæo nouum Palephatium existimarim, vt qui ostentationis gratia affirmet, quæ apud eruditos fidem non merentur. Hæc si lucernam minus sapiunt, spongiam adhibe, & me tecum dumtaxat loqui putes velim, & abs te, vt soles, amari. Vale. Messanæ Kale. Maij. Anno 1636. Tuus, vt suus Melchior Incofer.

LV. Hinc quoque factum est, vt probatissimi quique scriptores, & ab intelligentia, sensuque

imperitorum

imperitorum disiunctissimi, dum de Lintea charta sermonem habent, nullo alio, quam *Nostratis* nomine Linteam ab alijs discernunt. Nostras nempe, quia nostra vsu, & artificio, & ingenio est, quam antiqui non habuerunt, nec cognouerunt. Id de Pergamena non æquè enunciant, hoc etiam tempore, & superiore ætate. Scriptoribus omnibus maximè frequentata, quòd antiquis etiam in vsu fuisse experientia doceat. Ars verò illa chartarum ex papyro conficiendarum non hodie, atque heri exoleuit, vt pote quæ iam Eustathij ætate erat antiquata, quod hæc eius verba ostendunt in Odiss. φ. ἐγίνοντο γὰρ φασὶν ἀπὸ βίβλων αἰγυπτίων, ὡς οἷα παπύρων ὑδροχαρῶν καθὰ οἱ τότε μεθάδδον ὑποκείμενα τοῖς γράφουσι χαρτάρια, ὁποῖα ἴσως καὶ τὰ ὕστερον ἰδιωτικῶς λεγόμενα ξυλοχάρτια. ὧν ἡ τέχνη ἄρτι ἀπήλειπται.

Fiebant enim vt aiunt ex libris Ægyptijs, quasi ex papyris aquis gaudentibus, quemadmodum ea ætate homines præparatas scriptoribus subijciebant, Chartas, quales fortasse & qui postea subsecuti sunt Chartas ligneas nuncuparunt, quorum artificium hoc æuo obsoleuit. Vbi notabis tibi ξυλοχάρτια, hoc est *ligneas chartas*, Græcis recentioribus appellatas Chartas è Papyro, ad differentiam Chartarum, quæ ex linteis concerptis, & contusis parantur, quarum iam tum vsus videtur fuisse apud Græcos Eustathij

ætate, cùm abolitus esset chartarum è papyro texendarum modus. Papyrum autem lignum vocabant, vnde ξυλοχάρτια Chartæ è Papyro; probatque id Salmasius ex Cassiodoro. Nec longa est ab Eustathio Bessarion Cardinalis, qui in opusculo de Processione Spiritus Sancti ad Alexium Lascarim Philanthropenum narrat se Byzantij in Monasterio soceris Pantepopti Codicem Bombycinum reperisse, in quo ante trecentos annos, vt ex anno in calce libri adscripto ipse computabat, opera D. Basilij fuerant adscripta. Et tamen antiquitates istæ omnes, vel quas Fesulanus scribit, vel quas ab alijs scriptas, multò antiquiores, si Dijs placet, reposuit, in ista charta exaratæ sunt. Quamuis enim eo tempore, & Papyrus, & Membranæ, aliaque ad scribendum necessaria præstarent, quæ omnia Plinius lib. 13. cap. 11. & 12. accuratissimè describit, & cum eo Guillandinus, & Dalecampius; De charta tamen nostra altum silentium est; quam absque dubio, si tum fuisset, tam optimè de genere humano benè merentem, numquam silentio præterijsset diligentissimus Plinius. Eum forte de alijs, dum scriberet, cum ab eo longè abessent, obliuio capere potuit, at charta præsens, & in qua si adfuisset, scriptitabat, fugere omnino non debuit, nec potuit. Dicant alij quidquid velint; prudentiores tamen Plinium

obliuionis, quæ nulla fuit, non excusant. Non enim dicimur obliuisci, quæ non diuinamus. At fuerit oblitus Plinius; verum tot alij accuratissimi scriptores, qui de minimis etiam scripserunt, quonam malo chartæ fato illius in obliuionem venerunt? Hæccine eos esse oblitos, qui tamdiu in ludo fuere?

LVI. Non esse tanti Plinij auctoritatem, dicet nescio quis: Nil enim refert, si Plinius tacuit. dura siquidem tantus scriptor adstringeretur, nulloque modo ferenda necessitate. Non potuit, etiam si voluit, omnium comminisci. Malè ergo de rebus potissimis, & antiquissimis ageretur, si solo silentio Plinij de medio tollerentur. Multa Plinianam ætatem anteiuerunt, & cum eo per quam opportuno mortalium commodo, vsuque non extra laudem, & pretium habebantur; quæ tamen vir summus, vel scriptionis tædio, vel memoriæ imbecillitate, properante calamo, tacuit. Non libet referre singula. Sanè temporibus Plinij Chartarum plures species, nè longè à materia diuagemur, quas ille haud recensuit, fuerunt. Palimpsesti, chartæque deletitiæ meminit Cicero ad Trebatium lib. 7. Epistolar. & Suetonius in Augusto Chartarum maiorum, & Librorum Elephantinorum Martialis in Apophoretis, & Flauius Vopiscus in Tacito Imperatore. Annon ergo

ridiculus haberetur, si quis vel solo silentio Plinij, & Palimpsestum, & chartam deletitiam, & chartas maiores, & libros Elephantinos eo æuo in vsu non fuisse argutaretur? Verum itaque est de chartis linteis Plinium mentionem non fecisse, attamen non inde euidenter colligitur, eas, scribente Plinio, nondum fuisse: cui id fuit consilium de Plantis, & Ægyptijs potissimùm sermonem instituenti, de Papyro, planta Ægyptia, sermonem inducere; ideoque plantæ occasione, de Papyro etiam, quæ ex illa texebatur, verba fecit; cum prius ex Varrone varias scriptionis materias enumerasset. Hinc Papyri tantum conficiendi rationem, non Pergamenæ, nec aliarum exposuit.

LVII. In pauca conferam responsionem. Hoc enim ipsum, & quod agitur, considerans, dico non probè prædictis rationibus, tam firmæ de Chartis linteis dubitationi satisfieri; cum Plinio enim, qui de ijs siluit reliquos etiam scriptores accuratos, & quam diligentissimos rerum inuestigatores coniungere necesse est. Quare argumentum ita efformo; De Charta lintea altum est apud Plinium, aliosque Auctores silentium, nec vestigium illius vsquam apparet; ergo tempore Plinij non fuit. Neque enim fieri potuit, vt tot Auctores, varijs linguis, atque in varijs Orbis partibus, alio, atque alio tempore scribentes, illius, cùm

aliarum Chartarum sæpissimè mentionem fecerint, obliuiscerentur. Nulli deinceps dubium est in tractatione de Arboribus, & ipsa Papyro, occasione arrepta, vti in alijs ab eo etiam videmus, Plinium omnes chartarum species tradidisse, nè postea in eundem sermonem sæpius incidere cogeretur. Et hanc Plinij fuisse mentem, à nullo alio, præterquam ab ipso Plinio, testimonium sumam: ipse siquidem, qui libros Operis in Capita subdiuisit, & compendio, Capitum argumenta complexus est, Capiti illam tantùm summam præfixit; *De generibus chartarum, & quomodo Chartæ fiant, & de Chartarum probatione, & vitijs, & glutino earum.* Capitis titulum non ab alijs, sed ab ipso Plinio concinnatum comprobat Liber primus, quem ille Operi præposuit: Præfat. ad Titum Vespasianum. *Quid singulis contineatur libris, huic Epistolæ subiunxi.* Quis ergo Plinianæ sententiæ Plinio accuratior erit interpres? Plinius se de Chartarum generibus tractaturum fatetur, & alius nescio quis, tantum eum de Papyro tractationem in animo habuisse contendet? Nolo Pliniani scopi alium fide digniorem interpretem. Egit ergo non de Papyro tantùm, sed de alijs etiam Chartarum generibus, quas ille siue ex se siue ex Varrone enumerat; in quibus ait ante, & post Papyrum inuentum, scriptitatum fuisse.

LVIII. Sed qui de generibus egit, quanam ratione de Palimpsesto, & Libris Elephantinis, in quibus etiam scriptitatum est, ne verbum quidem fecit?

Quamuis id extra causam non sit, percurram tamen breui; inquiramq; priùs, quid ille Palimpsestus sit, siue Palinxestus, vel vt alij enunciant Palinxystus, cuius meminit Catullus ad Varum.

Puto esse ego illi millia, aut decem, aut plura
Perscripta nec sit, vt fit, in palimpsesto
Relata, chartæ regiæ noui libri, &c.

Cicero ad Trebatium lib. 7. Epist. *Nam quod in palinxestum*, &c. Plutarchus περὶ ἀδολεσχίας. οἱ δ᾽ ἀποκναίουσι δήπου τὰ ὦτα ταῖς ταυτολογίαις, ὥσπερ παλίμψηστα διαμολύνοντες. *Quidam verò ostendunt aures eorundem verborum iterationibus, nō aliter quam Palimpsesta exæquantes*, velut alij legunt, neque impropriè, διαμολύνοντες, *contaminantes*. & in lib: qui inscribitur, ὅτι μάλιστα τοῖς ἡγεμόσι χρὴ τὸν φιλόσοφον διαλέγεσθαι. ἀλλ᾽ εὗρε τὸν Διονύσιον, ὥσπερ βιβλίον παλίμψηστον. *Sed inuenit Dionysiū tamquā Librū palimpsestum.* Id quomodocumq; enuncietur, nonnisi à ψάω, vel ξέω, vel ξύω originem habet, quæ inferunt *rado, abstergo, æquo, complano, deleo*, & similia. Quid tandem erat, quod radebatur sine controuersia confidenter dicunt (nolo enim in me disputationem suscipere) in rebus antiquis exponendis ocu-

latiſſim viri, Paulus Leopardus Emend. lib. 13. cap. 116. Adrianus Turnebus Aduerſar. lib. 25. cap. 22. Budæus de Aſſe lib. 2. Matthias Martinius in Lexico Philologico; Iunius in Adagijs, & alij. Hi tradunt Palimpſeſtum fuiſſe membranam, ſeu tabulam, ſeu papyrum ipſum, ex quibus ſcripta abradi, deleri, ſeu detergeri ſueuerant, vt aliquid rurſus in ijſdem ſcriberetur. Franciſcus Robortellus Diſput. de art. corrig. antiq. libros, de membrana ſermonem habens, *& illa eſt*, inquit, *quam Catullus* regiam *vocat. eradi hæc ſolita interdum, & palimpſeſtus dicta à re ipſa.* Ideoque charta deletitia dicebatur, & Tabella deletilis; quemadmodum eſt Abacus calculatorum, vt Martialis verbum vſurpem, & per totam ferè Græciam Tabulæ puerorum pro primis elementis addiſcendis; in quibus poſtquam à Magiſtro exarata didicerint, vitro ſcripta eraduntur, aliaque rurſus deſcribuntur; & ſic multoties fieri conſueuit, quoad puer aptus ad editos Libros pertractandos iudicatus fuerit. Dicebatur etiam Papyrus ipſa deletilis, in qua aliquid ſcribebatur, quod poſtea in aliam chartam transferebatur; Idque poſtquam factum fuiſſet, è palimpſeſto dicebantur deleri, vbi poſtmodum rurſus alia inducebantur. Quintilianus præterea ceras deletitias nobis inſinuauit lib. 10. cap. 3. *Illa quoque mino-*

ra non ſunt tranſeunda, ſcribi optimè ceris, in quibus facillima eſt ratio delendi. Prudentius.

Qua parte aratis cera ſulcis ſcribitur,
Et qua ſecti apices abolentur, & æquoris hirti
Rurſus niteſcens innouatur area.
Sæpe ſtylum vertas, iterum quæ digna legi ſunt,
Scripturus, &c. eſt Sympoſij Ænigma:

De ſummo planus, ſed non ego planus in imo
Verſor vtrinq; manu, diuerſo ac munere fungor;
Altera pars reuocat, quidquid pars altera fecit.
Inde alij ſtimulos, & acumina ferrea vibrant.

Membranam vero fuiſſe apertiſſimè docet Martialis lib. 14.

Eſſe puta ceras, licet hæc membrana vocetur.
Delebis, quoties ſcripta nouare voles.

& ante Martialem Horatius de Arte Poët.

Membranis intus poſitis delere licebit,
Quod non edideris.

Ex membrana enim pugillares fiebant, vt non ſecus, quàm, ex tabella ſcripta deleri poſſent; vt adnotauit Domitius Calderinus. Hinc concluditur deletitiam illam chartam non fuiſſe, ſicuti iſtam, quæ nunc fit, vt aiunt ex corio aſinino cretato, gypſatoque, cuius deletiles membranæ, quæ paſſim væneunt, vel vna pagina, vel pluribus, & ſæpiſſimè etiam admodum libri compactæ ſpectantur, in quibus ſtylo, vel atramento ſcribitur,

ſcribitur, & ſputo, vel aqua, ſcripta deterguntur, adeo vt ne ſignum remaneat priſtinæ ſcriptionis, ſintque ad nouam ſcriptionem ſemper aptiſſimæ. LIX. Verum enim verò membranas has noſtras deletiles, vel quid ſimile, Palimpſeſtum fuiſſe nonnemo teſtimonio Suetonij in Auguſto confirmabit, *Nam Tragœdiam magno impetu exorſus, non ſuccedente ſtylo, aboleuit: quærentibus amicis, quidnam Aiax ageret, reſpondit, Aiacem ſuum in ſpongiam incubuiſſe.* Et Macrobij. Saturnal. lib. 2. cap. 4. *Aiacem Tragœdiam ſcripſerat Auguſtus, eandemque, quod diſplicuiſſet, deleuerat: poſtea Lucius grauis Tragœdiarum ſcriptor, interrogabat eum, quid ageret Aiax ſuus? & ille, in ſpongiam, inquit, incubuit.* Et ex Ioanne Lydo Maximus Planudas in Collectaneis. αὔγουστος τὸν τοῦ Σοφοκλέους αἴαντα εἰς τὴν πάτριον φωνὴν μετενήνεγκεν. εἶτα ἀκμαζούσης αὐτῷ μετὰ τὴν πραγματικὴν καὶ τῆς ἐκ λόγων ἀρετῆς, ὡς ἀναξίαν ἐκ παραβολῆς πρὸς Σοφοκλέα τὴν ἑαυτοῦ διεγίνωσκε τραγῳδίαν, ταύτην ἐξάλειψεν. ἔπειτα ἐρωτηθεὶς πρὸς τοῦ κικέρωνος, παρ᾽ ᾧ μετὰ σπουδῆς ἐπαιδεύετο, ποῦ τυγχάνοι ὁ γεγραφόμενος αἴας, αὐτὸν ἀστείως ἅμα καὶ νουνεχῶς ὑποκεῖσθαι, σπόγγῳ τὸν ἑαυτοῦ αἴαντα καθάπερ σιδήρῳ τὸν τοῦ σοφοκλέους ἐπιπεσεῖν. *Auguſtus Sophoclis Aiacem patriæ dedit loquelæ, verumtamen cum non tantum rebus agendis, ſed eloquentia polleret,*

ac dicendi vi cum Sophocleio comparans propriam tragœdiam, vt indignam neglexit, deleuitque. Postmodum à Cicerone apud quem rei literariæ impensè operam nauabat interrogatus, quid ab eo scriptus Aiax ageret; non illepidè, neque imprudenter, in spongiam, respondit, Aiacem suum, quemadmodum in ferrum Sophocleium incubuisse. Ad abstergendam enim scripturam veteres spongia vtebantur. Suetonius in Caligula cap. 20. *Eos autem, qui maximè displicuissent, scripta sua spongia, linguaue delere iussos, nisi ferulis obiurgari, aut flumine proximo mergi maluissēt.* Martialis lib. 4. Epigram. 10.

Curre sed instructum comitatur pumice librum:
Spongia muneribus conuenit illa meis.
Non possunt nostros multæ Faustine, lituræ
Emendare iocos, vna litura potest.

Ausonius. *Poeticæ scabiei quoniam facile contagium est, vtinam quoque ad te prurigo commigret, vt, fuco tuæ emendationis adiecto, impingas spongiam.* Florilegiωm lib. 6. artis suæ instrumenta scriptor Mercurio his versibus dicat.

Καὶ βυθίην τρίτωνος ἀλιπλαγκτοιο χαμεύνην,

Σπόγγον ἀκεστορίην πλαζομένης γραφίδος.

Vndiuagique thorum Tritonis spongiam in alto
Deceptam errantis, quæ medicina styli est

Hinc fluxit prouerbium ἀποσπογγιᾶσθαι, *Spongia cu-*

rare, ſeu emendare. Ariſtides; εἰ τι γάρ τι ἡμῖν λελήρηται, οὐδὲν δεῖ τῆς Στησιχόρου παλινῳδίας ἀλλὰ σπόγγος ἰάσεται. *Quòd ſi quid nugati ſumus, nihil opus fuerit Steſichori palinodia; nimirum abundè medebitur ſpongia.* Quare adnotauit Turnebus Aduerſar. lib. 6. cap. 23. & Cuiacius lib. 13. Obſeruat. cap. 13. ab optimis quibuſque ſcriptoribus pro, *delere*, dictum eſſe, *Spongia effingere.* Cicero pro Seſtio. *Spongia ſanguinem effingi.* Cato, *Fiſcinas ſpongia effingat.* Apuleius. *Vulnus ſpongia effingens.* Lucius lib. 39. *In domo ſpongijs effingi ſolent.* Inducta verò ſpongia corrigere ſcripta, ni charta, ſeu membrana gypſo, cretaque obducatur, qualis eſt illa flaua noſtrorum pugillarium, haud commodè fieri poteſt; & præcipuè *digito*, quod ait Cicero pro Cluentio. Ergo Palimpſeſtus antiquorum, ſeu Charta deletilis non alia fuit, quam hæc noſtra deletilis.

LX. Vt mittam quidquid alij de ſpongiarũ apud antiquos vſu multiplici congerunt, Marcellus Donatus in Suetonium cap. 85. dictum Auguſti interpretatur ipſum Aiacem Tragœdiam ad eam vſque partem perfeciſſe, in qua Aiax ſibimet mortem conſciuit: Gladiatores ſiquidem ad ſiccandum ſibi vulnerum ſanguinem, ſpongias geſtabant, quod ex Tertulliano docuerat etiam Turnebus Aduerſar. lib. 18. cap. 43. *Poterit*, ait

Tertullianus, *de misericordia moueri defixus in morsus vrsorum, & spongias Budiariorum.* Item confirmant milites spongijs pectus muniisse, vt percussionibus, & ictibus minus offenderentur. Liuius lib. 9. scribit Samnites, inter cætera munimenta corporis, spongiam pectori tegumentum habuisse. Hoc ergo vsu spongiæ in bello, Aiax incumbit in spongiam, est ac si dicat iam est parata Tragœdia, & munita ad recipiendos maledicorum, & censorum ictus minori cum offensa. Sed quando Donato hæc minus placent, potiorque illi videtur expositio de spongia deleteli, nos quoque alterius interpretationem proferamus.

Gaspar de Simeonibus acutissimi vir ingenij, & grauioribus disciplinis instructissimus, & eloquentia, atque eruditione præstantissimus, Aiacem Augusti in spongiam incubuisse ait, cùm, parata ab Augusto spongia atramento imbuta, more tum scribentium, atque inter emendandum, identidem scripta delentium; Aiax in eam incubuerat, hoc est, totus, atque integer ab ipso fuerat deletus: idque ad Suetonij mentem esse ait, qui Tragœdiam illam ab Augusto non succedente stylo, abolitam esse apertè affirmat. Scribentibus verò spongiam atramento madidam semper fuisse ad manum, & quotiescumque non place-

rent, quæ scripsissent, atramento inducto delerent; idem ipse ne commentitia dicere videatur, testibus probat non illaudatis; Terentio Varrone.

Sed ô Petrulle, ne meum taxis libellum,
Si te pepugit huic modi scenatilis:
Sin displicebit tam tibi latum mere,
Tantum parato spongiam deletilem.

Cum verò Librum suum spongia deleri posse dicat, cumque Libri ipsi non in charta deletitia scriberentur, is proinde non alio, quàm superinducto atramento, deleri potuit. Item & Ausonio ad Theonem;

Aut cunctis pariter versibus oblinat
Fuluam, lacticolor spongia sepiam.

Spongia candida, atramentum versibus oblinens, non literas tantùm abolet, vt in charta deletitia, sed chartam ipsam inficit, atque obscurat: aliter chartæ omnes deletitiæ, cum omnes atramento oblinin possint: vt pateat non de spongia, quæ in Charta deletitia adhibebatur, hic intellexisse Ausonium. Hæc ad eum Suetonij locum aptissima Gasparis sententia.

Chartam maiorem, & minorem papyraceam fuisse, sed quantitate tantùm, & longitudine diuersam, ante nos fusè demonstrarunt in Martialem viri eruditi, & Henricus Salmuthius in Pancirolum lib. 2. tit. 13. quorum dicta ne nimius sim, hìc libens prætereo.

LXI. Reſtat, vt de Elephantinis Libris aliquid quoque diſſeramus. Et primùm reiecta ſententia Scaligeri, qui Libros Elephantinos ex Elephantum omentis eſſe vult, teſtimonio Iſidori, qui Hiſtorias maiori modulo ſcribi ſolitas refert, non tantùm in charta, aut membranis, ſed etiam omentis Elephantinis: necnon exploſo commento, qui Libros Elephantinos dictos autumant ab operis amplitudine, quaſi Elephantorum proceritas nominis anſam illis dederit; dicimus cum Caſaubono, Salmaſio in Flauij Vopiſci Tacitum, Guilandino de Papyro, Radero in Mart. lib. 14. Epigram. 5. Salmuthio in Pancirol. lib. 2. tit. 13. Carrione lib. 2. Emendationum cap. 6. Tabulas eboreas fuiſſe, ab elephanto, qui idem cum ebore eſt, denominatas; ſiue pugillares eburneos ex materia, qua conſtabant, precioſiſſimos. Quod adeo certum eſt, vt qui id negare paratus ſit, eum id fruſtra agere conetur oſtendere ex Martialis diſticho in Apophoretis, Salmaſius. Eboreorum, vel eburneorum pugillarium meminit Symmachus lib. 2. Epiſt. 81. *Cæteros quoque amicos eburneis pugillaribus, & caniſtellis argenteis honoraui.* & lib. 4. Epiſt. 34. Namque cum vetus deſijſſet conſuetudo, vt S. C. in eis inciſa referrentur in ærarium, Libris Elephantinis ſcribi cœpta ſunt. Vopiſcus in Tacitum. *At ne quis*

Græcorum alicui, vel Latinorum existimet temerè credidisse, habet Bibliotheca Vlpia in armario sexto librum Elephantinum, in quo S. C. præscriptum est, cui Tacitus ipse manu sua subscripsit. Nam diu hæc S. C. quæ ad Principes pertinebant in libris Elephantinis scribebantur. idque honorificentiæ causa factum est. Eorum tamen vsum multò antiquiorem facit Pomponius in l. 2. de Orig. Iuris, qui refert duodecim tabularum leges in tabulis eboreis perscriptas, Romæ pro rostris expositas fuisse. Obseruat præterea Franciscus Iuretus, licentiam Quæstorum Candidatorum, qui dono dabant eburnea pugillaria restrictam fuisse Constit. Valentini, Theodosij, & Arcadij; qui vetuerunt, ne cui facultas esset dandi dypticha ex ebore, exceptis Consulibus ordinarijs, cæteris enim aliam materiam esse debere l. 1. de expens. lud. C. Theodos. eoque spectare versus Claudiani Tribuni Notarij lib. 3. de laudibus Stiliconis.

Tum virides Pardos, & cætera colligit Austri
Prodigia, immanesque simul Latonia dentes,
Qui secti ferro in tabulas, auroque micantes
Inscripti rutilum, cælato Consule nomen
Per proceres, vt vulgus eunt. Stupor omnibus Indis
Plurimus, ereptis Elephas inglorius errat,
Dentibus.

LXII. His ita ſic expoſitis, dicimus, Plinium in eo capite, ſiue ex ſe, ſiue ex Varrone, eas tantùm Chartarum ſpecies enumeraſſe, quæ ab vſitata ſcribendi conſuetudine non recedebant, non autem eas, quæ ex libidine cuiuſque pendebant: quare non erat operæpretium neque Chartæ deletitiæ, in qua potius deſcribitur, quam ſcribitur, neque Librorum Elephantinorum meminiſſe, in quibus raro, & ab Imperatoribus, aut alijs in dignitate conſtitutis viris ſcribebatur, ea ratione, qua & in Sapphiro, & in alijs lapidibus pretioſis ſui animi ſenſa inſculpere poterant, ſi libuiſſet. Sed quid hoc ad Chartam, qua omnes abſque vllo delectu vti poſſunt? Idque facile animaduertimus ex eodem Plinio, qui alibi in hoc eodem opere, aliarum materiarum, in quibus ſcriptum aliquando eſt, mentionem facit, quas tamen in hoc capite, tamquam minùs vſitatas prætererat. Namque lib. 36. cap. 8. tradit Regem Ægyptium Mitrem in Obeliſco duriſſimi lapidis literas Ægyptias inſculpſiſſe, lib. 34. cap. 9. *Vſus æris ad perpetuitatem monumentorum iam pridem tranſlatus eſt, tabulis æreis, in quibus publicæ conſtitutiones inciduntur.* Et ante Plinium Sophocles in Trachinijs, ἀλλ' ἐσωζόμην χαλκῆς ὅπως δύσνιπτον ἐκ δέλτου γραφήν. *Sed omnia velut ſculptam in ærea tabula, quæ difficile poteſt deleri.*

deleri legem seruaui. Lib. 7. cap. 52. *Apud Babylonios* DCCXX *annorum obseruationes siderum coctilibus laterculis inscriptas*, ex Epigene graui in primis auctore refert. Et libro 16. cap. 35. scribit è Smilace fieri codicillos: cum tamen in hoc capite, nulla Obeliscorum, nulla æris, nulla Laterculorum coctilium, nullo Smilacis mentio habeatur.

LXIII. Sed qua tandem fronte asseuerabimus Plinium, & Deletitiam chartam, & Elephantinos libros in his capitibus silentio transijsse? Agit hic de generibus chartarum Plinius. Annon satis, abundéque fecisse dicendus est, si summis eorum generibus expositis, quæ sub illis generibus continentur, neque enim minutissima quæque recensere cogebatur, prætereat? Deletitia ex Membrana fit, & cum Chartam ex Membrana confici asserat, deletitiam quoque includit: ea enim & corium, & quidquid aliud ex pellibus animalium literis obsignatur, significat. Corium verò à Membrana diuersum fuisse (quidquid alij dicant) qui manuscripta volumina euoluunt, passim sine vlla hæsitatione fatentur. Membrana siquidem, pilis abrasis, vel calce, aut alia temperatura amissis, & interiore parte, qua carnem operit, in subtilissima folia tenuata, multùm à corio differt, quod vti est ab animalibus extra-

ctum, cum mole illa fungosa, pilis tantùm detractis ea parte, qua pilos excussit, literas accipit. Ex Corio volumina non in Italiæ tantùm, sed Græciæ, ac Germaniæ Bibliothecis, characteribus potissimùm Hebraicis sine punctis exarata, quæ antiquissima esse censebantur, conspexi, & attentiùs consideraui, rudem, indigestamque molem, vt ita dicam, admiratus. Et, ne longiùs abeam, in Vaticana Bibliotheca aliqui veteris testamenti libri in simili Corio, & scriptura Hebraica, duobus voluminibus, volenti patent. Coria nullo glutine, sed filo tantùm consuuntur. Quidquid ergo animantia tegit, quomodolibet sit temperatum, membranæ nobis vicem occupat, & membrana, quod est quoddam chartæ membraneæ genus, à Plinio appellatur. Pari ratione sub Pugillarium nomine, omnes siue duplices illi sint, siue triplices, siue quintuplices, siue ex quauis materia citrei, ossei, lignei, membranei, & potissimùm, veluti honorificentiores, eburnei, continentur. Martialis lib. 4. Epigram. 5.

Languida ne tristes obscurent lumina ceræ,
Nigra tibi niueum litera pingat ebur.

Et hi Pugillares eburnei, sunt Libri Elephantini, quos à nonnullis à Plinio prætermissos dici, valde equidem miror. Grauissimum ergo, atque firmissimum, argumentum erit, Plinius tacuit, & cum

eo omnes reliqui ſcriptores, qui minutiſſima quæque proſecuti ſunt, ergo non fuit. Quomodo enim, cum ſæpiſſimè alia Chartarum genera plenis buccis proclamaſſent, linteam Chartam præterijſſent?

LXIV. In Papyro autem, non ante, ſed poſt Plinij etiam ætatem ſcriptitatum fuiſſe, habeo ex Dioſcoride lib. 1. cap. 116. Πάπυρος γνώριμός ἐστι πᾶσιν ἀφ' ἧς ὁ χάρτης κατασκευάζεται. *Papyrus nota eſt omnibus, ex qua charta conficitur.* Si ex alia quoque materia charta conficeretur, fruſtra articulus chartæ adderetur, vel omnino addidiſſet, *Etiam.* Si iam papyracea, noua ſuperinducta, deſijſſet, malè locutus fuiſſet; neque enim *conficitur,* ſed *conficiebatur* dixiſſet. Apuleius initio de Aſino, Lectorem admonet, ſi fabellis varijs, ſuſurroque lepido relaxare animum optat, *ne Papyrum Ægyptiam, Nilotico calamo inſcriptam, faſtidiat:* ſcripſerat ſcilicet Libellos illos in Papyro. Symmachus lib. 3. Epiſt. 12. *Ipſa etiam verba meliùs ex oris fontibus fluunt, quàm mandantur textis Papyri,* lib. 4. Epiſt. 28. Nobis idem fit linguæ modus, qui fortunæ eſt. *Mallem Aboriginum more dictionem ſalutis æternæ ligno, aut corticibus ſcribere, Ægyptus papyri volumina Bibliothecis, foroque texuerit.* Et Epiſt. 38. *Mandari enim perituræ chartæ Epiſtolas que-*

reris, & allegasti sacramento enorme iudicium. ita ne de me ludos facis, vt quæ apud te incuriosiùs loquor, in styli caudices, aut tiliæ pugillares censeas transferenda, ne facilis senectus papyri scripta corrumpat? Martianus Capella de Philologiæ nuptijs lib. 2. materiam, ex qua libri in Bibliotheca illa asseruabantur, enarrans, *Cernere erat*, inquit, *qui libri, quantaque volumina, quot linguarum opera ex ore Virginis defluebant. Alia ex papyro, quæ cedro perlita fuerant, videbantur. Alij carbasinis voluminibus implicati libri: ex ouillis multi quoque tergoribus. Rari verò in cortice philyræ subnotati.* Si ex linteis Charta, vsu iam suo, vilescebat, pleraque antiquitatis monumenta in ea conscripta esse debuerant: si rara admodum, sui tamen raritate erat expetenda; &, quod de cortice philyræ adnotauerat, id etiam de lintea adnotasset. At nullam Linteorum librorum in tam necessario, & opportuno loco mentionem induxit, quòd de rebus sibi ignotis, & postmodum futuris loqui non poterat.

LXV. Cassiodorus lib. 11. Epist. 38. ad Ioannem Canonicarium Tusciæ Præfectum, Chartam sui æui describens, non aliam, quàm papyraceam expressit. Verba hîc ex ea epistola eò libentiùs exscribam, quòd videam nonnullos eo testimo-

nio, ſed oſcitanter nimis, Chartam ex linteis demonſtrari conatos: quandoquidem aiunt de lintea locutus eſt, cuius tunc in Etruria maxima copia erat, ideoque Præfecto imponit, vt ex ea in tanta abundantia Archiuijs regijs prouideret. Sed verba ipſa conſideremus. *Pulchrum planè opus Memphis ingenioſa concepit, vt vniuerſa ſcrinia veſtiret, quod vnius loci labor elegans texuiſſet. Surgit Nilotica Sylua ſine ramis, nemus ſine frondibus, aquarum ſeges, paludum pulchra cæſaries, virgultis mollior, herbis durior, neſcio qua vacuitate plena, plenitudine vacua, bibula teneritudine ſpongeum lignum, cui more pomi robur in cortice eſt, mollicies in medullis, proceritas leuis, ſed ipſa ſe continens fœdæ inundationis pulcherrimus fructus. Nam quid tale in qualibet cultura naſcitur, quàm illud, vbi prudentum ſenſa ſeruantur? Periclitabantur ante hoc dicta ſapientum, cogitata maiorum. Nam quemadmodum velociter potuiſſet ſcribi, quod repugnante duritia corticis vix poterat expediri? Ineptas nimirum moras calor animi ſuſtinebat, & cum differebantur verba, tepeſcere cogebantur ingenia. Hinc & priſcorum Opuſcula Libros appellauit antiquitas. Nam hodie quoque librum virentis ligni vocitamus exuuias. Erat indecorum, fateor, doctos ſermones*

commitere tabulis impolitis, & in veternosis ramalibus imprimere, quod sensualis poterat elegantia reperire. Grauatis manibus, paucis memoriam commonebat, nec inuitabatur plura dicere, cui se talis pagina videbatur offerre. sed hoc primordijs consentaneum fuit; quoniam rude principium tale debuit habere commentum, quod prouocaret ingenia sequentium. Inuitatrix pulchritudo chartarum affluenter dicitur, vbi exceptionis subtrahi materia non timetur. Hæc enim tergo niueo aperit eloquentibus campum, copiosa semper aßistit: & quo fiat habilis, in se reuoluta colligitur, dum magnis tractatibus explicetur. Iunctura sine rimis, continuitas de minutijs, viscera niuea virentum herbarum, scripturabilis facies, quæ nigredinem suscipit ad decorem, &c.

LXVI. Quid hîc clarius? quid de Papyro aptiùs expresseris? *Memphis concepit*. Ægyptia res est. apud Ægyptios semen illius conceptum excluditur. Lucanus lib. 3. de Bello ciuili. *Nondum flumineas Memphis contexere libros*, &c. Plinius, *Papyrum nascitur in palustribus Ægypti*. *Labor elegans texuisset*. Ex Papyri quippe philyris acu excisis, & simul vinctis tamquam stamine, & statumine compaginabatur, quemadmodum & tela fit ex pluribus filis. Extendebantur enim

papyri philyræ in aliqua tabula; hinc oblinieban-tur glutino, si in Ægypto texebantur, aqua Nili turbida, si Romæ, vel alijs partibus texebantur, pollinis flore feruente aqua temperato, minimo aceti aspersu, deinceps aliæ philyræ transuersæ superponebantur ad modum cratis; tandem malleo tenuata, glutino percurrebatur, iterumque constricta erugabatur, atque extendebatur malleo: in hoc à tela diuersa, quòd in ea fila implicarentur, & mutuo amplexu veluti nodo constringerentur: in papyro vero stamen super statumen extenderetur. philuris enim rectis philuræ superimponebantur aduersæ. Hinc Papyrus texi dicebatur. Plinius, *Texuntur omnes tabulæ madentes Nili aqua.* &, *Alius igitur iterum texendis labor.* Modò allatus Lucani locus; *Nondum flumineas Memphis contexere libros, Nouerat.* Symmachus, *Ægyptus papyri volumina texuerit.* &, *texta papyri* apud eundem. *Turgit Nilotica Sylua.* Martialis in principio Xeniorum. *Perdite Niliacas Musæ mea damna Papyros.* Nascitur enim in quiescentibus Nili aquis, vbi euagatæ stagnant. Ausonius epist. 4. ad Theonem. *Cum tibi Cadmi nigellas filias, Melonis albam paginam, Notasque furuæ sepiæ, Cnidiosque modos perdidit.* Et Symmachus ad Ausonium lib. 1. epist. 8. Mosellam Ægyptio *Me-*

lone maiorem nuncupat. Nam Melo olim pro Nilo positus. Testes sunt Festus Pompeius in *Alcedo*, & in *Alumento*. Isidorus lib. 3. cap. 22. nec dissentit Seruius in lib. 4. Georgic. & 1. Æneidos. vbi tradit Ennium dixisse, Melonem Latinis vocatum, qui Nilus à Græcis. quamuis Plutarchus de fluminibus, non Melonem, sed Melam dictum asserat. *Sylua sine ramis, nemus sine frondibus.* Plinius. *Semine nullo, aut vsu eius alio, quam floris ad Deos coronandos.* Præter enim florem, nulli Papyro rami, nullæ frondes sunt. Qua de re vide Theophrastum, Dioscoridem, Strabonem, & alios. Quæ sequuntur in Cassiodoro, Papyri nobis notas, veluti penicillo, describunt. Quid hîc est, vt cætera prætermeam, in tanta rerum copia cum charta ex linteis commune? An linum Memphis concipit sola? quamuis id quoque non me lateat, linum optimum Ægyptum producere. Quænam hæc fuerit Nilotica Sylua sine ramis, & frondibus? Num contrita, maceratáque lintea, quæ an vnquam fuerint, vix dignoscuntur, contexi dicuntur? *Viscera niuea virentum herbarum.* Dispeream, si in tota antiquitate Chartam papyraceam aptiùs, conuenientiúsque Cassiodoro alius expressit; tantum abest, vt eum de Charta lintea locutum, vel per somnium existimemus. Nec multò Cassiodoro

antiquior

antiquior Nilus Monachus, Chryſoſtomi diſcipulus, vt rem finiam, Niloticam nobis ad amuſſim, qualem & Plinius Papyrum repreſentat in epiſtolis nondũ editis, epiſt. ad Philippum Scholaſticum, ea eſt. ἐκ παπύρου καὶ κόλλης χάρτης κατασκευασθεὶς, χάρτης ψιλὸς καλεῖται, ἐπὰν δὲ ὑπογραφὴν δέξηται βασιλέως, δῆλος ὡς σάκρα ὀνομάζεται. *Ex papyro & colla charta præparata, charta quidem ſed nuda dicitur: aſt vbi ſubſcriptione Regis communitur, ſacra vt manifeſtum eſt, nuncupatur.* Charta, in qua non tantùm priuati homines, ſed Reges etiam ipſi ſcribunt, nonniſi ex papyro, & colla conficitur, quæ licet eadem ſit, ſubſcriptione tamen nomen mutat, & in ſacram abit. Charta ergo tunc temporis ex paryro, & colla præparabatur. ea de noſtra haud dici poſſunt. Licet enim charta noſtra Papyrus quoque, ita vſu ferente dicatur, nunquam tamen eam ex papyro fieri, niſi inſanire velimus, dicimus. Quis enim lintea fruſta eaque macerata Papyrum vnquam dicat?

LXVII. Si quæras, Libri Numæ, de quibus hiſtoriam ex Hemina hìc Plinius transfert, in qua Charta ſcripti fuere? Breuiter, dilucidéque reſpondeo, in Papyracea: nec ambiguum hoc mihi eſt. Quærit Plinius, Quando chartarum vſus inceperit. Reſpondet ex Varronis ſententia, Chartam Alexandri Magni victoria repertam, & con-

ditam in Ægypto. Hinc cùm varias illius ſpecies, ſiue ex ſe, ſiue ex Varrone, hoc enim incertum eſt, enumeraſſet, quæ iam non vſquequaque deſierant, ad membranarum quoquę inuentionem, quas, ſupprimente Ptolemæo Chartas, Eumenas Pergami repererat, gradum facit: & chartæ ex papyro conficiendæ modo ex ſpeciebus exactiſſimè propoſitis, contra Varronis ſententiam, multò Alexandri magni victoria antiquiorem Chartam, argumentis ex Hiſtoria petitis demonſtrat: & potiſſimùm illi argumento ſunt Libri Numæ, quos fuiſſe è Charta ait. Sanè ſi Libri papyracei non fuiſſent, ſed ex alia materia, nihil contra Varronem inferret, qui papyrum non ante Alexandri tempora fuiſſe contendebat. Vt ergo ratio Pliniana robur habeat, ita efformanda eſt; Temporibus Numæ in papyro ſcribebatur, ergo fruſtra Varro Papyrum recentiorem facit: & in papyro ſcriptitatum fuiſſe ſatis abundè demonſtrant illius Libri in papyro deſcripti. Ita quidem Varro ne hiſcere quidem auderet: Quod ſi alia Charta à papyracea fuiſſet, Varro irridere poſſet, ac contemnere Plinium; dum de alia ipſe, de alia Plinius loqueretur. Illud etiam adijciam, ſi Numæ Libri erant ex Charta lintea; & poſt 535 annos effoſſi, miraculo fuere, quòd tot infoſſi durauerunt annos; quamnam admirationem exci-

taſſent Feſulanica iſta nugamenta, poſt mille, & ſeptingentos ferè annos in terræ viſceribus incorrupta?

LXVIII. Stephanus Zamoſius in Analectis lapidum vetuſtorum, refert cap. 3. exemplar perquam vetuſtum integro volumine in Bibliotheca Magni Ducis Etruriæ Florentiæ extare, mirandis, & incognitis Europæ literarum notis. Chartam Libri non eſſe opiſtographam, ſed aduerſa tantùm parte conſcriptam: itaque ob ſubtilitatem Papyri tranſlucere omnes literas, vt aduerſa quoque parte, non minus quam auerſa legi pariter queant. Non è lineis chartis, quales hodie in vſu, ſed Nilotica papyro volumen conſtare, nec calamo eſſe exaratum, ſed typo impreſſum; vbi verſuum συστοιχίαι dependulæ ſingularibus lineis per quælibet interſtitia incertis, inter ſeſe diſtinguuntur. Nec fortè aliud id fuerit, quàm, quod ex Iouij hiſtor. lib. 14. ſcribit Guilandinus, Emanuelem Luſitaniæ Regem dono miſiſſe Leoni X. Pontifici Maximo, cum elephante; & apud Catainorum Cæntam, maximam, & præclariſſimam vrbem, fuiſſe excuſſum. ſi exemplar iſtud alijs ſimile eſt, quæ iam per vniuerſas Europæ partes nauigationis beneficio non ita admodum rara perferuntur, & præ manibus omnium ſunt, quamuis typos apud illas gentes, multo his no-

ſtris antiquiores verè aſſerat Zamoſius; non tamen id à me, nec ab alio, qui aceti guttulam in pectore habeat, impetrabit, vt papyraceum ſit. Papyrus ſiquidem neque notas typis conceptas aduerſa parte reddit, neque plicatur in plagulas, vt Sinenſium Charta, ſed in volumen conuoluitur. Conſpexi multos ſimiles Libros, non tantùm Romæ, ſed alibi etiam ſæpiùs Italiæ, Germaniæque Bibliothecas inuiſens, habeoque ipſe vnum Gottardi Vœgelini Typographi celeberrimi munere; eum cùm attentiùs examinaſſem, quemadmodum pro certo habui Chartam nullo modo papyraceam eſſe, ita exploratum non eſt, an ex herbis maceratis, contuſiſque, vel arborum corticibus conſtet; ſanè ex linteis confecta non eſt: idque color ipſe, & minutiſſima tegmina, quibus paſſim ſcatet, & digitis exculpuntur, integra adhuc, nec in aliam verſa formam, manifeſtò arguunt. Vidi præterea apud eaſdem Bibliothecas, Librum impreſſum in Charta, ex linteis comptiſſimè præparata, incertus an aliunde aduecta, an proprio, vel peregrino artificio compaginata, nulla in re hac noſtra inferiore, niſi etiam candore exſuperante.

LXIX. Sed eò, vnde digreſſa eſt, (ſi tamen ea congerere, quæ propoſitum atque inſtitutum confirmant, & explicant, digredi eſt) conuerta-

tur oratio; cõcludamus optimè, & quasi necessariò inferri; in Plinio, & alijs scriptoribus, qui singulas alias Chartæ species obiter, aut ex professo sine vlla hæsitatione plenis buccis diuulgarunt, de Charta ex linteis, neque verbũ, neque vestigium vsquam apparet, ergo tẽpore Plinij, & post etiam per aliqua secula, Charta illa ex linteis non fuit.

At eos non esse oblitos non nemo dicet: Lucius namque lib. 4. meminit. *In tam discrepanti editione, & Iubero, & Macer, Libros linteos auctores profitentur*. & antea scripserat; *Nihil enim constat, nisi in libros linteos vtroque anno relaturum inter Magistratus Præfecti nomen.* Flauius Vopiscus in vita Aureliani Imperatoris; *Inueni nuper in Vlpia Bibliotheca inter linteos Libros Epistolam Diui Aureliani de Aureliano Principe scriptam.* Et ipse Plinius ibidem, qui inter alia Chartarum genera linteos quoque commemorat, *Postea publica monumenta plumbeis voluminibus, mox & priuata linteis confici cœpta, aut ceris.* tandem ad papyrum deuenit, sui principio rarum. *Postea promiscuè patuit vsus rei, qua constat immortalitas hominum.* His haberi libros linteos etiam apud antiquos dicent.

LXX. Non nego: At linteos libros chartam nostram esse probati viri non dicent: Lintei enim

dicebantur, quia ex linteis erant, in quibus ſcribebatur, quemadmodum hac ætate Pictores in eis pingunt; non quia eſſent ex linteis contritis, iiſque maceratis confecti. Guilandinus de Papyro. *Erant verò libri antiquorum lintei, non quales noſtri, qui & ipſi ſine hæſitatione lintei dicendi ſunt, ſed in telam linteam deſcripti, non aliter quàm hodie à Pictoribus, variæ imagines & inſcriptiones, ſeu telis depingi ſolent, quas & linteas vocare nihil prohibet.* Conſentit cum Guilandino ſcriptore clariſſimo, ingenio, ac diſciplinis excellentiſſimus Vincentius Noghera in ijs, quæ in has antiquitates ex tempore, & quaſi aliud agens inter aſſiduos morborum cruciatus, eoſque ſatis moleſtos breuiter commentatus eſt. Illos Philoſtratus in vita Apollonij appellat *ſindones*, in quibus Indis ſcribere mos fuit. Et Suidas in πέπλῳ Mineruæ, hoc eſt velo nauis Panathenaicæ, quinquennijs ſingulis ſolita ſcribi eorum omnium nomina, qui fortes bello ſe præſtiterunt, tradit. Hinc malè pro *linteis*, luteos in Aureliano Vopiſci Turnebus lib. 29. cap. 20. repoſuit. cum & eos Marcianus Capella in Proœm. Grammat. vocet *Carbaſinos*, de quibus quoque Claudianus, bello Gethico:

Romani carbaſus æui. vt animaduertit Hermānus Hugo de Prima Scrib. Orig. cap. 10.

LXXI. Hinc etiam non aliam ob causam admirationem Plinio mouit Parthorum in vestibus literas contexendi modus, quibus ob vicinitatem, Papyri copia esse poterat; *Nuper & in Euphrate nascens circa Babylonem Papyrum intellectum est eundem vsum habere chartæ, & tamen adhuc malunt Parthi vestibus literas intexere.* Eas *Serica volumina* nuncupasse videtur Symmachus lib. 4. epist. 34. *Tu etiam Sericis voluminibus, Achæmenio more, infundi literas meas præcipis.* Probè id, nec sine commodo Franciscus Petrarcha æmulatus, non dicam sericeis, sed aureis signanda literis, ingenij sui molimina, quæ occasio, tempusque suggerebat, in coriacea veste, ne perderentur, adnotabat. Rem literis consignauit Franciscus Bouhius Elogiorum lib. 1. & ex Bouhio Ioannes Philippus Thomasinus, reconditæ eruditionis vir, in aureo illo syntagmate, cui *Petrarcha rediuiuus* nomen fecerat, cap. 23. retulit; & ipse absolutissimi Herois, ac planè diuini factum rarum, non dissimili cantilena canam: verba Bouhij sunt; *Consueuerat Poëta noster, dum moliri aliquid cogitando vellet, multis spatijs faciendis, deambulare solus, & dum orirentur cogitationes, atque aliæ alijs succederent; ne quæ subitò eruperant, euanescerent, pellita quadam in veste, qua erat indu-*

tus, quæque nullo panno exteriore erat coopertà, ſcriptitare ſubitò, quæ Tuſcis in Muſis venerant in mentem, multiſque hac, atque illac notis, & lituris circumſcribere. Hanc ipſam veſtem Ioannem Caſam, vnà cum Iacobo Sadoleto, & Ludouico Buccatello, quorum erat in poteſtate, contemplari ſolitum eſſe dicitur, & cum anno M. D.XXVII. *grauis peſtilentia omnia in Italia deuaſtaret, cum animi, tum etiam ſalutis cauſa rus Muggolanum Ioannis Caſæ omnes conceßiſſe, ſecumque hanc veſtem, vt per otium contemplarentur, habuiſſe.* De Coſmes Eunuchus Abbas in Limonario apud Sophronium vel Ioannem Moſchum cap. 40. non abſonè dicebat, *Cum inueneris aliquid ex opuſculis S. Athanaſij, nec habueris chartas ad ſcribendum in veſtimentis tuis ſcribe illud.* Vide quæ de Veſtibus olim ſcriptis, tradit ex alijs, & potiſſimùm Aſterio Amaſeæ Epiſcopo Philippus Rubenius Electorum lib. 2. cap. 1.

LXXII. Plumbea item Charta dicitur, non quæ mutata plumbi forma in aliam degenerat, ſed plumbum ipſum malleis tenuatum, extenſumque. Nero apud Suetonium cap. 20. Plumbeam Chartam ſupinus pectore, conſeruandæ vocis cauſa, vel augendæ ſuſtinuit. Laminam vocauit Plinius lib. 34. cap. 18. *Nero princeps lamina pectori*

pectori imposita, ſub ea cantica exclamans, alendis vocibus demonſtrauit rationem. In plumbi namque laminis interdum ita ſcribebatur, vt in Chartæ paginis. apud Suidam, εἰς ἐλασμοὺς μολύβδων γράφοντες. Tacitus, *Nomen Germanici plumbeis tabulis inſculptum.* quin & χάρτας μολυβδίνους, multò ante Suetonium dixiſſe vetuſtiſſimum ſcriptorem ex Ioſepho lib. 1. de antiq. Iudaic. docuerunt erudititiſſimi Viri. Et in Apollonio Tyrio habetur, *Fabris naualibus conuocatis conſecrari, & compaginari tabulas, rimas, & foramina liniri præcepit, & facere loculum, & Charta plumbea intus poſita obturari iuſſit.* Dicta autem Charta eſt, ob laminæ expanſæ, & chartæ ſimilitudinem. Non alia ratione pagina dicitur ſaxum, ac marmor leuigatum, & panis æreus, panis ex fimo bubulo factus, panis aphronitri; & ſimilia. Nec alia eſt charta plumbea Anaſtaſio in Sergio Papa, & Gregorio III, quod notat Ludouicus Cerda in Aduerſ. ſacris cap. 113. quàm quadratum ſcutulum, ad cooperiendas ædes accommodatum.

LXXIII. Non nemo, ex auctoritate Guilandini, aſſerentis noſtros hoſce libros vocari poſſe linteos, ait, haud obſtare, quin credamus, Libros à Plinio, Liuio, alijſque Linteos nuncupatos, ex hac eadem charta, qua nos vtimur, fuiſſe compaginatos.

Quod ludit iſte nobiſcum, non per identidem ſeriò præuortier. Sed pondera argutiæ excutiamus: non obſtat, quin fuerit; credere poſſumus; ita nuncupari poteſt; ergo fuit. Ne ego ineptus dicar, non credam. multa fieri potuere, & tamen facta non ſunt. Agemus exemplis: κυνέη capitis munimentum apud veteres, quia ex pelle canis efficiebatur, nomen habuit: cum pelles illæ vileſcerent, & Galea capitis ex quacumque materia confecta ſit, κυνέη adhuc dicitur. Eodem modo, cum æs temperatum vicem ferri præſtaret, nunc arma, licet ex ferro ſint, ærea tamen vocitantur. Tabularum item, & pugillarium nomina ſæpe nunc pro Libris vſurpantur, quòd antiquitus tabulis ſcribebant; & Libri tamen non ſunt. Notat Ariſtoteles lib. de Poëtica, quia homines principio ſtanneis ocreis vtebantur, licet poſtea inuento ære, ac ferro, æreæ, ferreæque fierent; ocreas Achillis licet æreas, ſtanneas tamen vocatas ab Homero. Sic etiam antequam ex alia materia pocula conflarentur, cornua erant in vſu, hinc κεράω, & κεκεραμμένον poſtmodum, licet materia poculorum mutata ſit, nec aliquid ex cornibus retinerent, κεράεις nihilominus etiam apud recentiſſimos in vſu eſt. Latini etiam ipſi Fabros aureorum numiſmatum, quod initio ſic appellarentur, argentarios vocant; & arundinem, ſa-

gittam eam, quæ nullam arundinem habet, quia ex ea ſagitta fieri cœpta eſt. Sic etiam monuit Cardinalis Beſſarion lib. 4 aduerſus Calumn. Platonis cap. 10. Tyrannum pro Rege, ac iuſto principe poſitum à Platone, quod ab antiquis vnius dominatus, quantumuis iuſtus, ac bonus, Tyranni appellaretur. Et cum his alia ſexcenta, ne ſingula referam. Si verò plura deſideras, vide apud Euſtathium Comment. in Iliad. Robortellum in dictum locum Ariſtotelis, & Iacquinium Gallucium in Virgilianis vindicationibus lib. 5. loco 1. qui pleraque ex Robortello in ſuum opus, ſed elegantiùs transfudit. Argumentare igitur, quemadmodum, & de Linteis argutaris: Galea ex ferro κυνέη dicitur, arma ferrea, ærea nuncupantur, Tabulæ & pugillaria, libros nobis ac volumina innuunt. Stanneæ ocreæ, æreæ, ferreæque ſunt; pocula, cornea vocitantur; arundo ſagitta; argentarij, aureorum numiſmatum fabri; & Rex tandem iuſtus, Tyrannus; ergo non obſtat, quin credamus κυνέην antiquorum ex ferro, quia noſtra ex ferro eſt, & arma ferrea, quia nos in illis conſtruendis ferrum vſurpamus, & tabulas, ac pugillaria ex charta noſtra, quæ lintea eſt, fuiſſe. Stanneas Achillis ocreas ferreas fuiſſe, quia modo ex ferro fiunt, pocula vitrea, quia modò ex vitro, ſagittas ligneas, quia

nunc ex ligno, argentarios fabros aurarios, quia nunc aurum tractant, & Tyrannos illos iniustissimos, ac immanissimos fuisse, quia nunc Tyranni eiusmodi sunt. Imò Charta, in qua nunc scribo, papyrus; volumen, in quo lego, Liber non vocari potest: sed vocatur tamen ab omnibus; ergo non obstat, quin credam, antiquorum papyrum Chartæ nostræ; & Libros antiquorum, voluminibus hisce nostris non dissimiles fuisse: Obstat sanè, & plurimum. Annon tam ineptè argutari, vera cum falsis confundere, id quod nunquam fuit, ac si fuisset tam lepidè commentari, manifesti, ac ridiculi mendacij, vel apud fatuos conuincitur?

Notauit Salmasius in Vopiscum Linteos istos libros, Mappas vocari. Auctores de limitibus; *Terminus, si scriptus fuerit, & punctos habuerit literis Græcis sequeris cursum eius à Sion, hoc est ab Oriente, per literas Græcas de Mappa.* Item in *Mappa Albensium inueniuntur hæc.* id est, *in libris linteis Albensium.* Inde *Linteæ Mappæ*, Cod. Theodos. leg. 1. de Alim. quæ Imp. Libri itaque lintei, siue vela lintea literas in se scriptas referebant, quemadmodum Siparia, & Aulæa imagines, figurasque depictas.

LXXIV. Argumenti difficultatem cum perspexisset, nec alio modo Lusor posset satis obiectioni

facere, assumit id pro vero, multò ante illa tempora chartam ex linteolis contritis apud Etruscos fuisse, tamquam illius inuentores, qui postea tale beneficium Romanis communicarunt. Pag. 91. Inter alia Etruscorum inuenta illud quoque à Q. Valerio Flacco commemoratur. *Chartam ex linteolis contritis conficere.* Pag. 2. *Libri mihi traditi fuerunt, & innumeræ chartanicæ chartarum inter se partim coherentium, partim non coherentium: quamplurimæ plumbeæ, & ex membranis: aliæ verò papyraceæ, sed ex his paracæ, quamplurimæ etiam ex charta lintea.* Pag 13. *Denique Arununs Fesulanus in hac lintea charta scripsit.* &, *Hoc monumentum ne periret, quod proauus meus in papyro, quæ tunc ex Asia ad nos scripserat, nec diu durare posset, auus meus Antius Vesulius in lintea, vt vides diligentißime conscripsit.* Pag. 10. *Lidoris Felsinius collegit, in his chartis linteis Latinis literis scripsit.* Pag. 219. *Quæ omnia à pluribus notata, & linteis chartis demandata vsque ad hunc annum durant.* Pag. 262. *Et alia quamplurima quare, aut in membranis, aut in chartis linteis, aut in plumbeis delineata.*

LXXV. Aduersario satis opportunè respondere possemus, in hac re nos nulla indigere responsione, cum nulla probatio afferatur. Hoc enim

eſt, quod quærimus; An ſcripturæ iſtæ eo tempore in charta lintea ſcribi potuerunt, tu ex his iiſdem ſcripturis hoc probas. Luſor noua fraude fraudem excogitatam contegit, quam nos dum aſſequimur, aliunde, quàm à Luſore, rei argumenta petenda ſunt. Ipſe dicto ſuo non probat. vis vt ſenſum aperiam? quò ille magis, ac magis chartas linteas, etiam nulla vrgente neceſſitate inculcat, eò illas nobis, aliiſque ſuſpectiores reddit, & adagium illud, ſi vſquam aliàs, nunc verum eſſe cernimus, *Excuſatio non petita fit manifeſta accuſatio.* Nimium ſibi cauet. nimium, quod nullus incuſat, ipſe excuſat. ſuæ fraudis conſcius, dubitat ne in ea deprehendatur. At fuerit ex linteis Charta, vt etiam in hoc Luſori morem gerat; an ideo modus eam conficiendi, qui nunc obſeruatur, idem fuit? Apage. In vniuerſa Græcia, quod puto etiam in Italia, ni me coniecturæ fallunt; obſeruatum exiſtimo, in qua, poſt membranas, Charta ex tela lintea in vſu fuit, quamuis telam ex lino conficerent, eamque vetuſtate ſolutam in alios, atque alios vſus conuerterint, numquam tamen ex huius modi linteis contritis, ſed tantum ex tela bombycina, & bombyce ipſo chartam confecere; ideoque eorum chartæ antiquiores videlicet, craſſiores, minùs aſperæ, & duræ quàm quæ ex lino fiunt conſpi-

ciuntur. & cum dulciores ſint, ſunt etiam blattis, & tineis obnoxiores: nec memini, me in infinita penè copia librorum, quos in ea lingua euolui, niſi in recentiſſimis, chartam ex linteis, ſed ſemper ex bombycinis offendiſſe, qui vſus adhuc perdurat in Græcia. quamuis modò exteris chartis hinc, & illinc aduenientibus, nulla linteæ, ac bombycinæ differentia, nullum diſcrimen habeatur. Et ab Etruſcis antiquiſſimis, & Syllanis temporibus eam ex linteis factam fuiſſe dicemus? Adde in Feſulana hac charta clariſſimè videri lineas illas, quæ à ſummo in imum folia diſcriminant, quæ in duas partes fuiſſe plicata ex ſigno ipſo in medijs folijs plicaturæ internoſcuntur. An etiam tunc temporis eodem inſtrumento Chartam extendebant, extenſamque eundem in modum complicabant, vti modo fit? Nugator vt difficultatem effugeret, folia in fruſta modò maiora, modò minora ſubdiuiſit, & in eis ſuas nænias panxit. quod illi cum videretur inſolens, ne ſui facti rationem redderet, ſæpe illud enunciauit. Pag. 85. *Ne te vexet, quod multa in fruſta conciſa repoſuerim; nam ita faciendum erat: quare ita ego ſcio Proſper Augur.* Parum nobis refert, ſi tuum ſcire, non ſciat alter. Attamen ego fraudem aperiam. Non eſt vſus folijs integris, ſed conciſis, & mutilis, vt ex eorum medio, Inſignia

ab Artificibus expressa, quibus nunc quilibet eorum, quasi inusta nota, suum opus ab alterius subdiuidit, de medio tolleret, ne fraudem suam tam solida ratione euinceremus, sigillo nempe viso Fabri chartarij. Non ita tamen sibi cauit iste Architectus, vt in vna schedula medium signum non reliquerit: quod vidit, & obsignauit quidam Amicus meus, antiquitatum peritissimus, pietate, ac religione celeberrimus, & qui mendacium semper æquè atque angues odit: is mihi hìc Romæ asseruit, & iuratus affirmauit, è schedis illis inuentis, dum illas curiosiùs euolueret, in vna signum Artificis animaduertisse. Necesse itaque est illis ijsdem temporibus, quemadmodum & nostris, signis suis chartas obsignasse Artifices; quod quis credat? etsi obsignare sueuerant, quanam ratione in tanta schedularum effossarum copia nonnisi vnum tantum, & illud imminutum signum repertum est? Tantumne Fesulanus aliorum Insignibus offensus fuit, quorum beneficio suas antiquitates ad posteros demandabat? Abscidit ergo Insignia vt cautiùs ageret.

LXXVI. Si cum Cuiacio in Exposit. Nouel. 44. Simone Schardio in Lexico Iuridico, & Salmasio in Flauium Vopiscum dicant, Scapum Chartæ plures schedas, aut plagulas habuisse, & in sola prima adnotatum fuisse, quo Comite largitionum,

num, ſub quo erant chartariæ, quo tempore, quo loco, & à quo præparata eſſet illa charta, ideoque Protocollon dici ſolita, quòd prima ante alias in ſcapo compaginaretur: Quidquid ſit de Protocolli ſignificatione, neque etiam omnia hìc examinamus, ex eodem Salmaſio concludimus, Chartas illas diuerſo à lintearijs noſtris charactere inſignitas fuiſſe. In ſcapo namque chartarum noſtrarum non prima tantùm, vt olim, ſed omnes plagulæ characterem eundem, ac notam in medio formatam exhibent. Quemadmodum enim res chartaria noſtra, à chartaria antiquorum differt, ita & nota huiuſmodi, quæ hodie in Chartis fit, longè diſtat à veterum chartarum Protocollo: non tantum quòd hæc nota, quam noſtrates exhibent, vix appareat, eodem colore cum ipſa charta formata, ideóque nec ſcribenti officiat, nec legentem impediat; ſed etiam quòd ſingulæ ſchedæ, vel folia eundem illum præferant characterem, vbi apud veteres ſcheda illa prima, quæ Protocollon habebat, ſcribendo prorſus erat inutilis. occupata enim iam erat ſcriptura, vtpote quæ illuſtriſſimi pro tempore Comitis ſacrarum largitionum nomen præſcriptum haberet, & tempus, quo charta erat confecta, & alia quædam, καὶ ὅσα, inquit Iuſtinianus, ἐπὶ τῶν τοιούτων προγράφεται. *& quæ in ſimilibus præſcribuntur.*

Ideóque ſubdit Salmaſius, Tabelliones, & Librarij primam illam ſchedam ſolebant excindere, & reuellere, vt immundam, & ad ſcribendum inutilem; at Iuſtinianus, Nouella iam dicta, conſtituit in contractibus ſcribendis, vt Tabelliones Protocolla in Charta relinquerent, & intacta ſinerent, quòd eò ſæpè falſum coargueretur.

LXXVII. Quanti autem eiuſmodi Inſignia conſiderationis ſint, ex his, quæ modo dicam apparet: Superioribus annis, vt retulit mihi, in Eccleſiaſticis ritibus, ac ceremonijs ſatis eruditus, Michaël Lonigus; Thomam Pompeium nobilem Veronenſem, Pædotribæ cuiuſdam, quem ille priùs iniuria affecerat, criminationibus à Senatu Veneto adſcitum, coëgiſſe Iudices, vt ſe, ſi modò vellet viuere, à crimine expurgaret: & literæ illi oſtendebantur Autographæ, quibus ad occupandam Veronam Mantuanum militem aduocabat. Ille diu conſideratis literis, characteres ſuos eſſe, ſuiſque ſimillimos, ſe tamen eos neque ſcripſiſſe, neque manu ſua exaraſſe contendebat. Parricidij, & perduellionis reum, quid enim facerent iuſtiſſimi Iudices? condemnant. Thomas dum melius ſibi prouidet, & Epiſtolas illas attentiùs, meditatiúſque conſulit, in ipſa charta ſignum Chartarij artificis deprehendit, confertque cum alijs, qui rem conſiderantes, ex ſigno illo

Artificem illius chartæ nonnisi post aliquos annos, quàm tempus in Epistolis scriptum significabatur, conficiendæ Chartæ operam posuisse. Sic, deprehensa calumnia, Thomas absoluitur, Pædotriba crimen confessus, meritas pœnas luit. Memini præterea me inter confabulandum à purpurato Patre, ingenuo illo quidem, & res loquente meras, audiuisse, nebulonem quendam conficta Syngrapha à probo viro debitum, idque non leue repetendo, debitorem in iudicium vocasse: cum is characteres suos agnouisset, vt nummos in præstituta die reponeret, iussus est. Tandem signo chartæ considerato, in ea Barbarina Insignia conspiciuntur, quæ nonnisi post Vrbani octaui Pontificatum in chartis imprimi cœpta sunt, debitum autem contractum fuisse sub Clemente octauo in Syngrapha asserebatur. Hac ratione falsitatis conuictus, scriptor Syngraphæ condemnatur. Cuiacius item in exposit. Nouell. 44. refert se audijsse Lutetiæ accidisse, vt Senatus suspectum chirographum ex die, in eo adscripto, quo nondum eius notæ charta vlla erat in rerum natura certissimo argumẽto quasi falsum improbaret. En quantum Insignia illa Chartarij importent: quæ omnia Fesulanus ad obtegendã conceptam fraudẽ, ex chartis sustulit. Et hinc palam fit, quare ita fecerit, & in frusta chartam conciderit,

quam noluit integram propalare perditiſſimus nebulo.

LXXVIII. Sed nota Vulpeculæ ingenium; vt vetuſtatem chartæ conciliaret, chartam ipſam colore in fuluum, atrumque vergente tinxit. Cum enim chartas nigricantes conſpicimus, eas ſenio, ac longinqui temporis decurſu colorem illum ſibi comparaſſe, innatamque ſibi albedinem amiſiſſe opinamur, argumento valde infirmo. Multæ ſiquidem recentiſſimæ igni, ac fumo, necnon pulueri, atque aëri expoſitæ per breue tempus nigredinem attrahunt, quam aliæ multò antiquiores, quia clauſæ, conſeruatæque fuerunt, non conceperunt. Vidi libros quadringentis abhinc annis deſcriptos, nitore proprio conſpicuos, ac ſi heri, aut nudiuſtertius confecti fuiſſent; nec degenerem illum colorem, quem à vetuſtate tantùm naſci turba exiſtimat, induerunt: ſic etiam alios recentiſſimos, ob cauſas iam dictas, aliaſque ex arte petitas, adeo nigricantes, vt ex Carbonaria ad nos appuliſſe fatereris omnino. Et, ne longè abeam, hìc Romæ in monte Quirinali, apud religioſiſſimos S. Sylueſtri Patres Theatinos Matthæus Cicolinus Cæſenas ex Laicorum quos ipſi vocant, numero, Vir, licet rudis, & literarum, ac Latinæ linguæ ignarus, ingenio tamen acuto, ac perſpicaci in Theorematis

ſubtiliſſimis, & præcipuè, quæ vmbras, ac colorum naturam, & radios pertractant, fœcundiſſimo, vt ex libris, quos ille de hac materia Italico idiomate compoſuit, aſſequimur, & ex tabulis, atque icunculis, quas aliud agens, coloreſque indiſcriminatim commiſcens, veloci penicilli turbine parieti, alibique depinxerat, quas non hærere parieti, ſed ab illo ſeiunctas ſeparatim pendere, antequam propriùs acceſſeris, affirmares; vbi enim vicinus pictas in eodem pariete aſpexeris, arte deluſus Artificis ingenium non ſine admiratione extollis, téque tam facilis credulitatis condemnas; vt faceſſere hinc poſſint antiquorum Priſcorum Muſcæ, & Vela; quò & noſtra ætas oculata, quæ dum ſimilia alij referrent, non multùm fidei adhibuerat, vel hoc ſolo diſcat vera eſſe, quæ in hanc materiam à priſci æui ſcriptoribus ſcripto tradita ſunt: Is, inquam, talis, tantúſque, otio ſuo abutens, libellum Ioannis de Sacro Boſco, de ſphæra in charta noſtra, ſed inuerſis literis deſcripſit, ea ratione, vt nonniſi ſpeculo, literæ illæ agnoſcerentur, vel legerentur. Vt characteribus illis tam abſurdis viſu, licet in ſpeculo pulcherrimis, quaſi rebus antiquis, inter amicos tamen iocans, vetuſtati, atque antiquitati fidem conciliaret quàm longiſſimæ, Libri pagellas, neſcio quo modo tinxerat, neque enim ab

eo modum extorquere potui, vt omnes, qui Librum viderant, vno ore faterentur illum esse antiquissimum, ac etiam supra millesimũ scriptum, & characteres illos linguæ alicuius esse iam deperditæ, ideoque veneratione dignos. Vbi ille amicorum approbantium assensum habuerat, applicato speculo, vt in speculo incomprehensos illos characteres perlegerent, iubebat. Leue ergo erit ex coloris nigredine antiquitatis argumentum, qui in hisce chartulis clausis, obseruatisque nullo modo à tempore ipso imprimi potuit; nisi Fesulanus, quod pluribus modis, vel fuligine, vel fumo, ne singula recenseam, efficere potuit, dedisset. Ex frustulis, quæ ipse habui, pars aquæ immersa fuscum in clariorem colorem commutauit, quem pertinaciùs tenuisset, si vetustate contraxisset. Itaque clariùs apparet; quod discissa charta non recta, sed ita, vt folium in duo subtiliora diuidatur, colorem album manifestiùs intueris, quem magis album postea lota reddit; manifesto indicio, colorem non à vetustate contraxisse, tunc enim ea per omnes sui partes, & intima penetralia eundem colorem imbibisset, qui modò cum in extrema tantùm superficie extendatur, non aliunde quàm ab ingenio artificis promanasse iudicandus est.

LXXIX. Charta itaque recentissima est: num

materià, ex qua literæ pinguntur, & ponuntur ob oculos, Atramentum, inquam, vetustatem induat? Nequaquam. Relatum mihi est ab his, qui Autographa viderunt, & attentè considerarunt, chartas illas atramento, quo nunc nos scribimus, esse exaratas. Quare colligo etiam ex hoc impostoris perfidiam. Atramentum namque, quo Syllanis temporibus scribebatur, multùm ab hoc nostro differebat. Vitruuius lib. 7. cap. 10. tradit, Atramentum eo tempore ex resinæ ignis potestate exustæ fuligine, gummi subacto, parari: & alias item atramenti antiquorum præparationes ibidem exponit. Plinius etiam lib. 35. cap. 6. *Atramentum fit ex fuligine, pluribus modis resina, vel pice exustis. Propter quod officinas etiam ædificauere fumum eum non emittentes. Laudatissimum eodem modo fit è tædis. Adulteratur fornacum, balinearumque fuligine, quo ad volumina scribenda vtuntur. Sunt qui & vini fæcem siccatam excoquunt: affirmantque si ex bono vino fæx fuerit, Indici speciem id atramentum præbere. Polygnotus, & Myron celeberrimi Pictores Athenis è vinaceis fecere, tryginon appellant. Apelles commentus est ex ebore combusto facere, quod Elephantinum vocant. Apportatur & Indicum ex India inexplorata adhuc inuentionis mihi. Fit etiam*

apud infectores ex flore nigro, qui adhærescit æreis cortinis. Fit & è tædis ligno combusto, tritisque in mortario carbonibus. Mira in hoc sepiarum natura: sed ex his non fit. Omne autem atramentum sole perficitur, librarium gummi, tectorium glutino admixto. quod autem aceto liquefactum est ægrè eluitur. Addit Dalecampius, Septentrionales populos nigro sepiæ addito tantillo aluminis, atramenti loco scribere, nec incommodè. Ipse etiam Smyrnæ nonnullos vidi sepiæ nigro elegantissimè, ac facillimè scribere. Vidi etiam ex pilis capræ crematis atramentum non æquè nigrum, sed subluridum, & fulgore quodam rufescens, quo in membranis scribitur, adeo tenax, & inuariabile, vt numquam à primæuo statu, nisi membrana fatiscat, deficiat. Asseruatur penes me atramentum è Sinica regione aduectum, in tabula accuratissimè extensum, figurisque, quibus ea natio tabulas ornare sueuerat, interstinctum, nigerrimum, ac lucidissimum, ab humanissimo Gottardo Vœgelino Heidelbergæ dono acceptum. Præparatio, vt verbis Plinij vtar, inexplorata mihi est.

LXXX. Obseruanda porrò sunt Plinij verba; *Ex sepijs, quamuis in illo sit sepiarum natura, atramentum non fieri.* Quidquid sit de nigro succo Loliginis Horatianæ, Persius Satyra 3. sine con-

trouersia sepiotici atramenti meminit, *Nigra quod infusa vanescat sepia limpha.* & Ausonius, *notasque furuæ sepiæ.* Licet enim sepia pro atramento ob coloris similitudinem positam nonnulli μεταληπτικῶς dixerint; An tamen liquore sepiæ olim atramentum confieret, dubitauit Politianus Miscellan. cap. 40. Afros è sepia sibi atramentum parasse, aiunt Glossæ Veteres, Cornutus, Casaubonus in Persium, & Vossius Instit. Orator. lib. 4. cap. 11. Potior tamen expositorum pars ex flore sepiæ, seu papauere fieri solitum tradit: ita Ælius Antonius Nebrissensis, Ioannes Britannicus, Ioannes Murmelius, Eilhardus Lubinus, Antonius Foquelinus, Ascensius, Acron in Horat. sat. 4 lib. 1. Gyraldus in Ænigm. Ausonij. Hinc Martianus Capella, *Nigello puluere, qui ex fauilla confectus, vel sepia putaretur.* Multa Petrus Maria Caneparius Opere de Atramentis cuiuscunque generis, sed parùm fœliciter, congessit. Sed non hic Atramentorum varias species; ac temperaturas numeramus. Habuimus tamen quibus modis antiquis temporibus, etiam post Syllam, atramentum parabatur, & quomodo tectorium glutino, librarium gummi conficiebatur. De Chalcantho, & nostri temperatura ne verbum quidem. Non erat ergo atramentum hoc nostrum, quod non præterijs-

ſent laudati Auctores; nec potuit Syllanis temporibus eodem, quod nondum erat, ſcribens, nobis imponere Feſulanus.

LXXXI. Si quis verò nobis Chalcanthum obijciet, ſiue Atramentum Sutorium, quæ duo plerique confundunt, & idem eſſe contendunt, cum Chalcanthũ materia ſit, ex qua atramentum illud ſutorium conficitur, atramentum ſutorium ſuccus ex Chalcantho diſſolutus, ad tingendas, inficiendaſve pelles, & coria, quibus ſutores, vnde & nomen habuit, vtuntur; quo etiam denigrantur lanæ, capillique à pleriſque; ſciat, eius, in ſcriptione, nullum vſum antiquitatem habuiſſe, quòd neque magnopere atram imprimeret notam, neque vllam illiniret maculam. Hinc apud Ciceronem lib. 9. Epiſt. 21. Sutorio atramento abſolutus dicitur, qui corruptela Iudicum, non citra infamiam abſolutus eſt, vt Adrianus Turnebus Animad. lib. 6. cap. 1. & plerique alij adnotarunt. Salmaſius in Flauij Vopiſci Tacitum, *Atramentum, quo vtebantur,* Veteres, *à noſtro atramento diuerſum pingendo ebori aptiùs fuerit, quàm quo hodiè vtimur*. Et quamuis poſtea Dioſcoridis, & Galeni ætate, in Scriptorio quoque locum habuerit Chalcanthus, non ita tamen locum occupauit, vt ex eo potiſſimùm conficeretur, vt hoc tempore fit. cuius

optimam præparationem, & modum ex Matthæolo Dalecampius nobis in libris de Plantis lib. 1. cap. 2. exposuit: & ex Brasauola in Examine terrarum pag. 471. Bernardus Cæsius de Mineralibus lib. 2. cap. 4. sect. 15. qui inter hoc, & antiquorum atramentum discrimen agnoscit. Cardanus etiam de subtilitate lib. 8. cum conficiendi atramenti, quo nunc scribimus, modum accuratè descripsisset, subdit; *Antiquo tempore pro scribendis libris fuligo balnearum, & fornicum in vsu erat, & nunc ad excudendos libros fuligine olei lini cum ipso oleo vtuntur.* Neque ab hac sententia alienus est Amatus Lusitanus in Dioscor. lib. 1. Enarrat. 83. *Porrò ad memoriam hic reuocandum est, ex fuligine resinarum hodie atramentum componi, quo Typographi sæpe vtuntur, adiecto aceto, & gummi Arabico, quò tenacius, craßiusque fiat, velut quoque Dioscoridis tempore pro pingendis characteribus parabatur.* Dioscoridis verba ex lib. 5. cap. vltimo illa sunt. *Atramentum, quo scribimus, fuligine è tædis coacta colligitur. In singulas libras gummis, ternæ fuliginis vnciæ adijciuntur. Fit etiam è resinarum, & pictoria fuligine, de qua paulò ante diximus. Assumitur autem fuliginis mina, gummis sesquilibra, glutinis taurini, Chalcanthi, singulorum sexvnciæ.*

& lib. 1. cap. 94. *Ex resinæ fuligine fit atramentum, quo scribimus.* Vides Atramentum ex fuligine confici, ab eaque tamquam re potissima denominationem suscipere, Chalcanthum ob exiguitatem nullius esse considerationis. Plinius lib. 34. cap. 12. dicens de Chalcantho, Diluendo fit atramentum tingendis corijs: Nec quippiam de illius in scriptura vsu adnectens, annon palam illud innuit, nullum illius in scriptione vsum fuisse, aut saltem ipsum nesciisse? An tantum audeat Fesulanus, vt etiam in hoc negotio, in quo, cum scriberet, versabatur Plinius, Plinium & oscitantiæ, & obliuionis, ne dicam stupiditatis, accuset? An ego, qui nunc scribo, atramenti, quo literas in charta exaro, nisi in occipitio oculi fuerint, obliuisci potero?

LXXXII. Rei etiam nouitas in hisce Antiquitatum commentis in globulis, siue inuolucris, in quibus chartæ illæ reponebantur, satis superque ostenditur. Ea, nescio vndenam adscito nomine, Lusor *Scarith* vocauit. Cum multos interrogassem linguarum scientes, nullus mihi tam arcani nominis sententiam aperuit; multi etiam risu, cachinnóque exsibilarunt. Tandem ad Hebraicam linguam confugio, in qua primò hoc nomen Hebræum non esse apparet; cum nullum apud Hebræos à duabus consonantibus exordia-

tur; verùm ſi ad Hebræam proprietatem referre illud velimus, non poterit alio modo quam Scichrit שהרית pronunciari: quod ſecundum eius linguæ petitos, & præſertim Dauid de Pomis in Lexico Hebraico, nihil aliud, præterquam mendacia, figmenta, falſitates, dolos, machinas, quibus alijs illuditur, ſignificat. Quod, vt animaduerti, exclamaui; ô prouidam Numinis mentem! ô malè ſanam hominum prudentiam! dum à recto abit, rectumque conuellit, volens, nolénſque, quam veri cognitionem turbat, funeſtatque, quaſi ex oraculo dicit. Non equidem hic Feſulanus, ad nugas ſuas exprimendas, ac ſcelera, potuit aptiori nomine vti; vt vel eo ſolo, quantum illi fidere debeamus, conſtituat. Globuli itaque iſti, ſiue inuolucra ab Auctore ipſo mendacia nominantur; quid fruſtra calamum, mentemque fatigas? habes nomen, tene fraudem, & falſæ ſcriptionis figmenta deuita. Sed ne mentientis fidei innitamur, veritati imponentem, pergamus refellere.

LXXXIII. Neque enim fieri potuit, vt materia illa, ex qua compacta fuerant Scarith, tandiu defoſſa, immixtaque terræ, putredini reſtiterit. Eam vt admirabiliorem faceret quiſpiam, propterea-que à corruptione eximeret, ex bitumine, pice, reſina, cera, thure, ſtyrace, & maſtice, aliiſque

conflatam esse enunciauit. Rerum tamen harum periti, & qui similia quotidiano vsu apprimè norunt, quos ego consului, præter picem, pilosque, & cretam, quæ pici, ne vasculo adhæreſcat, apponitur, nihil aliud internoſcunt: & mox experimento vario, & ignis etiam probatione, huius, quæ Scarith ambit, & illius, quæ in triuijs, aut in compitis venditur, collatione facta, nullum inter eas discrimen agnitum est, sed in omnibus simillimæ deprehensæ. Pice ergo, pilis, cretaque ferruminatum est; ni plures eorum modos quis affirmare velit, & alios alia ratione esse compaginatos: Scarith, quod ipse apud me habeo, non aliis constat. Secundus cortex erat è creta cruda, villoque, digitis, vel alio in eam formam extensus. At quamnam ista perpetuitatem promittũt? & promittere maximam, seruasséque se, nos ipsa experientia docet, quando post millesimum, & septingentesimum annum effossa, se ipsa, schedasque in illis clausas à putredine conseruarunt immunes. Adderet alius bitumine perpetuitatem parari, ex Albino quæst. in Genesim, & Rabano, illud enim est feruentissimum, & violentissimum gluten, cuius est hæc virtus, vt ligna eo oblita, nec vermibus exedi, nec Solis ardore, nec flatibus ventorum, nec aquarum possit inundatione dissolui. Iosephus antiquit. Iudaic. lib. 1. cap. 4.

ex Beroſo. Euſebius de præparat. Euangel. lib. 9. ex Abydeno; & Chronicorum parte prima ex Alexandro Polyhiſtore, Euſtathius Antiochenus in Examero, & alij, tradunt ad ſua tempora ab incolis Apobaterij Arcæ reliquias monſtrari, & eius bitumine ad auerruncanda mala vti. Si quis conferat tempus ab exſtructione ipſius Arcæ anno nempe diluuij ad Euſtathij ætatem, ſi vulgatæ ſcripturæ calculo innitamur anni fere 2615 intercedunt. An durabilius exiſtimari potuit? Bitumine quoque ferruminati fuere muri Babylonis. Murum enim Semiramis Babyloni cocto latere circumdedit, arenæ vice, bitumine interſtrato. Herodotus lib. 1. Theocritus in Gratijs, Iuſtinus lib. 1. Curtius lib. 5. Ioannes Tzetzes chiliade 9. hiſtoria 275; vnde ad æternitatem haberetur ſine vitio Murus. Et Geneſeos 11. Filij, nepotéſque Noë Turrim in terra Sennaar ædificauerunt, lateribus pro ſaxis, & bitumine pro cæmento vſi, vt nomen ſuum celebrarent, nempe vt futuris temporibus memoria ſui apud poſteros ſempiterna extaret. Et refert Theodoretus quæſt. 59. in Geneſim, qui prædictam turrim ſpectarant, particulam effringentes, reperiſſe ſe dixerunt bitumen coctilibus lateribus ſubſtratum. à Turri verò ædificata ad Theodoreti tempora, cùm illa ſcriberet, anni ferè ſunt 2215.

Ægyptiorum quoque cadauera bituminis beneficio post viginti, aut plurium annorum myriadas perpetuitatem adepta quodammodo fuisse viderunt alij, & nos ipsi sæpius apud generosum, & eximiæ literaturæ Virum Petrum Vallium, quem æquè Roma, ac Græcia Vlyssem suum, admiratur, vidimus, & sedulo, ac meditatè circumspeximus.

LXXXIV. Qui ista diceret, vt à postremo initium sumam orationis, condiendorum cadauerum modum ignorat. Funera enim illa, cedri succo medicari, alijsque aromatibus condiri, apud optimos Auctores planè tritum est. Ioannes Kirkmannus, ad abigendam è corporibus mortuorum putredinem, veteres potissimùm vsos esse Sale, Nitro, Cedro, Asphalto, Melle, Cera, Myrrha, Balsamis, Gypso, Calce refert, probatque lib. 1. cap. 8. de funeribus Romanorum. Plura in eandem materiam doctè, consideratéque Paulus Zacchias Quæst. Medico-Legalium, quibus & saluti hominum, & ciuium incolumitati prouidentibus certissimum se ducem præbuit, lib. 4. Tit. 1. quæst. 10. digessit, atque examinauit: vide præterea Lilium Gregorium Gyraldum lib. de vario sepeliendi ritu, Petrum Bellonium Obseruat. lib. 2. cap. 47. Interea Cedri præcipuè tanta vis est, vt corpora hominum defunctorum eo

perfusa,

perſuſa, plurimis incorrupta ſeculis ſeruentur. Et ſi quid etiam bituminis admixtum fuiſſe contendas, ne morologus ſim, non abnuero. Vitam tamen à Cedro, alijſque aromatibus potiùs, quàm à bitumine habent, cuius facultas facillimè ab alia ſuperatur, & potiſſimùm à terra, ſi cum illa admiſceatur. Tradunt namque harum rerum periti, picem, & ſimilia in cellis repoſita circumadſtantem terram vndique attrahere, quam, ſi non tanta fuerit, abſorbent, in ſe ſe, immutantque; ſi multa ibi ſubaggeretur, bitumen ipſum, ſua vi, ac natura ſpoliatum in terram degenerare. Et qnàm diutiùs facultatem purum ſeruauerat, mixtum ſenſim deperdere: adeo vt vix, quod fuerit, agnoſcatur. Quamuis enim bitumen, licet exiguum, in quo generatur loco, & nondum ſeparatum, viuat, & perpetuò duret, inde tamen exciſum, alioque aduectum, quaſi mortuum, vitaque denudatum, langueſcens, lentorem, ſi rebus alijs admiſceatur, deperdit, & in aliam, atque aliam formam tranſmigrat. Babylonios porro muros, quidquid alij dicerent, non bitumine, licet illud in ædificijs ſit perquam idoneum, ſed lateritia ſtructura diuturnitatem ſibi, & æternitatem quodammodo auſpicatos, auctor eſt Ioſephus lib. 1. Antiquit. & Plinius lib. 35. cap. 14. *Græci*, ait, *præter quam vbi è ſilice fieri poterat*

structura, parietes lateritios protulere. Sunt enim æterni, si ad perpendiculum fiant, ideo & in publica opera, & in regias domos adduntur. Sic extruxere murum Athenis, qui ad montem Hymettum spectat; sic patris ædes Iouis, & Herculis, quamuis lapideas columnas, & epistylia circumdarent: domum Trallibus regiam Attali: item Sardibus Crœti, quam gerusiam fecere: Halicarnaßi Mausoli; quæ etiam nunc durat. Hæc ad verbum mutuatus est ex Vitruuio lib. 2. cap. 8. qui etiam Mausoli structuram ad tempus suam egregiam præstare firmitatem dicit, post 425. annos videlicet. Sed quid? ait Philander se audiuisse etiamnum durare. & lib. 7. cap. 56. idem Plinius, Epigenij grauissimi auctoris testimonio, confirmat apud Babylonios septingentorum viginti annorum obseruationes siderum coctilibus laterculis inscriptas, conseruatas esse. Structuræ itaque firmitas non ex bitumine, quo laterculi colligantur, fit, sed ex ipsorum laterculorum natura, vitij nescia, & potissimùm si de terra albida, cretosa, siue de rubrica, aut etiam masculo sabulone ducti sunt. idque manifestum esse quotidiana experientia addiscimus ex antiquissimis fabricis, quæ licet multis ante Christum annis, & sine vllo bitumine, sed tantum ex calce, & Puteolano puluere iusta mix-

tionis temperatura constructæ sint, nihilominus diuturna illa duratione soliditatem acquirere videntur, cum neque malleorum ictibus, neque vlla ferrearum machinarum vi concuti, couellique possint, rumpanturque potius laterculi, quàm à glutine separentur; ita vt cum cœmento colligata vnam solius lapidis duritiem præ se ferant. Mirum dictu, vidi ipse hisce annis, cum collapsarum Constantinianarum Thermarum in Quirinali monte reliquiæ disijcierentur, robustissimorum iuuenum in illis confringendis conatus irritos, & chalybem ipsum repercussum, contortum, & in minutissima quoque frusta ea duritie comminutum: materiam verò solidissimam, ferro ipso, chalybéque duriorem, ictus innoxiè perpeti. Quis crederet à summo mane ad summam noctem lacertorum, neque inexpertorum, continuos nisus, asperrimosque conatus ex muro illo palmarem molem non contriuisse? Affirmat Vitruuius lib. 2. cap. 6. Puteolanum puluerem, commixtum cum calce, & cœmento, non modò cæteris ædificijs præstare firmitatem, sed etiam moles, quæ inde construuntur in mari, sub aqua solidescere. Legimus etiam apud Plinium, eundem fluctibus mersum, protinus fieri lapidem; & Cisternas Romæ ex arena fossitia, & calce vehementissima, ita constructas, vt lapides videan-

tur. Muri ergo Babylonici, & Sennaarici ex bitumine ſtructi, atque perfecti ſunt, non vt imposterum temporis iniuria non vitiarentur, ſed quod calcis, & arenæ, puluerisque Puteolani, quæ forſan optaſſent, ſed fruſtra, copia non ſuppeteret: ideoque bitumine abundantes, bitumine vſi ſunt.

LXXXV. Rerum enim paratu facilium frequentior vſus eſt, ac communior. Plures Americæ populi, ex Auium plumis elegantiſſimè contextis, veſtimenta ſibi præparant, qualia multa Monachij, alibique conſpexi, adeo concinnè, affabréque confecta, vt ſericea villoſa texta noſtra, non dicam, ſuperarent, ſed exæquarent; ſane coloribus flammeis, floridiſque omninò vincerent: quia apud eos innumeræ diuerſis coloribus Aues materiam profuſiſſimè miniſtrant. Scriptore Strabone lib. 15. Ichthyophagi Indiæ populi è Cetorum, quorum ibi magna copia eſt, oſſibus ædificia conſtruunt. Idem de extremæ Septentrionalis plagæ incolis Olaus Magnus lib. 21. cap. 21. teſtatur. Quemadmodum & aliæ regiones vtilitatibus, quas ſingulæ habent, vtuntur, licet vna præſtantior altera effectu poſtmodum ipſo dignoſcatur.

LXXXVI. Diceret etiam non nemo vocem Hebraicam, quam bitumen interpretati ſunt ſeptua-

ginta, & auctor Vulgatæ, aliter ab alijs reddi. Vatablus enim expressit argillam; Pagninus, lutum, cretam, vel rubrum bitumen, quod fit ex calce, & puluere laterum, vnde etiam rubrum colorem accipit. Oleaster etiam, Diodorus Tarsensis Comment. in hunc locum apertissimè tradit, Hebræam, & Syram vocem in hoc loco non significare bitumen, sed calcem. idque longè probabilius esse, quòd bitumen non sit idoneum ædificijs, calx verò ijs maximè sit accommodata. Hanc tamen sententiam optimè refellit Theodoretus quæst. 59. in Genes. quam nec ipse laudo.

LXXXVII. De bitumine arcæ, quòd abhinc annos decem, Notis in Eustathium Antiochenum dixeram, rursus repetam, non vi, ac facultate innata tamdiu perdurasse, sed ita Deo disponente, vt mortales æternum, vt ita dicam, iustitiæ diuinæ, necnon misericordiæ præ oculis haberent monimentum. Pari ratione Cera interuallo temporis, lentore, ac viscositate deperdita, in puluerem abit: & oculatus testis assero, Ceram rubeam, quæ crassior, ac viscidior alba, vel virgine est, quaque in sigillis vtimur, post non longum tempus ita dissolutam fuisse, vt vix ceram fuisse dignosceremus: & curiosissimus rerum indagator Gabriel Naudæus ingenuè confirma-

uit, multa ex ſimili cera confecta ſigilla; dum Archiuium Reatinum, iuſſu ſapientiſſimi Principis ſui ſedulus indagaret, comperiſſe vetuſtate exeſa, & pinguedine, qua firmabantur, amiſſa, in puluerem, ac cineres conuoluta, operculis clauſa, loco non humenti, aut carioſo. & tamen annum trecenteſimum non exceſſerant.

LXXXVIII. In cera enim vetuſta, non ſecus gigni, ac in arido ligno, Animal candidum, quod omnium animalium minimum videtur eſſe, & vocatur Acari monet Ariſtot. de Hiſtor. Animal. lib. 5. cap. 32. ſomniat Sylburgius, qui τυρῷ, non κηρῷ mauult ſcribi, vt ſermo ſit de Caſeo vetuſto, in quo ſolent gigni huiuſmodi minutiſſima Animalia. Verum producta in Caſeo Animantia, non omnium Animantium minutiſſima ſunt, neque vt ea naſcantur vetuſtatem in caſeo requirunt, quæ etiam in recentiſſimo proueniunt. In Cera verò, quæ alia à putredine conſeruat; tempore vi illa, humoréque, quibus alijs, ſibique perpetuitatem promittebat, abſumptis, animal illud concipitur, quod reliquum, ſi quid eſt in Cera, viuacitatis erodit. Hinc in puluerem eam abire neceſſe eſt. Hinc concluditur bitumen hoc adeò friabile, pellucidum, & igni appoſitum fœtidum, fumumque exhalans, recentiſſimum eſſe. Defoſſum namque, humore terreo, vique terræ in-

ſita, qua ſibi depoſita corrodit, per tot annos in puluerem diſſipatum, corporéque fractum, & ſplendorem amiſiſſet, ignique appoſitum neque fumum, neque odorem reddidiſſet. Ipſe etiam ab Architectis, & Vrbanis foſſoribus diligentiùs perquiſiui, an quid vnquam ſimile ſub terra repererint, omnes ſimul, & inter eos Hieronymus homo ex Oppidis Aquilæ Vrbi adiacentibus, qui tertiam Vrbis, vt ita dicam, partem, & ſexcenta antiquorum ædificia cum ipſis fundamentis ferro, laboréque improbo diſiecit, effoditque, conteſtati ſunt, licet infra terram lapides, ac metalla, antiquitatis veræ notis percuſſa, offenderint, numquam tamen bitumen, vel aliquid ſimile offendiſſe. ridebantque Luſoris ingenium, qui incerto, ac labili inſtrumento rerum Etruſcarum perpetuitatem commiſerit.

LXXXIX. Nec alia ratione de Creta argumentabantur: ea enim, licet in maſſam proiecta diutiùs putredini obſiſtat, ſi tamen aqua extendatur in tabulas, eaſque tenues, tractu temporis extenuata, vel humiditate concepta res in ſe occluſas, madefactas conſumit, vel ſiccitate ipſa in puluerem fatiſcens, & in ea aëre conputreſcente, tineis prognatis corrodit. Neque bitumen ſic digeſtum humiditatem impediet. natura quippe ſua in terræ viſceribus repoſita, terræ humidita-

tem, nullo impediente, quò aridior, eò ardentiùs exugit: cuius etiam frigiditate aër in illis occlusus, & condensatus sæpissimè soluitur in aquam. Hinc vasa testacea, etiam quæ humiditatem absumere nata sunt, inueniuntur in latebris, plena aqua, non quam, qui primum posuerant, infunderant, sed quam ea ex aëre terra moliente conceperant.

XC. Plinius lib. 13. cap. 13. ex Cassio Hemina probatissimæ notæ scriptore, Liuius 50. belli Macedonici, Plutarchus in Numa, Valerius Maximus lib. 1. cap. 1. Lactantius lib. 1. Institut. cap. 22. Augustinus lib. 7. de Ciuit. Dei cap. 34. tradunt, Cn. Terentium Scribam, siue Lucium Petilium, agrum suum in Ianiculo repastinantem, offendisse arcam, in qua Numa, qui Romæ regnauit, situs fuisset. in eadem Libros eius repertos post quingentos triginta quinque; vt Plutarcho placet, quadringentos annos; & eos fuisse è charta: maiore etiamnum miraculo, subdit Plinius, quòd tot infossi durauerunt annis. Si quadringenti, aut quingenti durationis anni miraculo fuerunt accuratissimis, ac prudentissimis Viris; annon instar portenti fuerit, quæ ex Fesulano asseruntur, chartam illæsam remansisse per annos mille, & septingentos? Cúmque in chartarum illarum conseruatione arcana rimarentur naturæ, illam tantùm

causam

causam assignarunt. En ex Plinio Heminæ verba. *Mirabantur aliqui, quomodo illi libri durare potuissent; ille ita rationem reddebat. Lapidem fuisse quadratum, circiter in media arca, vinetum candelis quoquo versus: in eo lapide insuper libros impositos fuisse; propterea arbitrarier eos non computuisse; & libros cedratos fuisse, propterea arbitrarier tineas non tetigisse.* Et confirmat Vitruuius lib. 2. cap. 9. *Cedrio reliquæ res cum sunt vnctæ, vti etiam libris, à tineis, & à carie non læduntur.* Neque abnuit Martianus lib. 2 *Alia ex papyro, quæ Cedro perlita fuerant, videbantur.* Sic enim facili senectæ papyri prouidebatur. Neque enim omnes semper Libri Bibli esse possunt, in qua chartacei, déque biblo consuti, si modo vera sunt, quæ Stephanus, & magnum ethymologicum produnt, repositique, corruptionis vitium numquam sentiebant. Cum itaque Fesulana chartarum frustula Cedro vncta non fuerint, sed tantùm bitumine in nonnullis partibus, & gummi Iuniperi perlita, quare non putruerunt, sed pristinam naturæ firmitatem per tot annos seruauerint, velim ipse à Fesulano perdiscere. Chartam enim, eandem cum pannis linteis, ex quibus conficitur, naturam induentem, eandem cum linteo ipso perpetuitatem habere necesse est; & quod linteum à tineis, & putredine

X

non ſeruat, neque chartam ipſam ſeruabit. At bitumen, & reliqua Scharitorum machina linteum ne putreſceret non effecit; ita in Præfatione, *Tela in puluerem comminuta eſt:* Inane eſt ergo, quod prætendi poſſet, iſta vnctione chartas à putredine vindicatas fuiſſe, quæ adeò ſibi conſtant, & induratæ noſcuntur, vt non facilè diſcindantur, & vi illata, quemadmodum recentiſſimæ iſtæ, & quæ nunquam reconditæ ſunt, facerent, reſiſtant. Adde etiam, ſi libet, haud ita facilè credi poſſe, prædicta Scharith, non multum altè defoſſa, licet oppoſitum aſſeratur, in eodem ambitu, & loco permanſiſſe, nec alibi fuiſſe ſparſa, vel raptata imbrium vehementiſſimorum turbine, ac torrentium impetu, aut terræmotibus aliò, atque aliò aduecta, cum vias ipſas, & ſilices vinctos, artéque non inconcinna ferruminatos, diſiectos, aſportatoſque huc, illucque paſsim videamus, & antiqua ædificia euerſa penitus, dirutaque.

XCI. Quod verò aſſeritur materiam Scarith extrinſecus ab aqua, intrinſecus ab igne defendere; & habuiſſe vnum Scarith primo cortice combuſto vaniſsimum eſt. Qui enim fieri potuit, vt interna materia ignem non timeret, quæ vndique igne ipſo, bitumine nempe, circumueſtiretur? illud namque & humore terrarum fouetur, &

in aquis accenditur. De limo ſtagni Comagenæ, Chimæra monte, Nymphæo cratere, Carbonibus terræ Ampelitidis, Thracio lapide, Gagate, & alijs vide Dioſcoridem, Nicandrum, Galenum, Plinium; & qui non minori facundia, ac eruditione noſtra ætate de bitumine, & alia ignium hyle, poſtquam exarſit Veſuuius, alijs ob tantæ cladis, & rei nouitate conticeſcentibus, primus incendij cauſas aperiens, non omnibus obuia expoſuit, Petrum Caſtellum in ſuo Veſuuio; ne ſingula ipſe, præter inſtitutum, recenſeam. Illic facilem bituminis in igne concipiendo, ſi humiditas adfuerit, naturam conſpicies.

Non tantam eſſe terræ humiditatem dicent, vt ignem excitet, & bitumen ipſum immixtum rebus alijs ignem tam ſibi familiarem auertere. Si humoribus terræ imbres, ac pluuias addas, & aëris temperiem, ſæpè ſæpiùs tanta in vnum confluit humiditas, vt & ſtagna accreſcant, & ſcaturigines corriuentur. Nec copioſa humiditas, ſed temperata, & igni accendendo accommoda, incendium facit.

XCII. Sed defendat extrinſecus ab aqua bitumen, annon ſtultum erit credere cretam intrinſecus ab incendio defendere? Creta cruda, igni appoſita, flammis illis dureſcit, res tamen, quas

in ſe conſeruat, eodem incendio abſumit, & torret. Bene lateritia illa columna ex coctilibus laterculis, ſiue ſecus, quam quidam Adamo, alij Abraamo, cæteri Setho, & rationabiliùs dedunt, notas ſibi inſcriptas, poſt rerum conflagrationem conſeruare potuiſſet, igni cedere neſcia; non tamen inde etiam ſequitur, ſi quid externæ materiæ in ea eſſet clauſum, conflagratione illa non fuiſſe abolendum. Ne longiùs aberrem, chymicæ artis Magiſtri, luto quod *ſapientiæ* vocant, & ex creta, tamquam re præcipua, conficitur, vitra illinientes, ea ab ignis iniuria defendunt, & lutum illud igne inſaniente, ac ſi æternum eſſet incendio pertinaciùs ſolideſcit, vitro quandoque interius liqueſcente, & materiæ reliquiæ, quæ in vitro inſertæ ſunt, ardentibus flammis combuſtæ, in cineres, ac pulueres rediguntur. & cum ipſe chartam impoſuiſſem, charta etiam ipſa exarſit. Falſum ergo eſt Scarith primo cortice combuſto, chartas in alio cortice clauſas illæſas conſeruaſſe. neceſſariò enim, cortice interiore calefacto, atque accenſo, torrentur, & comburuntur, quæ in eo ſunt. Non credis? experire, periculum fac. non erit longum. ex eadem ipſa materia conſtrue, & claude quidquid volueris, quod tamen igni ſuccumbere poſſit, & ignis notas inuſtas excipere; igni apponito, & videbis rerum mutatam

faciem, quod & pueri norunt.

XCIII. Præterea in inuolucris eiusmodi corticis tenuitatem considero, quæ faciliùs læditur, & vitijs patet. Poterat sanè Lusor crassiores, moléque grandiores efformare, vt, crassitie ipsa firmiores redditæ, diutiùs perdurarent. id & meliùs euenisset cum pauciora, & grandiora plures chartas continuissent, & commodiùs conseruassent. Cui enim commodo tot Scarithorum multitudo esse potuit. sic etenim vel paruitate vilescerent, vel exilitate abolerentur, vel diligentiam inquirentium effugissent; neglectaque ideò nouo sepulchro fuissent damnata. Sed dicat, nec inuideat Lusor in extremo obsidionis, cum mors instaret, & manus trementi, atque funesta iam pag. 3. nonaginta quatuor Scarith sepelierat, hæreretq; an illi facultas postmodum erit tanta, Augur perspicacissimus, vt & alia reponat: ad Inghiramij manus centum, & nouem peruenere, ex quibus plura superesse apparet: & mihi relatum est à nonnullis, multò plura reperta fuisse, quanam ratione in tantillo tempore tot componere potuit vir publicis etiam negotijs intentus, modò ciuibus prouidens, modò armis hostem è muris repellens, modò Romanorum insidias eludens? Homo paratissimus, nullis externis negotijs obrutus, securus, longè à metu, & periculo vi-

uens, vix tot ſimul conflare potuiſſet, alio tempore, quàm in obſidionis acie ſimilia peragenda erant. In loco tandem, in quo tanta erat chartæ penuria, vt Feſulanus lamentatur, quomodo tanta eſſe & cretæ, & pilorum, & bituminis abundantia potuit? Dicet multos habuiſſe, qui ipſi in illis extruendis operam præſtarent. Dicit tamen vt alibi adnotabamus non fidere ſeruis, qui ſeducti poſtmodum reuelarent Romanis, Inanijs ſunt ædes oppletæ, atque araneis.

XCIV. Poſſem etiam ex rebus, quæ hîc narrantur, futile ſcriptoris ingenium, mendaciumque ſatis manifeſtum comprobare, ſed vno, aut altero examinato, ſatis ſupérque inſtituto meo feciſſe exiſtimo. Etruſci namque imperij tempora, & geſta, quæ tam diſtinctè, accuratéque Luſor exponit, neque vera ſunt, neque ita eſſe potuerunt; ſi ſacræ literæ, quæ nobis tamquam veritatis norma ab Eccleſia proponuntur, & quarum ſyllabis etiam adeò tenaciter inhærendum eſt, vt ſpiritum potiùs, quam ipſas veri Chriſtiani in diſcrimen adducant, non mentiuntur. Ego ſanè oculato etiam mihi credo, ſi, quod oculi vſurpant, non conuenit. neque auribus fido, ſi concorditer cum illis non tinniunt; & diſciplinarum ſemper eſſe ieiunus peroptaui, quæ mihi animum ab illis abducant, vel aſſentientes illis ſententias

non ſuppeditent. Aiunt itaque pag. 7. Primò Noë, Vandimonem, & Ianum à Latinis vocatum, poſt aquas diluuij cum Iapeto filio in Italiam veniſſe, & Cethim ædificaſſe. De hoc Noë itinere nullum in ſcripturis verbum eſt, quod illæ omnino non tacuiſſent, cum inter Noë facinora non vltimum illud ſibi locum occupaſſet, cum gentis illius initia poſiturus adueniſſet, quæ poſtea totum ſibi terrarum orbem, & Iudæam ipſam, Deo tantummodo dilectam ſubijcere, & apud quam veræ religionis culmen, & fidei rectæ infallibilis regula diu manere debebat. Adde non eſſe credibile, Virum, iam ætate grauem, & tot laboribus fractum, ad longiſſimas terræ partes pedem mouiſſe. quæ eum neceſſitas compulit? quæ ratio ſuaſit? priùs viciniores partes implendæ erant, demum quæ longè aberant. Quare ſi terreſtri itinere rem aggreſſus fuiſſet, prius Aſiam maiorem, & minorem, inde Europæ Scythicas partes, poſtmodum Italiam verſus progrediendo, ante quàm illam attigiſſet per Germaniæ potiſſimam partem, ac tandem per Inſubros perueniſſet in montem illum: ſi velificio contenderet, non potuit Italiæ viſcera penetrare, niſi priùs in mediterranei maris inſulas, eas potiſſimùm, quæ ante ipſam Italiam locum occuparunt, & reliquas Italiæ oras, tum demum in Latium, &

agrum Romanum diuertiſſet. Veruntamen, cum ſacræ literæ diſperſionem illam gentium nonniſi poſt ædificatam turrim, & confuſionem linguarum factam dicant; ante enim non potuerant, licet à Deo moniti, à patrio illo nido auelli; *& dixerunt, venite, faciamus nobis ciuitatem, & turrim, cuius culmen pertingat ad Cœlum, & celebremus nomen noſtrum, antequam diuidamur in vniuerſas terras, &, Atque ita diuiſit eos Dominus ex illo loco in vniuerſas terras, & ceſſauerunt ædificare Ciuitatem. & inde diſperſit eos Dominus ſuper faciem cunctarum regionum:* Hinc ſequitur, vt poſt ædificatam Turrim, & confuſionem linguarum, diuiſio illa, cùm priùs omnes vnà conuiuerent, facta ſit. Immo in ijſdem ſacris Literis apertiſsimè dicitur cap. 10. à generationibus filiorum Noë diuiſas fuiſſe inſulas gentium in regionibus ſuis vnumquemque ſecundum linguam ſuam, & familias ſuas in nationibus ſuis, & concludit; *Hæ familiæ Noë iuxta populos, & nationes ſuas ab his diuiſæ ſunt gentes in terra poſt diluuium.* Cauſa itaque potiſſima diuiſionis gentium nulla alia quàm linguarum iſta confuſio fuit: quod adeò certum eſt, & Catholicæ veritati conſonum, vt opinio illa Philaſtrij Brixienſis Epiſcopi in Catalogo Hæreſeon, cap. 106. qua, multis ſeculis ante Turris Babelicæ

conſtructionem,

constructionem, sermonum, ac linguarum varietas, Dei munere illis hominibus concessa asseritur; & verborum, *Erat autem terra labij vnius,* &c. interpretatio, plura scilicet linguarum genera labium vnum dici, quia omnes se inuicem intelligebant, à nonnullis hæretica iudicetur, tamquam ea, quæ scripturæ sacræ omnino repugnet.

XCV. Sed vt rem accuratiùs examinemus, venerit in Italiam Vandimon: quonam vero post diluuium, vel quo ætatis anno venerit, apud Fesulanum non est, vt eo silentio res obscurissima, & perplexa, quasi sopita, occasionem postea ipsi præberet, vt Etruscorum Æram, vti vellet, effingeret, & principium, quod sibi videretur, tanto imperio appingeret. At quam stultè Æra ipsa statuatur, apertissimè liquet; neque enim in diebus, ac mensibus, vel paucis annis decertatio erit, sed in centenarijs; adeò in Æræ illius collocatione cæcutiuit artifex. Pag. 22. Romam Crani Atlantis filiam, à Patre Aboriginum Reginam constitutam, Romæ Castellum condidisse, tradit; repetitque pag. 85. & pag. 142. ante eam annis 2105 regionem, quæ Italia dicitur, à Noë, & filijs inhabitatam fuisse, Romam verò conditam sub Crano Atlante circa annum Etruscum 1256. à Noë, & filiorum habitatione ad Romam ædifi-

catam ſub Crano Atlante ſi non plus quam prædicti anni numerantur, quomodo Vulterra ante Romam 2105. annis inhabitata fuit à Noë? octingentorum quadraginta nouem annorum diſcrimen inter vtrumque calculum internoſcitur. Quod ſi Vulterræ conditæ præfixum terminum inueſtiges, ille multò ante Noëticum diluuium ſtatuendus eſt, vt iam Vulterra alium à Noë ſui conditorem, & antiquiorem agnoſcit. De quo Feſulani iudicium expecto. Nam, ſi fuit, quid ergo nobis Noë Vulterræ conditorem obtrudit? ſi non fuit, & reuera illius conditor fuit Noë, quomodo Vulterra ante Romam conditam 2105. annis à Noë, & filijs eius habitatur? At non de Roma à Roma Atlantis filia condita, ſed de Roma à Romulo inſtaurata ſermonem ibi eſſe, fortaſſe dicet aliquis. Quantũ etiam iſta cum vera Chronologia cohæreãt, inſpiciamus. Roma ante Christum natum annis 752. à Romulo extruitur; cum annus orbis verteretur 3252. vel circiter; qui erit Vulterranus 2123. quos ſi cum iam anteactis computes, annus primus Vulterranus incidet in annum mundi 1129. At tunc quidem Noë non erat niſi annorum 73, cum anno mundi 1056. natus aſſeratur. Ergo non poſt aquas diluuij in Italiam venit ad fundandam Vulterram, vt ipſe in verbis ſuis garrit, ſed multò ante, annis ſcilicet 572. quò

quid immanius dici, quid inter catholicas aures absurdius audiri potuit? Pag. 19. tradit Vandimonem Ochri anno 22. in Cœlum translatum, anno duntaxat ducẽtesimo quadragesimo quinto post Vulterram conditam: assignantur enim ipsi administrationis anni viginti duo; Iapeto viginti octo; Gomero sexaginta tres; Ochro Veio quinquaginta; Iano sexaginta; Ochro alteri triginta tres; quos si ab annis vitæ Noë nongentis quinquaginta subtrahas, remanent ipsi Noë sexcenti, & quinque, venit ergo anno post diluuium quinto, mundi sexcentesimo sexagesimo primo supra millesimum. cum nondum vt ita dicam, aquæ Cataclysmi illius exsiccatæ fuissent. Sed quænam tam præceps eum causa egit, vt in Italiam nauigaret? quæ necessitas ex tam cara, amicáque regione, in qua primum suum pedem fixerat, expulit? copia hominum? at nulla erat. annonæ caritas? sed regio illa multò plures alere poterat. Præceptum Domini? Non ipsi, sed posteris datum fuit. alio forsan tempore, & post multos annos emensos potuisset in Italiam properare. at, quo fingitur tempore, non potuit ibi esse.

XCVI. Scio, annos mundi alia, atque alia ratione à multis numerari; alij enim plures, alij pauciores constituunt; quod etiam si concederemus discrimen quod tantorum Virorum ingenia exer-

cuit, exercetque quotidie, Fesulano, non inde tamen erit, vt chronologica illius ratio approbari vllo modo possit: semper enim Vulterræ ædificatio multò ante diluuij tempora asserenda esset, & Vandimonis in Italiam accessus; quod planè nouum erit, & merè fictitium. Quare ipse etiam, quod alij in eandem sententiam laudarunt ex Fabio Quitiliano, ingenuè repetam. *Mentiuntur tutò, quia illi, qui nondum fuerunt, inueniri non possunt. De rebus etiam ipsis tutissimè mentiuntur, quia nulli testes produci possunt, qui non sunt pueri, si contra veterrimos conferuntur.*

XCVII. Æræ Vulterranæ nugæ magis pateant. Fesulanus iste anno post Catilinam trucidatum scribebat, quem scribit fuisse Vulterranum 2796, ante Christum natum sexagesimo secũdo. Christum natum ab Orbe condito, quamuis alij alia dicant, anno 4002, aliquorum sententia est; quam eò libentiùs hic assumo, vt nugatori propter latiores terminos gratificer, à quibus si sexaginta duos demas, superarunt 3940. Numeremus ergo Vulterrani Imperij 2796. retroacta tempora metiendo, ad initia ipsa mundi. Quare à 3940 mundi, subtrahe Vulterranos 2796, qui remanent erunt mundi 1144, quando Vulterra asseritur condita fuisse à Vandimone : ergo Noë ætatis suæ

anno 88 Italiam petijt, cum ille anno Orbis conditi 1056 natus sit, ante ipsum diluuium annis fermè 512. Ruunt ergo tot impostoris nugamenta, quibus accessus Noë in Italiam post diluuium prædicatur. Ruunt sacrosancta illa Vandimonis verba, pro quibus vertendis, & transcribendis tot Vulterranorum Collegia desudarunt; cum post diluuium pronunciata, Pag. 174, asserantur. Illud hic addiderim, tempora omnia, quæ ante diluuium sibi aliæ, atque aliæ nationes suæ origini adscripsere, à sanis, catisque hominibus veluti conficta derisui habita fuisse. Et ad hæc tempora Christiani, ac Catholici homines, quæ Ægyptij de sua antiquitate ante triginta annorum millia apud Diodorum, Herodotum, aliosque fabulantur, quæque Sinenses apud Ioannem Gonzalam Mendozam lib. 3. initio, de sui imperij successione, cum regnandi initia ante diluuium annos circiter 523 figant, tamquam fabulosa, & nugacissima explodunt: reprehenduntque Mercatorem in sua Chronologia, qui dat Ægyptijs, & locum, & dynastias plurimas ante diluuium Noë. His non dissimilia ex Ægyptiorum schola protulit, examinauitque acutissimè Augustinus Mascardus homo ingeniosus, eruditus, doctus, & in dicendo, ac diiudicando exercitatissimus in laudatissimo de Arte Historica Opere Tract. 1.

cap. 1. De nationum Orientalium varia, ſed enormi, ac fabuloſa antiquitate, rara nobis, nec omnibus obuia ex earundem monumentis inter diſſerendum narrare ſolebat harum rerum ſcitiſſimus Donatus Lilitellus, quæ eſſet operæpretium aliquando in commentaria referre, vt quantum circa ſuæ gentis primordia nationes illæ inſanierint, veluti in tabula comprehenderetur. Sed quis nunc προσελήνους Arcadas, & Athenienſes ἀυτόχθονας, alioſque Aborigenes, non irridet? ego concederem hæc, & ſimilia Feſulano, vt magis inſaniret; ſed ratio, rei veritas, fideſque ipſa non ſinunt. Fidem rei aliquam feciſſet fortaſſe, ſi veroſimilia finxiſſet.

XCVIII. Neque annorum diuerſitas, neque Chronologiæ varia ratio inter Hebræos, & ſeptuaginta, Feſulani Chronologiam approbabunt. Quidquid ſit, neque enim refert, de annis ante diluuium, de annis poſt diluuium pauca dicamus. Græcorum Eccleſiaſticus computus ab orbe condito ad Chriſtum natum (neque enim operæpretium eſt aliorum ſententias hic recenſere) annos numerat 5508. & à diluuio 3263. à quibus ſi detrahas annos ſexaginta duos, quãdo ſcribebat Feſulanus, erunt 3201. Progredere ergo, annos illius menſurando. ſi anni Etruſci ſunt 2796. cùm Feſulanus ſcribebat, & ſecundum

calculum Septuaginta, mundi 5446, neceſſe eſt Vandimonem in Italiam veniſſe anno mundi 2650. anno nempe poſt diluuium 408. Sed quis vnquam ſomniatus eſt, Noë poſt diluuium 408 annos vixiſſe, cùm manifeſtè ſacræ Literæ dicant eum ſolummodò 350 ſuperuixiſſe? Præterea dicit, Vandimonem in Cœlum tranſlatum anno 245 poſt regnum Etruſcum. Si regni Etruſci anni ſunt 2796. neceſſe eſt eundem fuiſſe tranſlatum anno mundi 2795, qui erit poſt diluuium 553. Quanam ergo ratione, qui ſecundùm diuinas ſcripturas poſt diluuium vixit annos 350, anno 553, transferri potuit? & qui anno 553 poſt diluuium tranſlatus eſt, quomodo poſt diluuium anno 100. in Italiam venit? Annon ergo Feſulani Chronologia deliramentum merum eſt? ſcitum hercle hominem, qui homines prorſus ex eruditis ineptos, ac inſanos facit. Hæc ex computo Græcorum, quem multi etiam ex Latinis Patribus ſecuti ſunt, quamuis à Vulgata Bibliorum editione proſcripta, in medium adduximus, vt prodigia, & monſtra in his Antiquitatibus detegeremus. Excuſa, Lector, ſi veritatis amore, & impudentia Feſulani ſæpè tibi morologus fio.

XCIX. Et vt verum fatear, ſæpiùs mecum ipſe non ſine maxima animi commotione nugamenta, & in Chronologia potiſſimùm, Feſulani exe-

cratus ſum. Nullum enim inter tot, etiam inſcitiſſimos Auctores, offendi, qui licet ſæpiſſimè aberret à ſcopo, & vt plurimùm cæcutiat, non aliquando collimet, & videat, præter vnum iſtum ſtolidiſſimũ nugatorem. Nunquam enim Vulterrana tempora cum externis committit; abſque eo quòd omnia confundit imperitiſſimè. Ideoque, præter iam dicta, illud etiam dixerim: Pag. 42. narratur anno 1850 Vulterrano, ad petitionem Augurum, ſex legatos cum muneribus ad Salomonem, Hebræorum Regem, ſapientia celebrem, miſſos fuiſſe; qui ad finem anni ſubſequentis redeunt. & pag. 212. anno 2538 ab Onia Maximo Hebræorum Sacerdote, Hebræorum vatum carmina, cæremonias, legeſque Hebraici populi in membranis tranſcriptas allatas Vulterram fuiſſe. An id fieri potuerit, inſpiciamus. Et ne Luſorem vehementiùs vrgere videamur, eſto, concedamus illi Noë ſtatim ab ipſo diluuio, eodemque anno Italiam penetraſſe, & momento ipſo Vrbem ædificaſſe, cœptoſque fuiſſe annos numerari. qui annus ſecundum exactiorem calculum erit mundi 1657. Adde ergo annum Vulterranum 1850, quo aſſeruntur Salomonis Legati, erit annus mundi 3507. cum Darius ingenti armatorum hominum exercitu totam ferè Græciam occuparat. At quomodo tunc Salomon in viuis

eſſe.

esse potuit, qui ante annos 508 vita excesserat? Eadem ratione, si annis mundi post diluuium Onianos 2583 apponas, fient anni mundi 4240. post Oniæ obitum anni 286. &, quod magis ridiculum est, post ipsius Fesulani lethum anni 100. Multò his absurdiora, si Græcorum computandi ratione tempora mensuraremus, deprehenderentur. I nunc, & risum contine, si potes.

C. Quod hìc ex Septuaginta disputauimus, in gratiam Fesulani dictum sit; licet compertum habeam Antiquitatum Etruscarum scriptores, non potuisse eam, quam non habebant, nec poterant habere, quando iam tum, cum ipsi scriberent, nulla esset, Interpretationem sequi, &, quæ ex ea nata est, Chronologiam. Antequam Interpretes illi in lucem venissent, rerum antiquarum series Chronologiæ Interpretum innixa, futuro mendacio, atque errore stabilitur. O laudandam Fesulanorum Augurum aciem, quæ tam acutè futura conspiciat, & quæ etiam, siue ex malitia, siue ex oscitantia scriptorum fraudes, mendaque, in ratione temporum commissa, tam euidenter teneat, vt Chronologiæ suæ momenta, non incerta, atque indubitata anni mensura, sed in fallaci, peruersaque fundarit! Bibliorum Septuaginta Interpretes sub Ptolomæo Philadelpho, quidquid alij de Lagi filio Sotere disputent, Ale-

xandriæ, ſacræ Scripturæ libros in Græcam linguam, diuino numine afflati, vt plerique Patres autumant, ideoque probè, ac fideliter, ſine vllo errore, ac mendo ex Hebraico penu, ad veritatem Hebraicam tranſuexerunt. Idque aſſeritur fuiſſe Olympiade 127. anno Philadelphi 16. mundi 3737. ante Chriſtum 265. opus in Bibliotheca reponitur: dum interim, vt alijs quoque tantus Theſaurus ſubminiſtraretur, & præſertim Hebræis Helleniſtis, ea ætate ſapientiæ nomine in Alexandrina Vrbe conſpicuis, non priuatis tantùm, ſed publicis, ac ſacri Templi vſibus pateret, varijs ex ſcriptorum manibus iactari cœpit; varijs quoque eorundem inſcitia, atque imprudentia, vt impoſtorum fraudes taceam, vitijs deturpatur; vt poſt non longum tempus in aliam, atque aliam faciem delapſum, eam tandem induerit, quæ vix à quoquam cognoſceretur. Hinc tot Patrum querelæ, tot de nouo tentatæ interpretationes, tot ad diuerſa exemplaria collationes; quibus neque id impetrauit, vt priſtinum ſplendorem induerit, ſed quibuſdam adhuc maculis, quæ aliorum ope Codicum emendari non potuerunt, polluta videretur: potiſſimæ iudicantur in annorum computo, dum vitæ annos Patriarcharum, ante, & poſt diluuium ad ortum Abrahæ, à Vulgata, & Hebræa diſſidens, nume-

rat. Ipsi enim cum natum Abraham asserant mundi anno 3512. Vulgata 1978. vel circiter, differentia erit annorum 1534, quæ nullo modo corrigi potest. Adde etiam, non omnes Græcorum Codices in ea enumeratione inter se conuenire. Quare quotquot hac ætate post Concilium Tridentinum Scripturæ sacræ loca examinant, vno ore ferè omnes id asserunt, Septuaginta Interpretum textum, corruptum fuisse, Vulgatæ tamquam incorruptum sequendum, quæ cum Hebræo textu in omnibus ferè conueniens, ampliorem veritatis fidem facit: & menda in illa interpretatione, non Septuaginta Interpretum vitio, sed transcribentium contigisse.

CI. Ne minutiora hic colligam, quid de hoc Sacra Congregatio Generalis, cui non acquiescere nefas est, censuit; ex instructissima plurimis, & grauissimis Libris Bibliotheca Eminentissimi Cardinalis Bisciæ, literatorum verè Mecænatis, desumptum, quia ineditum est, Lectoribus proferam, vt discant in posterum cautiùs loqui. *Dubitatur in quadam Vniuersitate, quæ Societatis Iesu curæ commissa est, quo pacto intelligendum sit Decretum illud, quo sancta Tridentina Synodus, enumeratis Libris Sacris, sic statuit; si quis Libros ipsos integros non omnibus partibus suis, prout in Ecclesia Catholica legi consueue-*

runt, & in Veteri Vulgata editione habentur, pro ſacris, & Canonicis non ſuſceperit, anathema ſit. An, ſic licet, eo pacto, vt in fide errare cenſeantur, qui aſſeruerint aliquid repugnans vel minima periodo, aut membro enumeratorum Librorum, etiam cum in ea re ſint appoſitæ lectiones Græci contextus, aut Hebraici; an potiùs ij tantum, qui integrum aliquem ex his Libris, aut eorum partem aliquam reiecerint, de qua aliquando fuit controuerſia, num canonica, & Sacra cenſenda eſſet: quo pacto quidam, in Veteri Teſtamento, dubitarunt de Cantico Trium Puerorum, & de Hiſtoria Suſannæ; in Nouo autem de vltimo Capite Marci, & de initio octaui Capitis Euangelij Ioannis. Die 17. Ianuarij 1576. Congregatio Generalis per S. †. L. A. S. Montald. Sixt. Caraf. cenſuit nihil poſſe aſſeuerari, quod repugnet vulgatæ Latinæ editioni, etiam quod eſſet ſola periodus, ſola clauſula, vel membrum, ſiue vox, vel dictio ſola, vel ſyllaba, iotaue vnum; & acriter reprehendit Vegam, qui lib. 15. de Iuſtificat. cap. 9. tam audacter locutus eſt. Quo ad oppoſitionem textus Græci, & Hebraici, cum Latina Vulgata lectione, remittit Interrogantem ad tertiam regulam Indicis ſub Pio IV. editam.
Quomodo ergo Feſulanici ſcriptores in Septua-

ginta Interpretum, quos diximus irrepsisse, errores Chronologicos, qui cùm ipsi scriberent, non erant, varios, ac pro varietate Codicum diuersos, sequi potuissent, & tanti Imperij res gestas inani, fallacique calculo committere? quanam hunc errorem ratione ipsi diuinarunt? Calculus verus, ac genuinus Septuaginta non alius quàm ipsius vulgatæ fuit: quem autem variè Patres secuti sunt, licet vsu temporis comprobatum, & copia Codicum euulgatum, nondum genuinum in tanta varietate lectionum agnoscimus. Non inde tamen sequitur scriptores Fesulanicos eum sequi potuisse, qui ipsis innotescere haud potuit, cum nondum illa versio, nec errores in illam illapsi extarent, cum ipsi scribebant. Quare omninò vel vulgatæ calculum, qui idem ferè est cum Hebræo, & illis familiarior esse debet, cum initia Imperij Vulterrani à Vandimone iacta ipsi tenerent; vel alium tertium, & nullo modo errores, qui in Interpretatione Septuaginta spectantur sectati, meliùs de Chronologiæ suæ serie prouidissent. At quisnam iste erit, siue germanus, siue vitiatus Septuaginta calculus? Inter Græcos non constat; inter Latinos minùs notus est. Cum vero à vulgata dissentiat, qui in Martyrologio colligitur, Septuaginta esse calculum opinantur: at longè Martyrologij calculus aberrat ab eo, quem

alij, atque alij pro Septuaginta collegerunt, de quo potiſſimùm affirmari poterit, *tot capita, tot ſententiæ*: neque enim Græci ſcriptores tantùm, ſed Latini etiam, qui Septuaginta calculum ſequi ſe profitentur, omnes inter ſe diſcordant, & inter alios Martyrologium Romanum, quod, diuerſum ab alijs, diuerſum quoque à Græcis, & Latinis enunciat. Quod è triginta de hac re Chronologorum ſententias noſtris in Euſtathium Antiochenum Notis expreſſimus.

CII. Vt verò Impoſtorem ex hoc quoque calculo mendacij euincamus, annos Vulterranos, cum his ijſdem, quos Septuaginta eſſe contendunt, committamus. Numerantur ergo ab Orbe Condito Anni mundi 5199. à Diluuio 2957. Feſulanus ſcribebat ante Chriſtum natum anno 62. ergo erunt anni mundi 5137. à Diluuio 2895 à quibus ſi detrahas annos Noë centum, cum Italiam penetraſſe veroſimillimum eſt, erunt anni à Diluuio 2795. & principium Æræ vulterranæ, à quo anni vulterani numerandi ſunt, erit annus 2304. His ſic diſpoſitis rem accuratiùs examinemus. Ait, Noë in Cœlum tranſlatum anno 245. regni Etruſci, anno nempe mundi 2587. qui erit poſt diluuium 345. ergo ſacra Biblia non vulgata modò, ſed Septuaginta etiam apertiſſimè mentiuntur, qui Noë poſt diluuium annos 350. vixiſſe ma-

nifestò asserunt: quæ esset ne operæpretium ex infantissimis hisce scriptoribus emendare? O scelus! si dicant Noë non centum annis integris post diluuium in Italiam immigrasse, sed quinque hos annos præuertisse; Dicant, si possunt, quomodo annorum reliqui calculi, quibus ab hoc puncto historiæ seriem firmant, veritati innitantur, annis quinque mutili?

CIII. Sed cum videam quosdam, qui cum dicto Martyrologij calculo omnia Fesulanica tempora indubitatis demonstrationibus concordare contendant, ne singula hìc non sine tædio referam, vnam aut alteram eorum rationem, eorumdem verbis expressam adducam, examinaboque, vt in reliquis quantùm eorumdem conatus valeant, Lector deprehendat. Dicunt ergo, Ab Orbe condito anno 5199. Ecclesiæ calculo, Christus nascitur, à Diluuio 2957. ab vrbe ædificata 752. Noë referente Lucio Velio pag. 142. in Italiam ante Romam conditam anno 2105. appulit. His adde annos 752. ab extructione Vrbis, cùm natus est Christus erunt anni 2857. Noë ergo venit in Italiam ante Christum natum annos 2857. & centum post diluuium, qui erit annus mundi 2342. Idque tempore mortis ipsius Noë confirmatur: ille enim, vt tradunt sacra Biblia, annos 350. post diluuium, quod ætatis illius anno 600. cæperat,

decessit. colligitur ex Elbij Mauri computo pag. 19. cum anno ætatis 700. in Italiam migrasse. Ædificata namque Cethim, regnum ipse tenuit annos 22. Iapetus Filius annos 28. Gobertus Gallus annos 63. Occhus Veius annos 50. Ianus 60. anno porro 22. alterius Occhi Noë mortuus asseritur. Ergo anno 250. post aduentum in Italiam, & non ante sed post diluuiũ anno 250. obijt. O festiuum, ô lepidũ caput, vt catè nouit numeros emarcidus calculator! Christus nascitur anno, quo Martyrologium docet. non moror. Ante Romã conditam annos 2105. Noë Italiã petijt, quibus addis annos Vrbis 752. & fiunt anni 2857. At malè Vrbis anni adduntur. Romã enim, quam fundatam ait Velius à Roma Atlantis filia, circa annum Vulterranum 1256. ædificatam antiquitates istæ tradunt.

CIV. Intelligo hæc quoque nugatoria esse. Quidni enim aliter fieri potest, dum in his Antiquitatibus versamur. Regnauit enim annos

Vandimon	22.	Ianus Vandimon	54.
Iapetus Filius	28.	Aruns	45
Gomerus Gallus	63.	Mesappus	34.
Occhus Veius	50.	Ochus	8
Ianus Gomeri F.	60.	Cambises	24.
Ochus	33.	Vulturrenus	12.
Cranus Razenus	54.	Ianus Veius	42.
Vulturnus	45.	Artabanus	41

Cambus

Cambus	45.	Ficanus	30.
Oſcus	35.	Enachij Gigantes	130.
Arentius	40.	Oſiris	10.
Truſcus	20.	Leſtrigon	25.
Occus	26.	Hercules Libius	30.
Vulturrenus	36.	Tuſcus	27.
Ianus	26.	Althæus	7.
Cranus Ianiculus	54.	Heſperus	11.
Arunus	63.	Cranus Atlans	29.
Iagot Teges	42.		

ſi circa eiuſdem annum 15. Roma Filia Romam ædificauit erunt 1256. à quo ad Chriſtum natum anni 1602. per Chronologos iſtos numerantur, quibus ſi addas 2105. fient 3707. At is erit annus mundi 1492. Ergo Noë in Italiam venit ante diluuium 640. ante quam naſceretur 40 annos. quò quid abſurdius dici, aut excogitari potuit? & Romam anno, quo dicimus, ædificatam fuiſſe ex Antiquitatibus conſtat pag. 22. *Cranus Atlans Romam alteram filiam Aboriginum proreginam conſtituit, quæ Romæ Caſtellum condidit.* pag. 85. *Roma primùm Romam ædificauit, ea fuit Atlantis Filia. Tum Pelaſgi poſt multa prælia cum Thuſcis, Latiniſque commiſſa occupatam ſibi addixerunt.* Fruſtra porrò in his Antiquitatibus Romulum Vrbis conditorem conquires. cum is pag. 86. *Ciuitati muros circumduxit, eam priori nomine*

Romam vocauit. Qui itaque tot annos diluuium præcessit, non potuit post centum à diluuio annos in Italiam penetrare, & anno 350. mori; & qui nondum natus erat anno ætatis suæ 700 pedem mouere, atque itineri se accingere. Anni præterea Vandimonis, Iapeti, Goberi, Occhi, Iani, Occhi secundi, quando Noë finem vitæ posuisse traditur, è prædicto calculo, si desipere non volumus, anni sunt 245. Quid ergo insulsè hìc eos numeras annos 250?

CV. Sed nolo hìc, etiam si possum, plura referre. Chronologia Fesulanica vera sit, Ecclesiastico computo non dissimilis, imò eadem. Nolo Christianum hominem, siue etiam scriptores, Christiano nomini addictissimos, & qui nullam aliam, quàm Christianorum annorum seriem consectantur, è Christianorum calculo amandare. Quis vel ex hoc non videat Impostorem Christianum esse, & Christiana imbutum doctrina, non ante Martyrologij editionem annos ipse suis digitis computasse? Quò magis cum annis Martyrologij anni Fesulanici conformantur, eò de hoc suspectiores redduntur. Illud etiam dignum admiratione est inter Fesulanicas antiquitates, omnes vna conspiratione, multis ante præfinita Martyrologij tempora, annis, ita concordasse in annorum numero, vt omnes vno ore lo-

cuti videantur : ſanè vno ore locuti ſunt : cum omnes haſce affanias os vnum, neque enim plures ſcriptores reor, protulerit, vomueritque. Habebunt hoc eximium Feſulanicæ, præ reliquis omnium nationum, etiam ſacris, antiquitates, vt continuata ſine vlla intermiſſione, ac dubio Chronographiæ ſerie, tot Auctoribus alio, atque alio tempore ſubſcribentibus, res ſuas, & quod magis admirabile eſt, cum computo Martyrologij Romani complanent. Quis vel eo ſolo non animaduertit Chriſtianum hominem, impoſtorem quamuis, ac nequam, iſtas fraudes, & res Etruſcorum à ſe confictas, Chronologia Eccleſiaſtica commenſuraſſe? Verane ſit, nec ne annorum illa ratio, quam Eccleſia in ſuo Martyrologio ſequitur, non diſputo. Illud ſanè enuncio à vulgata, quæ fidem diuinam facit, & à qua homini Catholico recedere non licet, multis paraſangis diuerſam eſſe. O diuinam ergo Augurum Feſulanicorum mentem, qua non futura modò, ſed imaginatione etiam præter rem configenda, non dico, proſpiciuntur, ſed, ac ſi facta eſſent, prædicantur, atque vſurpantur! Annon tandem viam ingreſſus es? Annorum ipſa ratio pleniſſimè iugulat hominē: & falſi ardor deferuens, vt carbo in aquam coniectus, exſtinguitur, ac vileſcit. Nimis imprudenter tenebras cudit præſtigiator.

CVI. Fesulani porrò annos, eosdem cum Biblicis fuisse Fesulanus ipse non negabit, qui pag. 19, à Iano, Gomeri filio, annos ordinatos fuisse tradit, qui non aliter ordinare potuit, quàm à maioribus, & Vandimone, atque Iapeto acceperat: eo namque modo, quo erant apud Iudæos, duodecim nempe mensium, & dierum cum opus fuisset intercalarium: id apertiùs pag. 177. in exemplari legum antiquarum legebatur; *Annus duodecimus sit mensis*. Mense nempe completo duodecimo, annus finiatur. Quod si alia mensurandorum annorum via finiatur, quæ inde absurda colligi poterunt, tunc exponemus, cum Fesulanus quispiam aliunde meditatus, quæ in obscuro nunc sunt, & latebra, illis modum constituet.

CVII. In annis Chronologicis illud item dignum admiratione est, annos omnes esse integros, & præcisè tunc expletos, nullum inchoatum, vel ita completum, vt iam annus subsequens per plures, aliquosue menses esset inceptus. quod licet alibi quoque obseruaremus, sed in paruo generationum numero; parua quoque annorum differentia cum internoscatur, minutula isthæc dierum frustula scriptor non curauit. Et veriùs etiam credere, cùm locis in alijs, & numeratione temporum, menses, diesque apponat, inibi, quia non erant, non recensuisse. At in tot

regum successoribus, & 1668. annorum interuallo omnes Reges, non interruptis, sed suis partibus absolutis annis, Regni finem posuisse, ipse non credam. credat cui omnia sine vllo examine benè sapiunt, & benè olent.

CVIII. Vis tandem, Lector, antequam finiam, vt Fesulanũ hunc penicillo describam, vt quanta ei fides adhibenda sit ex hoc quoque nec immeritò, cõijcias? Homo est loquacissimus, quæ enim paucis verbis illius æui scriptores complecterentur, longiore ipse sermone omnibus in locis deblaterat: & quæ iam satis esset vel semel innuisse, nouis semper verborum inuolucris crepat. Hinc illi toties repetitæ commendationes, & ad fastidium vsque adhortamenta, & earumdem rerum spissa commemoratio. Hinc penates, cornua, salus desperata, aliaque immanissimè, & absque necessitate aggeruntur, inculcanturque formulæ illæ, *obsessus à Romanis, iam iam moriturus, repono tibi, cautè custodi, Ne Romanis*, & adeo exosum illud, *Ego Prosperus Fesulanus Augurum scriba, & custos arcis Scornelli*. Septiuoca in Olympia porticus nebulone isto multò mutior fuit. Leuis, & facilis, & importunus locutor, nullo rerum pondere innixus, in ore tantummodo linguam, non in pectore habuit.

CIX. Dum se iactat magnificè, & familia sua

gloriatur, iactantiæ crimen incurrit: idemque tenebrio dum acta electionis suæ quàm prodigiosè effundit, insolentior existimatur. Hic sæpissimè sui immemor, alia, atque alia nec sibi nimis cohærentia, in volumine collocat: in Præfatione Operis dicit, se à Patre auspicijs eruditum fuisse, idque clarius exponit pag. 1. *Pater meus me non solum Ethruscam, sed etiam Græcam, & Hebraicam linguam docuit, postea augurandi artem, & ipsius naturæ arcana:* & nonnullis interiectis, in eadem pag. scribit, Auo, Patreque in Syllana pugna extinctis, se cum vigesimum secundum annum ageret à Patruo Vulterram missum ad Esarem, qui docuit ipsum omnes scientias, ac præ cæteris veram augurandi artem. Bis dices ijsdem artibus, ac disciplinis instructum. non potuit scilicet vna nox tantum Herculem extundere. Pag. 2. (neque enim admodum aberrandum est ad similes nugas deprehendendas) ait concessione Augurum plures scripturas secum detulisse, paucas Vulterræ in Gordo remansisse, si tamen perplexorum verborum hæc sententia est: quæ eum scripturæ molestia afficiunt; & præ earum incolumitate perdere vitam concupiscit; tamquam qui iam præuideret, eas, vel incendio, vel alio infortunio excidium passuras, cuperetque vt apud se essent: sic enim vnà cum alijs

ſubtus terram conſeruaſſet, ac cuſtodiſſet. Pag. 15. multa Augurum monumenta, quæ apud ſe habebat repoſuit, quòd ad ipſum Collegium tranſmittere nõ poſſet obſeſſus. Quamnam ergo ſcripturarum incolumitatem intelligit? ſi eam, quam illis Vulterrana cuſtodia in Gordo promittebat, cur dolet, quod non omnes habeat? dum ſaluæ incolumeſque ſunt, fruſtra ipſe pro earum incolumitate vitam exponeret: ſi quam ipſe illis foſſione procurabat, ne doleat, ſi tranſmittere in Gordum non poſſit; gaudeat, quòd poſſideat, & facultas, eas cum diſcrimine tranſmittendi illi denegetur. Pag. 2. Caſtrum omnino deſolatum iri. ſe aut Romanorum captiuum futurum, aut caſurum eſſe cognouiſſe. cognitio incerta, & dubia. Pag. 112. Voluntaria morte ad Patres ſuos aditurum ſe tradit, quod pag. 114. apertiùs dicit; manus quæ ad mortem properat, ferrum pro calamo commutatura deficit. &, vt ludat nos ipſe, in non ludendis ſententiola ludit. *Nam melius eſt ſibi manum conſciſcere, quam in manus hoſtium crudelium deuenire, & precioſiſſimam libertatem perdere.* Dignum tali olla operculum. O Etruſcum Etruſcorum dogmati aduerſantem. An illi memoria exciderant, quæ repoſuerat, pag. 235. *Stultum eſt ſe occidere propter mortis timorem.* & pag. 229. *Mortem ſibi conſciſcere ignaui ho-*

minis est. Esto itaque Fesulanus Etruscorum sententia & stultus, & ignauus. Dicent dubitasse prius; tandem ad id mortis genus animum applicuisse: sed quid in hoc præuidentiæ genus? Mulio quispiam sine scientia augurali meliùs id peregisset: ô cognitionem alio, atque alio casu interceptam! At quantum ista præuidentia valuit, inde etiam perdiscimus. Pag. 272. *Chartam non possum habere obsidione vrgente.* At tua tam perfecta cognitione, & vatum quorumlibet, si tibi fides adhibenda esset, multò exactiore, tibi antea poteras præuidere, ne potissimum vaticinium scriptione à tergo pollueretur, quod verè opistographum fuit, cum post factum scriptum sit; sed more suo iocatur tam dira lues: in teterrimis enim Scarithis non tantùm chartæ scriptæ, sed multæ etiam non scriptæ, quasi scriptarum inuolucra, quas ipse etiam vidi, in quibus aptissimè scribi poterat, reperiuntur. Quomodò ergo chartam non habuit, qui tam multa chartarum frusta, nullo exarata charactere, sepelijt? Chartam deficere in obsidionibus quis credet? & Fesulano potissimùm antiquitatum Etruscarum non exscriptori, sed Vespilloni, chartas enim aliorum manu descriptas, non à se scriptas, nisi paucissimas reposuit, ideoque pro sua scriptione quælibet charta suffecisset; & obsessum similia sepelisse narrat

idem Fesulanus pag. 3. ne chartæ copia ante obsidionem, à non nemine somnietur. Diceret nescio quis, & verosimiliùs diceret, Lusorem, qui omnia hæc vnus alijs appingendo scripserat, verè quodammodo enunciasse, chartam illi defuisse; neque enim pro suis, quæ paucissima fuerunt, charta deficere potuit: à Lusore etiam nolente, quando veritas numquam latet, extorta veritas est. Quare siue compositoris, siue exscriptoris munere perfunctus est Fesulanus, cui charta non sufficit, semper imponit. Falsò enim, quæ ipse composuit, alijs tribuit, posterisque res proprias, tamquam alienas diuendit. Falsò quæ ipse solus exscribit chartarum vario genere tamquam Auctores scripturarum varios, ac plerosque insinuat. Item pag. 12. dicit, *Ethrusca lingua iam iam labitur*, & pag. 267. *Ethrusca lingua peribit*. quod ferè idem est; at in vaticinio in Præfatione posito, *Ethrusca lingua penè obsoleuit. Labitur*, & *penè obsoleuit*, an idem sint, dicat Fesulanus.

CX. Eundem in obsidione, dum mors immineret, in se se conuersum animum ad seriora fixisse, & in atrocissimis, sui nempe, suorumque internecione à leuioribus animum, manumque abstinuisse, si tamen homo fuit, certò certiùs est, & nobis ipse indicat, cùm pag. 114. manum deficere tradat, vbi adnotarunt harum rerum Inuen-

tores, in ipsis scripturis trementem scribentis dexteram, & ipsos characteres vacillantes agnosci. At ipse in tanto discrimine iocatur seriò, ac si abundaret pectus lætitia, & conditis verbulis in insaniam erumpit. Pag. 274. *Prosper Prosperus essem.* Pag. 66. *Si Prosperus has historias non reponeret, tu non inuenires.* Pag. 245. *Secundam partem sententiarum idem, qui primam reposuit, & tertiam reponet, reponit.* Annon otio abutentis, & negotijs vacui, non trementis, ac iam iam morituri hæc sunt? Ludit nos. Ruit tamen machina lusu suo.

CXI. Quantum porrò à vero auersus fuerit, vel hinc iudica. Cum apud alios scriptores comperisset celebres Vrbium conditores, ac fundatores imperij in Cœlum translatos, vt de Nembrote legimus in chronico Alexandrino; de Semiramide apud Diodorum; de Iano apud alium impostorem Annium; de Romulo apud Romanarum Antiquitatum scriptores; ne suus Fesulano Vandimon humi repere videretur, ipse quoque in Cœlum translatus pag. 19. est: sed quam paruo firmamento, quam aperto mendacio? De alijs non habemus, vnde conuincamus scriptores mendacij. De Vandimonis translatione mendacium apertissimè sacræ literæ refellunt, cum apertissimè dicant, Noë mortuum fuisse, nisi transla-

tio illa post mortem illius fingatur. At quàm multa fingenda erunt pro nugacissimo isto Fesulano! Beda Annotat. in Genesim, cum ponderat illud, Quanam ratione in generationibus, quæ fuerunt ante diluuium, Scripturæ addant illa verba, *Et mortuus est*, non addant verò in generationibus post diluuium. *Nusquam*, inquit, *in tota hac serie generationum, quæ fuerunt à diluuio vsque ad Abraham additur illud*, Et mortuus est, *sicut in ætate, quæ præcessit diluuium; quia nemo erat in tota hac complexione nascentium, de quo, tamquam ex cæteris mortalibus excepto, dici posset, quod tunc de Enoch dictum est*; Ambulauit cum Domino, & non apparuit, quia tulit eum Deus. Pag. 155. dicit, Sergium Catilinam optimæ indolis adolescentem, ciuemque optimum à calumniatoribus oppressum. & pag. 2. quorundam Romanorum iniuria, aut iniquorum, inuidorumque hominum versutia, & calliditate Roma discedere fuisse coactum. Quæ edixti Fesulane ementitus es. Romanorum iustitia, & æquitas, tot scriptorum firmata calculo, non laceratur ineptissimi nebulonis iniuria: neque credent posteri, Fesulani solo testimonio, Catilinam à crimine ereptum, quem non tantùm æui illius, sed subsecuti etiam omnium nationum scriptores condemnarunt. & cùm in alijs

ſæpiſſimè diſſideant, in Catilinæ tamen peſſimos mores vno ore conſpirarunt. An Feſulanum cum Cicerone, Salluſtio, Dione, Plutarcho, alijſque comparem? ô facinus execrandum! ô licentiam, fuſte, lictoréque dignam! Vnde etiam factum eſt, vt in præcipuas, ac nobiliſſimas nationes conuitijs, ac maledictis debaccharetur, & Romanos iniquiſsimos, ſuperbos, inuidos, &, ſub perſona Herculani Mauri, crudeliſſimos, iniuſtos, iniquos, rerum alienarum vſurpatores, & quid non? Græcos mendaces appellaret; alioſque alia infamia dehoneſtaret; nec Vulterranis etiam ſuis parcens.

CXII. Et vt tandem finiam annon periurus, & Vulterranarum rerum perditiſſimus hoſtis, qui ob gratiam neſcio cuius pag. 13. iuſtæ legi obſtitit, & monumenta, quæ nulli fas erat videre, nec reuelare amico repoſuit. & pag. 112. ſcripta à Præceptore ea conditione accepta, vt ea nunquam latinitate donaret, ipſe latinitate donata terræ commendauit? Quid ergo boni, aut veri ab homine loquaciſſimo, leui, ſui immemore, in exitio ſui, ac ſociorum ludente, mendace, maledico, ac ſuis legibus, ac Patriæ infido, expectandum eſt? Ne quid ipſe durius dicam, Feſulanus per ſe ſententiam ferat. Pap. 113. *Nimis loquentibus nihil credas*. Pag. 262. *Mendaces fuge. ſi quis tibi*

ſuſpectus, fac à te longè abſit. Pag. 230. *Calumniator, tamquam veneficus, eſt ab Orbe pellendus.* Pag. 232. *Vitium maximum eſt iactantia, iactator namque ſe laudando vituperat.* I modò, & accommodatiora de Feſulano tuo pronuncia.

CXIII. Quid ergo ex Libro expectandum eſt, cuius locis omnibus fraudem tam apertam conſpicimus? ſat prudens iudicabit. Tritum apud omnes illud eſt, ἐξ ἑνὸς τὰ πάνθ' ὅρα. *ex vno cognoſce omnia.* & Iſæi illud animo voluimus. ἓν γὰρ μόνον ἀκούσαντες τῶν τούτῳ πεπραγμένων, ῥᾳδίως καὶ τὴν ἄλλην αὐτοῦ πονηρίαν γνώσεσθε. *Vnum cum audiatis, quæ malè hic geſſit, reliquam eius malitiam cognoſcetis.* non aliter ac Tullius in Piſonem; *Cognoſcis ex particula parua, ſcelerum, & crudelitatis tuæ genus vniuerſum.* Sic Pytheam Maſſaliotem cùm plerique viderent, vt adnotauit neſcio quis, falſa multa tradidiſſe, etiam de ijs, quæ Græcis hominibus nota erant, atque explorata, ita cœpit Pytheæ fides eſſe ſuſpecta, vt iam multi non alio loco eius ſcripta, quam Poëtarum fabulas haberent: & ſanè, cùm in pleriſque rebus omnibus notis mendacij conuictum Pytheam tenerent, non erat cur putarent docti homines eum veriora ſcripſiſſe de rebus, in quibus ſciſſet non eſſe παρὰ πόδας τὸν ἔλεγχον. Hinc adeò factum eſſe, vt ne

ijs quidem, quæ à Pythea vera ſcripta eſſent, fides ab eiſdem haberetur. Ea enim eſt ſæpe mentientium conditio, vt etiam, ſi quid verè dicant, falſum tamen id videatur: εἶδ' αὐτὸς αὐτὸν ὧδε παιδεύεις, ait Sophocles de mendace, ὅταν θέλῃς ψεύδεσθαι χρηστὸς ὀφθήσῃ κακός. Commune quoque eſt illud Iuriſconſultorum axioma, *ſemel malus, ſemper præſumitur malus in eodem genere mali*. Quid porrò aliunde argumenta poſcimus? Luſor ipſe ſententiam det; pag. 4. *ſemel infido numquam credas*. & pag. 249. *Ne credas ei, quem ſemel infidum cognouiſti, licet poſtea verus, & fidus appareat*. Quid alij concludent, vbi non vnum ſcelus, non vna malitia, non vna fraus, ſed perfidiæ genus vniuerſum conſpicitur?

CXIV. Nugarum nihilominus Auctorem nonnulli ſuſpicati ſunt Gulielmum Poſtellum, virum, & linguarum Orientalium peritum, & ad ſſingendas hio rias aptiſsimum. Id tamen ſine ſtvlla ratione aeritur. Ille quippe ingenti confidentia ad quidlibet audendum proiectus, quid in ſimili agone facturus fuiſſet, Libris, quos de regno Etruriæ edidit, demonſtrauit; in quibus licet & Pſeudo-Beroſum, & fabellas Annianas defendat, multaque alia præter communem opinionem ex penu linguarum Orientalium inſinuet, nunquam tamen eò temeritatis deuenit,

vt adeò impudenter, effrictaque fronte mendacia tam insulsa spargeret, sed prudentia, quàm à bonorum Auctorum lectione hauserat, cohibuisset temeritatem, ac licentiam omnia blaterandi compressisset: cuius malè sanas sententias, atque inania effata, si ad Fesulanicas confers, Deus bone! quàm cata illa erunt, quàm prudentia, quàm verecunda! Illa hominem scripsisse diceres, hæc elinguem belluam, insulsamque. Sanè Postellus homo nequissimus, ob malas etiam artes, & violatæ fidei reus, vt fertur, secundo iudicio condemnatus, relegatusque non ita insanijt, neque vnquam adeò stupidè, infortunatéque in historia delirasset: sed res à semet prudentiori consilio, & verosimiliori apparatu confictas, licet ineptissimus, & meliorum disciplinarum subsidio, & quod magis est, eloquentia destitutus; ordinasset aptiùs, disposuisset comptiùs, & elegantiùs expressisset.

CXV. Alij cum Fesulanus iste Vulterrani Gordi, Bibliothecæ nempe, & Scornellianæ Arcis custodem se fateatur, non leui coniectura pendunt, eo nomine nobis innui Thomam ex Inghiramia familia Phædram, vt ex Erasmi Roterodami Epistola ad Iodocum Cauerum, Leander Albertus in Tuscia notat, à Phædræ persona gesta in Hippolito Senecæ Tragœdia, cùm in Cardinalis san-

cti Georgij domo Romæ ageretur, vnde tum maximam facundiæ, doctrinæque opinionem sibi pepererat, cognominatum; qui, vt in arbore illius Familiæ videtur, asseritur fuisse Canonicus D. Petri, & S. Ioannis Laterani, Bibliothecarius Apostolicus, Eques auratus, Comes Palatinus, & Poëta laureatus. Quidam addunt, famam esse eundem Arcis Tabullarij, S. Angeli Præfectum quoque fuisse. Quare cum apposité de vtroque ista dicantur in eam iuerunt sententiam, vt Thomas iste sub Prosperi Fesulani persona se prodat; & eundem Architectum scripturarum existimant, & plenis buccis, tamquam de re certissima, testimonium ferunt. A quorum ego iudicio non paululum dissideo: cum is vir prudentissimus, & bonis literis præditus, ideoque in Curia Romana dignitatibus, ac honoribus auctus, nunquam ad nugamenta ista animum induxisset; neque qui tantorum librorum, eorumque non ita omnibus præstantium, ope, de Republica literaria benè mereri potuerat, adeò effreni audacia ad decipiendos posteros peruicaciter accessisset. Vidi eiusdem hac occasione in Rhetoricam introductionem, nondum, quod sciam, publici iuris, accuratam, concinnam, optima eruditione refertam. Laudauit etiam pro rostris facundissimè Ludouicum Podocatharum

Cardinalem,

Cardinalem, & eius laudationem extare adnotauit Florauantus Martinellus in Diaconia S. Agathæ in suburra cap. 9. Idque eo libentius adnotaui, quòd testimonio, & iudicio acerrimi harum rerum æstimatoris videam comprobatum: Ferdinandus enim Carolus, dum Vaticani montis singularia quæque rimatur, & suo eloquio illustriora facit, in Bibliotheca Vaticana à Petro ad Vrbanum VIII, seruata ratione temporum, deducta, Capite de Bibliothecarijs, omnes artes, quibus ille magnus suo tempore habitus est, Thomæ concedit. Verba Caroli, quia reconditam historiam, non sine nostræ Bibliothecæ Vaticanæ ornatu habent, & eloquentiam abundanter sonant, prolixiora licet, non tamen omnibus obuia hìc exscribam. *Qui sunt à nobis enumerati, scriptis illustres, adhuc singuli vigent: ex ijs qui sequuntur Ioannes Dionysius Venetus, vix nomine notus, interijt. Deinde tres Episcopi Ioannes Cathalanus Barchinonensis, Ioannes Fonsalida Hispanus Interamnæ, Franciscus Volaterranus Ragusij sacris infulis tantùm monstrati decessere. Sed quidquid in quaternis capitibus Bibliotheca desiderauerat Thomas Inghiramius, cognomento Phædra, compensat abundè, Oratorum aui sui præstantissimus, Historiarum elegans scriptor, & artium*

omnium sciens. Nec postea Phædræ prorsus impar Philippus Beroaldus iunior, qui sibi per literarum decus aditum struxit ad Bibliothecam. Beroaldo suffectum Zenobium Auiaiolum Florentinum, probum, doctumque Virum, Græci sermonis peritissimum, labor annuus absumpsit. Hieronymus Aleander Carnus, Brundusij Præsul, linguarum peritia, multiplici eruditione, prudentia singulari Bibliothecam ingressus Zenobij morte vacuam, &c. Quamobrem Thomam ipsum multò meliùs Fesulano facinus aggressurum fuisse puto. Ego Antiquitates hasce, cum charta, pice, alijsque additis longe Thoma recentiores iudico: & vtinam non recentissimæ sint!

CXVI. Equidem præsagit animus, Curtium Inghiramium, qui Fragmenta similia in lucem emisit, hominem catum, prudentem, & veræ antiquitatis non subdolæ neque efferatæ studiosum, & in ea comparanda fortunatum, qualem nobis Scipio Ammiratus Iunior, Notis in Senioris Ammirati Volaterranos, & Fesulanos Episcopos demonstrauit; argumentis eiusmodi perpensis, iisque sine odio, aut amore examinatis; (nam nihil sua, nihil Familiæ Inghiramiorum interesse ingenuè fatetur) & reliquis inuolucris, schedis, literis, & quidquid aliud hæc monumenta ser-

uarunt, quorum copia apud eum non contemnenda eſt, ſincerè diiudicatis, & veritate comperta, ad meam hanc ſententiam vltrò acceſſurum. Indignum quippe exiſtimabit probum Virum, veritatem, quam mente comprehendit, non alijs etiam, vt ſibi caueant, verbo, ſcriptóq; enunciare. Primo rerum aſpectu, cum inueſtigandæ veritatis copia non eſt, falli poſſumus, & fallimur, idque à natura ſua genus habet humanum; aſt vbi temporis ope mentis ille primus conatus deferbuit, & rationis lumine res diſcuti cœpta innotuit, humana id monſtrat conditio, vt errorem, quem ipſi euitauimus, poſteris vt euitent, ne nobis ipſi iniurij eſſe velimus, proponamus. Habui, quod verum eſſe pronuntiarem. Habui, quo falſitatem, ſed breuiter, & pro temporis opportunitate depellerem: plura ſuppetunt, quæ modò in gremio ſepulta eſſe volui: ea, cùm diſſimulari non poterunt, & vtinam non exſculpta! protinus emergent. Mihi ſanè nihil eſt veritatis luce dulcius, nihil fraudum præſtigijs nequius.

FINIS.

INDEX RERVM ET VERBORVM.

A

FINIS INDICIS.

ERRATA.

PAg. 1. lin. 2. lege hisce pro siue, pag. 7. lin. 3. pro at lege aut, ead. pag. l. 16. pro at lege atque, pag. 22. lin. antepenult. lege *Idiotismus.* pag. 28. lin. penult. lege Chrestomathiis. pag. 31. lin. 7. lege vxores. pag. 37. lin. 2. lege inglorius alba. pag. 40. lin. vlt. lege Minos. pag. 43. lin. 1. lege Minos. pag. 45. lin. 15. lege Pancirollum. pag. 50. lin. 3. lege Academic. lib. 3. prælect. 3. Plautina 2. pag. 53 lin. 9. lege Stevvechius. pag. 55. lin. penult. lege Stevvechius. pag. 56. lin. 20. lege Mellerus. pag. 57. lin. 14. lege Lucius Apulejus. pag. 60. lin. 1. lege VVormatia. p. 69 lin. 17. lege Antiquitates. pag. 113. lin. 7. lege nulla. pag. 131. lin. 10. lege Tarquinium. pag. 198. l. 19. lege historias. Ibib. lin. 20. lege asseritur.